

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ:**

**ΑΠΟ ΤΟΝ
ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟ
ΣΤΗΝ ΕΝΟΠΙΗΣΗ**

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΛΛΑΔΑ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΔΟΥΒΙΤΣΑ

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ
ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ:
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟ
ΣΤΗΝ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2019

Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας

Αριστοτέλους 3, 54624,
Θεσσαλονίκη
T +30 2310 282829
F +30 2310 282832
E info@gr.boell.org

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Υπεύθυνη έκδοσης:	Όλγα Δρόσου
Συγγραφή μελέτης:	Ιφιγένεια Δουβίτσα
Επιστημονική επιμέλεια:	Σοφία Αδάμ
Επιμέλεια κειμένου:	Χριστίνα Γρηγοράκου
Σχεδιασμός/layout:	Point Blank
Εικόνες (CC):	Pexels.com: CQF-Avoca, Fauxels Unsplash.com: Danielle Macinnes, Rodion Kutsaev
Εκτύπωση/βιβλιοδεσία:	PressiousArvanitidis
Διατίθεται ηλεκτρονικά στο:	www.gr.boell.org
Παραγγελίες στο:	info@gr.boell.org

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο δεν εκφράζουν κατ' ανάγκην την άποψη του εκδότη.

Το έργο με τίτλο «Ελληνική συνεταιριστική νομοθεσία: από τον κατακερματισμό στην ενοποίηση» με εκδότη το Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας διατίθεται με την άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού –Μη Εμπορική Χρήση – Παρόμοια Διανομή 4.0 Διεθνές (CC BY-NC-SA 4.0).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Η Ιφιγένεια Δουβίτσα είναι διδάκτορας της Νομικής Σχολής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Διδάσκει ως καθηγήτρια-σύμβουλος στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία. Είναι μια εκ των ιδρυτών του International Journal of Cooperative Law και μέλος της συντακτικής επιτροπής του εν λόγω περιοδικού, εντεταλμένη ερευνήτρια για την περιοχή της Ευρώπης (regional researcher) των Cooperatives Europe και συμμετέχει ως μέλος – εκπρόσωπος της Ευρώπης στη Διεθνή Επιτροπή του Συνεταιριστικού Δικαίου της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης (International Co-operative Alliance).

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγγραφέας θα ήθελε να ευχαριστήσει τον Γιώργο Αλεξόπουλο, τον Δημοσθένη Κασσαβέτη, τον Βασίλη Μπέλλη και τον Hagen Henry για τις εποικοδομητικές συζητήσεις και παρατηρήσεις τους επί της μελέτης.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΓΣ	Γενική Συνέλευση
ΔΑΣΕ	Δασικοί Συνεταιρισμοί Εργαζομένων
ΔΓΕ	Διεθνές Γραφείο Εργασίας
ΔΟΕ	Διεθνής Οργανισμός Εργασίας
ΔΣΕ	Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση
ΕΚ	Ενεργειακές Κοινότητες
ΚΑΛΟ	Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία
ΚΟΙΝΣΕΝ	Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Ένταξης
ΚΟΙΝΣΕΠ	Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις
ΚΟΙΣΠΕ	Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης
ΝΠ	Νομικά Πρόσωπα
ΣΥΝΕΡΓ	Συνεταιρισμοί Εργαζομένων
ΓΕΜΗ	Γενικό Εμπορικό Μητρώο

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες	4
Πρόλογος	7
1. Αποσαφήνιση βασικών εννοιών	9
1.1 Συνεταιρισμός: Ένας σύγχρονος θεσμός με ιστορικές καταβολές	10
1.1.1 Σύντομη ιστορική ανασκόπηση του συνεταιριστικού θεσμού	10
1.1.2 Η Διακήρυξη της Συνεταιριστικής ταυτότητας το 1995	13
1.2. Το συνεταιριστικό δίκαιο	15
1.2.1 Το συνεταιριστικό δίκαιο με τη στενή και ευρεία έννοια	15
1.2.2 Υπερεθνικά νομικά κείμενα	17
1.2.3 Ενδεικτικά νομοθετικά εργαλεία	20
1.2.4 Η εθνική συνεταιριστική νομοθεσία	21
1.3 Οι έννοιες της εναρμόνισης, της ενοποίησης και του κατακερματισμού στο δίκαιο	25
1.3.1 Η έννοια της εναρμόνισης και ενοποίησης του δικαίου	25
1.3.2 Η έννοια του νομικού πληθωρισμού (ή πολυνομίας)	26
1.3.3 Η εναρμόνιση, η ενοποίηση και ο κατακερματισμός του συνεταιριστικού δικαίου	26
1.4 Συμπεράσματα	30
2. Ο κατακερματισμός της ελληνικής συνεταιριστικής νομοθεσίας	33
2.1 Η ελληνική συνεταιριστική νομοθεσία	34
2.2 Ο ορισμός του συνεταιρισμού στην ελληνική νομοθεσία	37
2.3 Η κατηγοριοποίηση των συνεταιρισμών από νομική σκοπιά	39
2.4 Η σύσταση του συνεταιρισμού	41
2.5 Η εποπτεία και ο έλεγχος του συνεταιρισμού	43
2.6 Η συγκρότηση ενώσεων συνεταιρισμών ανώτερων βαθμών	44
2.7 Διανομή πλεονασμάτων - κερδών	46
2.8 Διανομή του προϊόντος εκκαθάρισης	49
2.9 Ευθύνη μελών για τα χρέη του συνεταιρισμού	52
2.10 Σύγκριση της νομοθεσίας περί ομόρρυθμων και ανωνύμων εταιριών με την συνεταιριστική νομοθεσία	53
2.11 Συμπεράσματα	55

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

3.	Προτάσεις για την ενοποίηση της ελληνικής συνεταιριστικής νομοθεσίας	57
3.1	Εναρμόνιση ή ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας;	58
3.2	Προτάσεις για την διαμόρφωση ενός νόμου - πλαισίου για τους συνεταιρισμούς	60
3.2.1	Η δομή του νόμου - πλαισίου για τους συνεταιρισμούς	60
3.2.2	Η εισαγωγή ενός κοινού ορισμού για τους συνεταιρισμούς	60
3.2.3	Η νομοθετική κατοχύρωση των συνεταιριστικών αξιών και αρχών	61
3.2.4	Τα κριτήρια κατηγοριοποίησης των συνεταιρισμών και η δυνατότητα υπέρβασής τους	63
3.2.5	Η εισαγωγή κοινών διατάξεων για τη σύσταση του συνεταιρισμού	65
3.2.6	Η υπαγωγή των συνεταιρισμών σε μία εποπτική αρχή	70
3.2.7	Η άσκηση συνεταιριστικού ελέγχου από εξειδικευμένους ελεγκτές	74
3.2.8	Η διαμόρφωση ενός γενικού και ελαστικού πλαισίου διασυνεταιριστικής οργάνωσης	75
3.2.9	Διάκριση των όρων πλεονάσματα - κέρδη και διακριτός τρόπος μεταχείρισής τους	80
3.2.10	Η εναρμόνιση και ο εκσυγχρονισμός των ειδικών διατάξεων περί ευθύνης των συνεταιριστών για τα χρέη του συνεταιρισμού έναντι τρίτων	84
3.3	Συμπεράσματα	85
4.	Επίλογος: Η αναγκαιότητα ενός ενιαίου νόμου - πλαισίου για όλους τους συνεταιρισμούς	86
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	92
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	94

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην Ελλάδα, την τελευταία δεκαετία, η φυσιολογία του παραδοσιακού συνεταιριστικού χώρου παρουσίασε ραγδαία μεταβολή. Η περίοδος της κρίσης φανέρωσε τη μακρόχρονη απαξίωση των παραδοσιακών κρατικοδίαιτων αγροτικών συνεταιρισμών με αποκορύφωμα τη διάλυση της Πανελληνίας Συνομοσπονδίας Ενώσεων Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ) το 2016, αλλά, την ίδια στιγμή, έδωσε και την ώθηση για την ανάπτυξη ενός νέου κύματος συνεργατισμού. Στη σημερινή συγκυρία, οι παλιότεροι συνεταιρισμοί που άντεξαν αλλά και οι νέοι που δημιουργήθηκαν επιχειρούν να βρουν έναν καινούργιο βηματισμό, αναπτύσσοντας συνεργασίες –στον βαθμό που μπορούν– με γνώμονα την ευρύτερη κοινωνική ωφέλεια.

Σε αυτό τον δύσκολο δρόμο, τα νέα συνεταιριστικά σχήματα αντιμετωπίζουν, πέρα από εγγενείς αδυναμίες, σημαντικά θεσμικά εμπόδια. Το κεντρικό, και το βασικότερο, αντικείμενο της παρούσας μελέτης, είναι ο κατακερματισμός και οι δυσλειτουργίες του θεσμικού πλαισίου και της δημόσιας διοίκησης. Η υπάρχουσα πολυνομία (διαφορετικοί νόμοι για διαφορετικές κατηγορίες συνεταιρισμών με αντικρουόμενες προβλέψεις), οι σε σχέση με αφορούσες άλλου τύπου νομικές οντότητες συχνότερες μεταβολές του συνεταιριστικού δικαίου, οι διαφορετικές διαδικασίες σύστασης και η ύπαρξη διαφορετικών εποπτικών αρχών δεν ανταποκρίνονται στις ιδιαιτερότητες των επιμέρους κατηγοριών συνεταιρισμών αλλά στη θεσμική ανορθολογικότητα του ελληνικού συνεταιριστικού δικαίου. Επιπλέον, αυτή η πραγματικότητα δυσχεραίνει την ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ συνεταιρισμών διαφορετικών κατηγοριών και αποτρέπει τη δημιουργία ενός ενιαίου και συνεκτικού συνεταιριστικού κινήματος στην Ελλάδα το οποίο να δημιουργεί αυτόνομα τη συλλογική του εκπροσώπηση και τους δικούς του μηχανισμούς αυτοελέγχου και αλληλοϋποστήριξης.

Η μελέτη αυτή έπεται αυτής που δημοσίευσε το Ίδρυμα μας το 2018 με τίτλο *Το θεσμικό πλαίσιο της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα. Η εμπειρία της δημόσιας διαβούλευσης και μια κριτική αποτίμηση του Ν. 4430/2016*. Η εν λόγω μελέτη ανάδειξε τόσο τις θετικές πλευρές του νέου νόμου, όσο και την αδυναμία του να αποτελέσει ένα συνεκτικό νόμο-πλαίσιο για το πεδίο της Κοινωνικής Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ) στην Ελλάδα. Αυτή η αδυναμία εν μέρει οφείλεται και στον εγγενή κατακερματισμό του συνεταιριστικού δικαίου στην Ελλάδα ο οποίος καθιστά τη διαμόρφωση ενός συνεκτικού θεσμικού πλαισίου ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση.

Η παρούσα έκδοση αποτελεί με έναν τρόπο συνέχεια αυτής της προσπάθειας, καθώς αναλύει και συγκρίνει τις προβλέψεις των επιμέρους νόμων για τις διαφορετικές κατηγορίες των συνεταιρισμών και παρουσιάζει συγκεκριμένες προτάσεις για έναν νέο νόμο-πλαίσιο με στόχο την ενοποίηση του ελληνικού συνεταιριστικού δικαίου, όπως συνιστάται επιτακτικά από διεθνείς και ευρωπαϊκούς Οργανισμούς και Συνεταιριστικές Ενώσεις. Ελπίζουμε αυτές οι προτάσεις να αξιοποιηθούν από τους συνεταιρισμούς και τα άλλα συνεργατικά εγχειρήματα έτσι ώστε να ξεπεράσουν έμπρακτα τη θεσμική τους διαίρεση, να δημιουργήσουν ένα νέο εύρωστο συνεταιριστικό κίνημα και να διεκδικήσουν μία ενιαία νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς στην Ελλάδα.

1.

ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

Το πρώτο κεφάλαιο έχει ως στόχο να εισαγάγει τον αναγνώστη στο αντικείμενο της μελέτης, προσδιορίζοντας τις έννοιες του συνεταιρισμού και του συνεταιριστικού δικαίου. Παράλληλα, αποσαφηνίζεται η εναρμόνιση, η ενοποίηση και ο κατακερματισμός του δικαίου εν γένει καθώς και του συνεταιριστικού δικαίου ειδικότερα. Επιπρόσθετα, σκιαγραφεί την πορεία την οποία διέγραψε το διεθνές συνεταιριστικό κίνημα και τις εσωτερικές ζυμώσεις και διεργασίες του έως ότου να αναγνωρισθεί πανηγυρικά η πολυμορφία αλλά και η ενότητα των συνεταιρισμών. Στη συνέχεια, το κεφάλαιο ασχολείται με το δίκαιο που διέπει τους συνεταιρισμούς, υπογραμμίζοντας τον βασικό του σκοπό και προτείνοντας μια τυπολογία με βάση την εν λόγω ποικιλομορφία με την οποία εμφανίζεται. Τέλος, γίνεται αναλυτικότερη αναφορά στις ανωτέρω διαδικασίες εναρμόνισης, ενοποίησης και κατακερματισμού του δικαίου και στον τρόπο με τον οποίο αυτές επιδρούν στο συνεταιριστικό δίκαιο.

1.1

Ο ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ: ΕΝΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ

Εκ πρώτης όψεως ο ραδιοφωνικός σταθμός του Βανκούβερ, CFRO 100.5FM¹, η επιχείρηση Sant' Orsola, που πρώτη εισήγαγε την καλλιέργεια μούρων στην Ιταλία², η κολεκτίβα καλλιεργητών καφέ Rangoa στο Περού, η οποία προσφέρει στους αγρότες της περιοχής μια νόμιμη εναλλακτική στις πιέσεις που δέχονται για την καλλιέργεια κόκαας³ και ο ολλανδικός τραπεζικός κολοσσός Rabobank⁴ δεν φέρουν τίποτε κοινό. Ωστόσο, με μια εγγύτερη ματιά, θα δούμε ότι οι κατ' αρχήν ετερόκλητες αυτές επιχειρήσεις ανήκουν στην ευρύτερη οικογένεια των συνεταιρισμών.

Μέσα από τα παραπάνω παραδείγματα διαφαίνεται πως οι συνεταιρισμοί απαντώνται, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, σε κάθε χώρα και δραστηριοποιούνται σε όλο το φάσμα της οικονομίας, από τον τραπεζικό και αγροτικό τομέα έως αυτόν των κοινωνικών υπηρεσιών και της πράσινης ενέργειας.

Παρά την έντονη ποικιλομορφία τους, το στοιχείο το οποίο τους ενώνει, ανεξαρτήτως του τομέα ή της χώρας προέλευσης, είναι η ιδιαίτερή τους ταυτότητα, οι αξίες και οι αρχές τους όπως τις βίωσε, τις εφάρμοσε και τις αποτύπωσε το ίδιο το συνεταιριστικό κίνημα. Στη σύντομη ιστορική ανασκόπηση που ακολουθεί, διαγράφεται η πορεία εξέλιξης του συνεταιριστικού κινήματος, οι εσωτερικές διεργασίες και ιδεολογικές ζυμώσεις έως τη σύνθεση και κοινή αποδοχή της Διακήρυξης της Συνεταιριστικής Ταυτότητας το 1995.

1.1.1

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Εγκύπτοντας κανείς στις σελίδες της Ιστορίας θα παρατηρήσει ότι ο συνεργατισμός, νοούμενος ως η οικονομική συνεργασία των ανθρώπων για να καλύψουν βασικές κοινές τους ανάγκες (κάτι που αποτελεί τη βάση του συνεταιρισμού), είναι παλιός όσο και η ίδια η ανθρώπινη Ιστορία. Πρώιμες μορφές συνεργατισμού είναι διάσπαρτες σχεδόν σε όλο το φάσμα της, από την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα έως και τη βιομηχανική εποχή⁵.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα τον σύγχρονο συνεταιρισμό, τα χρόνια διάπλασής του εντο-

1 Επίσημη ιστοσελίδα <http://www.coopradio.org/>

2 Fontanari. The modern agricultural cooperative: A cognitive-knowledge-based approach. Euricse Working Papers, 91|17, 2017, σ. 7.

3 P.L. Devaney. Global agricultural value chains: sustainable growth as a means for sustainable development. Community Development Investment Review, Federal Reserve Bank of San Francisco, 2011, σ. 2-11 (9-10). <http://www.frbsf.org/community-development/files/Devaney.pdf>

4 C. Miller, L. Jones. Agricultural Value Chain Finance: Tools and Lessons. Food and Agriculture Organization (FAO) & Practical Action Publishing, 2010, σ. 14, 43-44.

5 Π. Λαμπέρ, Η διδασκαλία του συνεργατισμού, 1963, σελ. 21-23.

πίζονται στους ταραχώδεις καιρούς στα τέλη του 18ου-αρχές 19ου αιώνα, όπου στιγματίζονται από τη Γαλλική και Αμερικανική Επανάσταση, τους Ναπολεόντειους Πολέμους και την Αυγή της Βιομηχανικής Επανάστασης. Καθώς τα πρώτα αυτά συνεταιριστικά εγχειρήματα διανύουν μια περίοδο ιδεολογικών ζυμώσεων και πειραματισμών, οι σχετικές προσπάθειες εντείνονται τον 19ο αιώνα και κορυφώνονται το 1844, έτος στο οποίο αποδίδεται η επίσημη αφηγηρία της σύγχρονης συνεταιριστικής ιστορίας⁶. Την χρονιά αυτή στο Ρόττοντεϊλ (Rochdale), κοντά στο Μάντσεστερ του Ηνωμένου Βασιλείου, ιδρύθηκε ο καταναλωτικός συνεταιρισμός των Δίκαιων Σκαπανέων από 28 υφαντουργούς. Ελλείπει κατάλληλου θεσμικού πλαισίου, ο συνεταιρισμός απέκτησε τη νομική μορφή αλληλοβοηθητικού σωματείου. Σκοπός του συνεταιρισμού ήταν να προμηθεύει τα μέλη και τις οικογένειές τους με βασικά προϊόντα διατροφής σε χαμηλές τιμές, αντιμετωπίζοντας με τον τρόπο αυτό το εκτεταμένο τότε φαινόμενο αισχροκέρδειας και νοθείας από τη μεριά των εμπόρων και των διαφόρων μεσαζόντων⁷. Καινοτομία του εν λόγω συνεταιρισμού αποτέλεσε το γεγονός ότι τα μέλη του, λαμβάνοντας υπόψη την έως τότε χρήσιμη εμπειρία αντίστοιχων εγχειρημάτων, αλλά και διάφορα φιλοσοφικά ρεύματα της εποχής, επιχείρησαν μια δημιουργική σύνθεση κανόνων οργάνωσης και λειτουργίας του συνεταιρισμού τους η οποία αποδείχτηκε στην πράξη ιδιαίτερα αποτελεσματική χαρίζοντας στον συνεταιρισμό μακροβιότητα και άνευ προηγουμένου επιτυχία⁸. Η σημασία του εν λόγω συνεταιρισμού υπερέβη τα εθνικά σύνορα του Ηνωμένου Βασιλείου, καθώς αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τα αναδυόμενα συνεργατικά κινήματα ανά τον κόσμο. Κατά συνέπεια, το μοντέλο του συνεταιρισμού του Ρόττοντεϊλ και οι κανόνες λειτουργίας του επικράτησαν κατά το πρώτο χρονικό διάστημα του σύγχρονου συνεταιριστικού κινήματος (1844-1895)⁹.

Το 1895 οι εθνικές συνεταιριστικές οργανώσεις διαφόρων κατηγοριών και χωρών, με εμφανή, ωστόσο, την αριθμητική υπεροχή των βρετανικών καταναλωτικών συνεταιρισμών, συναντήθηκαν στο πλαίσιο του Διεθνούς Κογκρέσου του Λονδίνου και συναπο-

6 I. MacPherson. The international co-operative movement and peace: Questions drawn from its early history, in: J. Emmanuel, I. MacPherson, Co-operatives and the pursuit of peace, British Columbia Institute for Co-operative Studies, 2007, σ. 35-51 (37-38).

7 Ο συνεταιρισμός του Ρόττοντεϊλ δεν ιδρύθηκε, αποκλειστικά και μόνο ως καταναλωτικός συνεταιρισμός, αλλά είχε πολλαπλούς σκοπούς όπως προκύπτει από τη διατύπωση του πρώτου του καταστατικού. Πρώτη προτεραιότητα αποτελούσε η λειτουργία καταστημάτων παροχής τροφίμων, ενδυμάτων και άλλων προϊόντων. Εν συνεχεία, τα πλεονάσματα από τις παραπάνω δραστηριότητες θα επενδύονταν για την αγορά ή ανοικοδόμηση σπιτιών και την παραγωγή ορισμένων εμπορευμάτων, δημιουργώντας έτσι θέσεις εργασίας για τα μέλη του. Απώτερος στόχος δε, ήταν η δημιουργία μιας ουτοπικής κοινωνίας, πάνω σε δίκαιες κοινωνικές και οικονομικές βάσεις. Βλ. B. Fairbairn, The meaning of Rochdale: The Rochdale pioneers and the co-operative principles, Occasional paper series, Centre for the study of co-operatives, University of Saskatchewan, σ. 5-6. Βλ. επίσης Π. Αβδελίδη, Ο συνεταιρισμός σε συνθήκες καπιταλισμού, Θεωρία – Εξέλιξη – Πράξη, Εκδόσεις Gutenberg, 1978, σ. 51.

8 Λαμπέρ, ο.π., σ. 52. Οι κανόνες λειτουργίας του συνεταιρισμού του Ρόττοντεϊλ, ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόστηκαν στην πράξη καθώς και η τύχη της ιστορίας συνέβαλαν στην ανάδειξη του μοντέλου του Ρόττοντεϊλ και στη σημαντική επιρροή που άσκησε στη συνέχεια, όχι μόνο στο αγγλικό αλλά και στο διεθνές συνεταιριστικό κίνημα. Βλ. και Fairbairn, ο.π., σ. 6-7.

9 Δ. Μαυρόγιαννης, Η αναθεώρηση των διεθνών κανόνων λειτουργίας των συνεταιρισμών, Συνεταιριστική Πορεία, 38, 1995, σ. 65-90 (67-68).

φάσιαν την ίδρυση της Διεθνούς Συνεταιριστικής Ένωσης (ΔΣΕ), η οποία επρόκειτο να λειτουργήσει ως ο διεθνής φορέας εκπροσώπησης κάθε κατηγορίας συνεταιρισμών¹⁰. Ήδη λοιπόν από τα σπάργανά της, η ΔΣΕ δημιουργήθηκε προκειμένου να λειτουργήσει ενοποιητικά για το συνεταιριστικό κίνημα.

Τα επόμενα χρόνια έλαβαν χώρα διεργασίες στο εσωτερικό της ΔΣΕ με αποκορύφωμα το Κογκρέσο του Αμβούργου το 1910, όπου εκεί πλέον αμφισβητήθηκε κατά πόσο οι αγροτικοί και οι εργατικοί συνεταιρισμοί μπορούσαν να προάγουν τα γενικότερα συμφέροντα της κοινότητας, υπερβαίνοντας την εξυπηρέτηση του ιδίου οφέλους. Κατά συνέπεια, υπερίσχυσε εκ νέου η υπεροχή των καταναλωτικών συνεταιρισμών έναντι κάθε άλλης κατηγορίας, ως της μόνης που μπορούσε να οδηγήσει σε έναν μετασχηματισμό του καπιταλιστικού συστήματος¹¹.

Η επίδραση των καταναλωτικών συνεταιρισμών στη ΔΣΕ διατηρήθηκε το επόμενο χρονικό διάστημα, κατά το οποίο συστήθηκαν ειδικές επιτροπές για να εξετάσουν εάν οι διάφορες κατηγορίες συνεταιρισμών υιοθετούσαν τους ίδιους συνεταιριστικούς κανόνες ή εάν σημειώνονταν μεταξύ τους διαφορές. Λαμβάνοντας υπόψη τα πορίσματα των επιτροπών αυτών, η ΔΣΕ διατύπωσε για πρώτη φορά το 1937 στο 15ο Συνέδριο στο Παρίσι τις βασικές συνεταιριστικές αρχές οι οποίες έπρεπε να διέπουν κάθε συνεταιρισμό, ανεξαρτήτως κατηγορίας ή του οικονομικοκοινωνικού συστήματος στο πλαίσιο του οποίου αναπτυσσόταν¹². Το περιεχόμενο των αρχών αυτών αντανάκλασε τις αντιλήψεις και εμπειρίες των καταναλωτικών συνεταιρισμών, εξού και οι σχετικοί προβληματισμοί ως προς την εφαρμοσιμότητα των αρχών του Ρότσντεϊλ στην ίδια έκταση και με το ίδιο περιεχόμενο από άλλες συνεταιριστικές κατηγορίες, όπως οι αγροτικοί και οι εργατικοί συνεταιρισμοί¹³.

Κατά το επόμενο χρονικό διάστημα (1937-1966), ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος προκάλεσε έντονες ιδεολογικές ρωγμές στους κόλπους της ΔΣΕ, ενώ η σύνθεσή της μεταβλήθηκε, καθώς προστέθηκαν νέες κατηγορίες συνεταιρισμών και μέλη από τις ελεύθερες, πλέον, από τον αποικιοκρατικό ζυγό αναπτυσσόμενες χώρες¹⁴. Κατά συνέπεια, κρίθηκε αναγκαία μια επανεξέταση των αρχών του 1937 και του βαθμού στον οποίο αυτές ανταποκρίνονταν στα νέα οικονομικοκοινωνικά δεδομένα της μεταπολεμικής εποχής¹⁵.

Με βάση τα πορίσματα των επιτροπών που ανέλαβαν το σχετικό αυτό έργο, η ΔΣΕ στο πλαίσιο του Συνεδρίου της Βιέννης του 1966 αποφάσισε την αναδιατύπωση των αρχών του Ρότσντεϊλ, προκειμένου να ανταποκριθούν στις ανάγκες και επιδιώξεις και

10 Fairbairn, ο.π., σ. 23-24.

11 Fairbairn, ο.π., σ. 24.

12 Ο. Κλήμη-Καμινάρη, Κ. Παπαγεωργίου, Κοινωνική οικονομία. Μια πρώτη προσέγγιση, Ελληνοεκδοτική, 2010, σ. 59.

13 Fairbairn, ο.π., σ. 27.

14 Όπως ονομάζονταν τότε οι χώρες που σήμερα συναποτελούν τον κόσμο της πλειοψηφίας (majority world).

15 Σ. Μαριάδης, Συνεργατισμός: Συνεταιρισμοί. Ιστορία, φιλοσοφία, αποστολή: Η εναλλακτική λύση, Εκδόσεις Αμφικτυονία Ελληνισμού, 2012, σ. 226. Βλ. και Μαυρογιάννης, ο.π., σελ. 70 επ.

άλλων κατηγοριών συνεταιρισμών, καθώς και να επιτευχθεί ένας συμβιβασμός των τάσεων εντός της ΔΣΕ.

1.1.2 Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟ 1995

Η πλήρης, όμως, αποκατάσταση της ενότητας του συνεταιριστικού κινήματος επήλθε κατά την τρίτη και τελευταία έως σήμερα τροποποίηση των συνεταιριστικών αρχών. Η Διακήρυξη της Συνεταιριστικής Ταυτότητας το 1995 της ΔΣΕ στο Συνέδριο του Μάντσεστερ περιέλαβε τον ορισμό του συνεταιρισμού, τις αξίες που τον διαπνέουν και τις αρχές οι οποίες θέτουν σε εφαρμογή τις εν λόγω αξίες, συνθέτοντας έτσι την ταυτότητα του συνεταιριστικού θεσμού (βλ. Παράρτημα 1). Η Διακήρυξη αυτή αποτελεί μια πανηγυρική αναγνώριση των διαφορετικών συνεταιριστικών παραδόσεων ως ισάξιων κομιστών της συνεταιριστικής ιδέας¹⁶. Ενδιαφέρον, μάλιστα, παρουσιάζει το γεγονός ότι στην εν λόγω Διακήρυξη οι αρχές των συνεταιρισμών δεν προσδιορίζονται πλέον ως «ροτσντεϊλιανές», όπως συνέβαινε έως τότε, αλλά απλώς ως «συνεταιριστικές αρχές». Παράλληλα, η μνεία που κάνει η Διακήρυξη στην παράδοση των πρωτεργατών και στις ηθικές αξίες οι οποίες τους διέπνεαν, αποτίνει φόρο τιμής στη συνολική συνεταιριστική παράδοση ανεξαρτήτως τομέα και χώρας προέλευσης¹⁷.

Με τη Διακήρυξη της Συνεταιριστικής Ταυτότητας, η ΔΣΕ θέτει έναν ελάχιστο κοινό παρονομαστή τον οποίο μοιράζονται και οφείλουν να τηρούν οι συνεταιρισμοί κάθε κατηγορίας, με απώτερο στόχο την εναρμόνιση των εκπροσωπούμενων –από τις διάφορες κατηγορίες συνεταιρισμών– συμφερόντων και την ανάληψη κοινών δράσεων και πρωτοβουλιών¹⁸. Η Διακήρυξη αυτή είναι ορόσημο για τη συνεταιριστική κίνηση παγκοσμίως, καθώς οι διαμορφωθείσες συνεταιριστικές αρχές παραμένουν έκτοτε αμετάβλητες.

16 International Co-operative Alliance (ICA), Background paper to the Statement on the Cooperative Identity, International Co-operative Information Centre, 8 Ιανουαρίου 1996, παρ. 6, σ. 9: «There is no single tap root from which all kinds of co-operatives emerge. They exist all around the world in many different forms, serving many different needs, and thriving within diverse societies. Indeed, one of the main reasons for preparing this document on the co-operative identity was to reflect that variety and to articulate the norms that should prevail in all co-operatives regardless of what they do and where they exist. In particular, the Statement provided a common base on which all of the main co-operative traditions could prosper and work effectively together».

17 Fairbairn, ο.π., σ. 38. Βλ. και International Co-operative Alliance (ICA), ο.π., σ. 9: «“In the tradition of their founders...” refers to the fact that all the great movements have, at their origins, remarkable men and women who made outstanding contributions as “founders”. Such individuals as the Rochdale Pioneers, Frederick Raiffeisen, Hermann Schultze-Delitsch, Philippe Buchez, Bishop Grundtvig and Alphonse Desjardins are revered throughout the movements they helped begin; they are admired by co-operators in other movements as well. Their contributions, moreover, were typically more than practical, as important as their pragmatism was - it was also ethical and moral as well. At the same time, each national movement has its own founders, men and women whose practical and ethical values are still profoundly important; this reference to “the founders” is intended to remember them well».

18 International Co-operative Alliance (ICA), ο.π., σ. 2 παρ. 6-9 (preamble).

Η ΔΣΕ αποτελεί θεματοφύλακα της συνεταιριστικής αυτής ταυτότητας¹⁹, αλλά και μελλοντικό της διαμορφωτή, σε περίπτωση που τεθεί εκ νέου η ανάγκη αναδιατύπωσής της στο μέλλον. Η διοργάνωσή της σε ένα κεντρικό γραφείο και ανά περιφέρειες και ανά τομείς²⁰ προωθεί το δίπολο το οποίο αποκρυσταλλώνεται στη Διακήρυξη, δηλαδή της εμπέδωσης αφενός της ενότητας και αφετέρου της προστασίας της ποικιλομορφίας του συνεταιριστικού κινήματος.

Η Διακήρυξη της Συνεταιριστικής Ταυτότητας του 1995, επίσης, σκιαγραφεί το προφίλ του συνεταιρισμού, προσδιορίζοντας μέσα από το γράμμα και το πνεύμα της τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνώρισμα των συνεταιρισμών, τα οποία τους διαφοροποιούν από οποιαδήποτε άλλη μορφή οργάνωσης ή εταιρείας, ιδίως δε έναντι των κεφαλαιουχικών εταιρειών. Πιο συγκεκριμένα, από τον ορισμό της Διακήρυξης προκύπτει η διττή φύση του συνεταιρισμού, ως κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης²¹. Ως κοινωνική οργάνωση ο συνεταιρισμός αποτελεί ένωση μεταξύ προσώπων, τα οποία έχουν κοινές ανάγκες και επιδιώκουν να τις καλύψουν μέσω του συνεταιρισμού. Στο πλαίσιο του συνεταιρισμού αναπτύσσονται κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους, οι οποίες διέπονται από την αρχή «ένα μέλος μια ψήφος» και την ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Παράλληλα, όμως, ο συνεταιρισμός αποτελεί και οικονομική οργάνωση, δηλαδή επιχείρηση η οποία αναπτύσσει οικονομικές σχέσεις με κάθε συνεταιριστή και λειτουργεί ως το μέσο για την εξυπηρέτηση των αναγκών του. Λόγω του ότι η οικονομική φύση του συνεταιρισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το κοινωνικό στοιχείο της ένωσης προσώπων, έτσι και ο ιδιοκτήτης της επιχείρησης είναι παράλληλα χρήστης των υπηρεσιών της. Η συνύπαρξη αυτή της κοινωνικής και της οικονομικής συνεταιριστικής φύσης, η ταυτότητα ιδιοκτήτη και χρήστη καθώς και η δημοκρατική λειτουργία του συνεταιρισμού αποτελούν θεμελιώδη χαρακτηριστικά τα οποία διακρίνουν τον συνεταιρισμό τόσο από τον δημόσιο τομέα και τις δημόσιες επιχειρήσεις που προάγουν το δημόσιο συμφέρον, όσο και από τον τομέα ιδιωτικών κερδοσκοπικών επιχειρήσεων ο οποίος επιδιώκει την αύξηση και διανομή του κέρδους στους μετόχους αυτών των εταιρειών²².

19 Άρθ. 1, Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας ΔΣΕ (ICA By-laws): «The International Co-operative Alliance (ICA) unites, represents and serves co-operatives worldwide. It is the custodian of co-operative values and principles and makes the case for their distinctive values-based economic business model which also provides individuals and communities with an instrument of self-help and influence over their development». <https://www.ica.coop/en/about-us/our-structure/alliance-rules-and-laws>

20 Επίσημη ιστοσελίδα ΔΣΕ: <https://www.ica.coop/en/about-us/our-structure/regional-and-sectoral-organisations>

21 Βλ. G. Fauquet, The co-operative sector, *Annals of public and cooperative economics*, 17 (2), 1941, σ. 349: «Hence we should distinguish in the co-operative institution two conjoined elements, one social and the other economic: 1) an association of individuals who have recognised, and who continue to recognise, on the one hand the similarity of certain of their needs, and on the other the possibility of the better satisfaction of such needs by a common undertaking than by individual means; 2) a common undertaking whose special object it is to respond exactly to the needs to be satisfied. From this starting point are derived the rules of organisation establishing the social relationships of the members among themselves, and the economic relationships of each of them with the undertaking».

22 Για τη θεωρία διαίρεσης της οικονομίας σε τομείς και τοποθέτησης του συνεταιριστικού τομέα μεταξύ του κρατικού και του ιδιωτικού-κερδοσκοπικού, Βλ. Fauquet, ο.π. 346.

Η συνεταιριστική ταυτότητα αποτελεί προϋπόθεση εισδοχής και συμμετοχής των συνεταιρισμών στην ΔΣΕ²³. Καθώς, όμως, η ΔΣΕ είναι μη κυβερνητική οργάνωση, η συνεταιριστική αυτή ταυτότητα δεσμεύει μόνο τα μέλη της. Ακόμη και αν γίνει δεκτή η άποψη ότι η αναγνώριση των συνεταιριστικών αρχών από το ILO R. 193/2002 τις καθιστά νομικά δεσμευτικές ως διάταξη δημοσίου διεθνούς δικαίου²⁴, η δεσμευτικότητα αυτή και πάλι δεν μπορεί να διασφαλιστεί, καθώς δεν προβλέπονται μηχανισμοί ελέγχου και επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση μη τήρησής τους. Για τον λόγο αυτό, ο μόνος ασφαλής τρόπος για την τήρηση των ανωτέρω αρχών αποτελεί η ενσωμάτωσή τους στο εθνικό δίκαιο των κρατών, υπάγοντας έτσι τους συνεταιρισμούς σε ιδιαίτερο νομικό καθεστώς, οι ρυθμίσεις του οποίου αποτελούν το λεγόμενο συνεταιριστικό δίκαιο²⁵.

1.2

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ: ΕΝΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΘΕΣΜΟΣ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ

1.2.1 ΤΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΜΕ ΤΗ ΣΤΕΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΕΙΑ ΕΝΝΟΙΑ

Το συνεταιριστικό δίκαιο υπό στενή έννοια αντιστοιχεί στο λεγόμενο οργανωτικό δίκαιο συνεταιρισμών (organisational law of cooperatives/cooperative law proper). Αυτό περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων δικαίου οι οποίοι ρυθμίζουν βασικά ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας ενός συνεταιρισμού, όπως ο ορισμός του, η διαδικασία και οι προϋποθέσεις σύστασής του, οι όροι εισόδου και εξόδου των μελών του και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις τους έναντι του συνεταιρισμού, η κεφαλαιακή δομή του συνεταιρισμού, τα όργανα διοίκησής του, η διαδικασία, οι όροι και τα αρμόδια όργανα άσκησης εποπτείας και ελέγχου, η διασυνεταιριστική συνεργασία, καθώς και η διαδικασία λύσης και εκκαθάρισής του²⁶.

Με την ευρεία έννοια, όμως, το συνεταιριστικό δίκαιο περιλαμβάνει όχι μόνο το οργανωτικό δίκαιο συνεταιρισμών, αλλά και εκείνους τους κανόνες δικαίου που διέπουν τους συνεταιρισμούς, παρότι ανήκουν σε άλλους τομείς δικαίου (όπως το φορολογικό δίκαιο, το δίκαιο ανταγωνισμού, το εργατικό δίκαιο, το πτωχευτικό δίκαιο)²⁷. Καθώς η

23 Άρθ. 6 Καταστατικό ΔΣΕ (ICA Statute): «Organisations which conform to the ICA Statement on the Co-operative Identity and observe the aims of the ICA are eligible for membership of the ICA». <https://www.ica.coop/en/about-us/our-structure/alliance-rules-and-laws>

24 Η. Henry, Guidelines for cooperative legislation, (3rd Ed), International Labour Organization, 2012, σ. 47 επ.

25 Μαυρόγιαννης, ο.π., σ. 87.

26 Α. Fici, An introduction to cooperative law, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 9.

27 Fici, ο.π., 2013, σ. 9.

έννομη τάξη δεν αποτελεί ένα άθροισμα ατάκτως ειρημένων ρυθμίσεων, αλλά φέρει (και οφείλει να φέρει) μια εσωτερική συνοχή και αλληλουχία, το οργανωτικό συνεταιριστικό δίκαιο (με τη στενή έννοια) έχει παρατηρηθεί ότι επιδρά σε άλλους τομείς δικαίου και στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν νομοθετικά τους συνεταιρισμούς. Με άλλα λόγια, όταν ο συνεταιριστικός νομοθέτης θεσμοθετεί τα χαρακτηριστικά εκείνα που διακρίνουν τον συνεταιρισμό από τις άλλες μορφές οργάνωσης ή εταιρείας, τότε θέτει τη βάση για μια κατάλληλη νομοθετική αντιμετώπιση του συνεταιριστικού θεσμού από το φορολογικό ή και κάθε άλλο δίκαιο, του οποίου οι διατάξεις εφαρμόζονται στους συνεταιρισμούς. Για παράδειγμα, στην Ιταλία, η κατοχύρωση του μη κερδοσκοπικού σκοπού του συνεταιρισμού σε συνταγματικό επίπεδο και σε επίπεδο οργανωτικού συνεταιριστικού δικαίου οδήγησε και σε μια διακριτή νομοθετική του μεταχείριση από τον φορολογικό νομοθέτη²⁸. Παράλληλα, ο βασικός σκοπός του συνεταιριστικού δικαίου είναι η διασφάλιση της ιδιαίτερης ταυτότητας των συνεταιρισμών. Αυτός, άλλωστε, ήταν και ο λόγος που θεσπίστηκαν οι πρώτοι νόμοι περί συνεταιρισμών στα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, όπως η Αγγλία, η Γερμανία και η Γαλλία²⁹. Καθώς το εταιρικό δίκαιο –ως είχε– αποδείχτηκε ακατάλληλο για να φιλοξενήσει υπό την νομική του σκέπη τα συνεργατικά εγχειρήματα της εποχής των οποίων η παρουσία ήταν πλέον αισθητή στην οικονομική και κοινωνική ζωή της κοινότητας, ήρθε το πλήρωμα του χρόνου και διαμορφώθηκαν οι πρώτοι συνεταιριστικοί νόμοι με κοινό παρονομαστή την αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των συνεταιρισμών³⁰.

Με βάση, λοιπόν, τα παραπάνω, φαίνεται πως πρώτα αναδύθηκε η συνεταιριστική ιδέα στη ζέουσα κοινωνική πραγματικότητα, μέσα από αλληπάλληλες ζυμώσεις, πειραματισμούς και αποτυχίες, και εν συνεχεία αναγνωρίστηκε δια νόμου, με τη θέσπιση των πρώτων συνεταιριστικών νόμων. Υπάρχουν και περιπτώσεις, όμως, όπου ο νομοθέτης δανείζεται στοιχεία του αλλοδαπού συνεταιριστικού δικαίου και θεσπίζει συνεταιριστικούς νόμους προκειμένου να δώσει ώθηση στην ανάπτυξη της εμβρυακής ή περιορισμένης συνεταιριστικής κίνησης της χώρας³¹.

Σήμερα, το συνεταιριστικό δίκαιο έχει εξελιχθεί σε έναν διακριτό δικαιοκώλο, ο οποίος παρουσιάζει μια έντονη ποικιλομορφία όπως και οι πηγές του, τα κείμενα δηλαδή εκείνα από τα οποία προέρχεται το συνεταιριστικό δίκαιο, και που μπορεί να περιλαμβάνουν από διατάγματα, νόμους και συνταγματικές διατάξεις έως και ευρωπαϊκούς κανονισμούς, οδηγίες και κανόνες δημοσίου διεθνούς δικαίου. Πέραν του ισχύοντος συνεταιριστικού δικαίου, ποικιλομορφία διαπιστώνεται και στα διαθέσιμα επικουρικά

28 A. Fici, Italy, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 479-501 (481).

29 L. Valko, *The first co-operative law*, in: *Essays on modern co-operation*, Washington State University Press, 1964, σ. 79: «Thus not quite eight years after the first successful cooperative store was opened in Rochdale, the British cooperative movement also presented to the world the first co-operative act». D. Cracogna, *Derecho cooperativo e identidad cooperativa: Una visión latinoamericana*, in: J.E. de Miranda, L.R. de Souza, E. Gadea, *Derecho cooperativo e identidad cooperativa*, Brazil Publishing, 2019 με εκεί παραπομπές.

30 Henry, ο.π., 2012, σ. 10.

31 Henry, ο.π., 2012, σ. 10.

εργαλεία τα οποία δύναται να αξιοποιήσει ο συνεταιριστικός νομοθέτης για το νομο-παραγωγικό του έργο, όπως π.χ. μοντέλα νόμων, συστάσεις διεθνών οργανισμών, αλλά και κείμενα κατευθυντήριων γραμμών. Η σημασία, λοιπόν, του συνεταιριστικού δικαίου ως αναγκαίου –αλλά μη επαρκούς από μόνο του– παράγοντα για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών αναγνωρίζεται ευρέως³². Έχει δε προσελκύσει το ενδιαφέρον εθνικών κυβερνήσεων, διεθνών οργανισμών, ακαδημαϊκών αλλά και των ίδιων των συνεταιρισμών³³, με συνέπεια να τίθενται κρίσιμα για τους συνεταιρισμούς νομικά ερωτήματα και να αναζητούνται λύσεις στην κατεύθυνση διαμόρφωσης ενός σύγχρονου συνεταιριστικού δικαίου, που θα αίρει τυχόν εμπόδια στην ανάπτυξή τους, ενώ παράλληλα θα θέτει τα εχέγγυα προστασίας της συνεταιριστικής τους ταυτότητας.

1.2.2 ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΑ ΝΟΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τα περισσότερα υπερεθνικά νομικά κείμενα, αλλά και τα σχετικά νομοθετικά εργαλεία, επιχειρούν κατά κανόνα να εναρμονίσουν τις εγχώριες συνεταιριστικές νομοθεσίες μεταξύ διαφορετικών κρατών, θεσπίζοντας (ή προτείνοντας) γενικούς κανόνες για τους συνεταιρισμούς, με διαφορετικά αποτελέσματα κατά περίπτωση και διαφορετικό βαθμό επιτυχίας. Άλλες φορές η προσπάθεια εναρμόνισης επιδιώκει την ενδυνάμωση της συνεταιριστικής ταυτότητας, άλλοτε εισάγει στοιχεία των κεφαλαιουχικών εταιρειών³⁴. Στα κείμενα αυτά ανήκουν ενδεικτικά:

Η ΣΥΣΤΑΣΗ 193/2002 ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Σύσταση 193/2002 (ILO R. 193/2002) του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας για την προώθηση των συνεταιρισμών αποτελεί βασικό πυρήνα του δημόσιου διεθνούς συνεταιριστικού δικαίου η οποία έχει υπογραφεί και από τη χώρα μας. Το εν λόγω κείμενο

32 A. Fici, The essential role of cooperative law, *The Dovenschmidt Quarterly*, (2014)4, https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/doqu/2014/4/DQ_2211-9981_2014_002_004_003

33 Βλ. για παράδειγμα τις α) Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΗΕ με στόχο τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών (2001 United Nations Guidelines aimed at creating a supportive environment for the development of cooperatives), όπου στις παραγράφους 9-15 υπεισέρχεται σε θέματα συνεταιριστικού δικαίου, β) το ILO R 193/2002-Σύσταση 193/2002 του ΔΟΕ (International Labour Organization), όπου καλεί τους εθνικούς νομοθέτες να διαμορφώσουν ένα υποστηρικτικό περιβάλλον για τους συνεταιρισμούς εναρμονισμένο με τη συνεταιριστική τους ταυτότητα, γ) το Σχέδιο για μια Συνεταιριστική Δεκαετία της ΔΣΕ - Blueprint for a Co-operative Decade (Ιανουάριος 2016), όπου ένας εκ των πέντε στρατηγικών πυλώνων για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών είναι το νομικό πλαίσιο, δ) τη Σύσταση επιτροπής συνεταιριστικού δικαίου στην ΔΣΕ που λειτουργεί από το 2013 έως σήμερα, ε) την πρωτοβουλία της ΔΣΕ διεθνούς χαρτογράφησης της συνεταιριστικής νομοθεσίας στο πλαίσιο του προγράμματος Coops4dev (ICA - EU Partnership) και στ) το πλήθος διεθνών συνεδρίων και φόρουμ γύρω από το συνεταιριστικό δίκαιο (1st International Forum on Cooperative Law, Montevideo, Uruguay 2016, 2nd International Forum on Cooperative Law, Athens, Greece, 2018, 50th Continental Congress of Cooperative Law, San Jose, Costa Rica, 2019, 3rd International Forum on Cooperative Law, Seoul, South Korea, 2020)

34 H.H. Münkner, *Ten lectures on co-operative law*, (2nd Ed), LIT Verlag, 2016, σ. 7 επ.

κρίνεται ως βασικό εργαλείο διότι παρέχει κατευθυντήριες γραμμές στον εθνικό νομοθέτη για τη δημιουργία ενός κατάλληλου συνεταιριστικού νομοθετικού περιβάλλοντος με βάση τις συνεταιριστικές αξίες και αρχές της ΔΣΕ. Αν και η άποψη ότι αποτελεί ένα δεσμευτικό κείμενο για τις εθνικές κυβερνήσεις δεν είναι κρατούσα, ωστόσο δικαστικές αποφάσεις κάνουν επίκληση του ILO R. 193/2002 για να θεμελιώσουν τον δικανικό τους συλλογισμό³⁵.

Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ 1435/2003 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Στο παρελθόν οι συνεταιριστικές οργανώσεις για να συνεργαστούν σε ευρωπαϊκό επίπεδο μπορούσαν να αξιοποιήσουν ευρωπαϊκά νομοθετικά εργαλεία (όπως π.χ. ο Κανονισμός 2137/1985 για τον ευρωπαϊκό όμιλο οικονομικού σκοπού ή ο Κανονισμός 2157/2001 για την ευρωπαϊκή εταιρεία), τα οποία απευθύνονταν σε άλλες μορφές επιχειρηματικής δράσης, μη ανταποκρινόμενα στον ιδιαίτερο συνεταιριστικό τους χαρακτήρα³⁶. Μετά όμως από πολυετείς διαπραγματεύσεις και με την ενεργό συμμετοχή των συνεταιριστικών οργανώσεων, θεσπίστηκε ο Κανονισμός 1435/2003 (SCE-R)³⁷ ο οποίος εισήγαγε μια νέα νομική μορφή, τη λεγόμενη ευρωπαϊκή συνεταιριστική εταιρεία (European Cooperative Society). Ο εν λόγω Κανονισμός ισχύει από 18-08-2006 άμεσα σε όλα τα κράτη-μέλη³⁸. Σκοπός του Κανονισμού είναι να παρέχει τη δυνατότητα σε φυσικά ή και νομικά πρόσωπα (ιδίως δε σε συνεταιρισμούς) διαφορετικών κρατών-μελών να συνεργαστούν συστήνοντας μια συνεταιριστική επιχείρηση που δραστηριοποιείται διασυνοριακά εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης³⁹. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι καταργούνται εφεξής οι εθνικές συνεταιριστικές νομοθεσίες, αλλά ότι συνυπάρχουν παράλληλα με το ανωτέρω ευρωπαϊκό πλαίσιο⁴⁰. Ο Κανονισμός, συγκεκρι-

35 Henry, ο.π., 2012, σ. 51, υποσημ. 145.

36 Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1435/2003 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 22ας Ιουλίου 2003 περί του καταστατικού της ευρωπαϊκής συνεταιριστικής εταιρείας, προοίμιο, εδ. 4 και 5.

37 Πέραν του Κανονισμού θεσπίζεται και η συμπληρωματική Οδηγία 72/2003 για τη συμμετοχή των εργαζομένων στον ευρωπαϊκό συνεταιρισμό.

38 Άρθ. 80 Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1435/2003.

39 Σημειώνεται ότι έχουν συσταθεί γύρω στους 45 ευρωπαϊκούς συνεταιρισμούς, εκ των οποίων μόνο οι 10 έχουν ουσιαστική επιχειρηματική δράση. Diesis, Review of European cooperative societies (SCEr) project 2012-2014, Φεβρουάριος 2014, σ. 6. Στην Ελλάδα ο ευρωπαϊκός πιστωτικός συνεταιρισμός μη προνομίωτων πολιτών «NCP» ΣΥΝ. ΠΕ. SCE με διακριτικό τίτλο ΕΥΡΩΠΙΣΤΗ «NCP» ΣΥΝ.ΠΕ. SCE έχει συσταθεί με τον νόμο περί αστικών συνεταιρισμών 1667/1986, χωρίς να είναι σαφές αν πρόκειται για περίπτωση ευρωπαϊκού συνεταιρισμού. Βλ. Μ. Φεφές, Greece, in: Study on the implementation of the Regulation 1435/2003 on the statute for European cooperative society (SCE). Part II. National Reports, 2010, σ. 588.

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή των ελληνικών συνεταιρισμών σε ευρωπαϊκούς συνεταιρισμούς, αυτή είναι άκρως περιορισμένη. Σύμφωνα με τη βάση δεδομένων της ιστοσελίδας European Cooperative Societies (SCEr) (<http://scer.eu/top-menu/sce-list>) σε συνδυασμό με την ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού συνεταιρισμού ESCOOP (<http://www.escoop.eu/members/members-from-greece>) ο μόνος ελληνικός συνεταιρισμός που φέρεται να συμμετέχει σε ευρωπαϊκούς συνεταιρισμούς είναι ο κοινωνικός συνεταιρισμός «Διάπλους» ο οποίος αποτελεί μέλος του ευρωπαϊκού κοινωνικού συνεταιρισμού ESCOOP με έδρα την Ιταλία.

40 Δ. Κασσαβέτης, Συνεταιριστικοί θεσμοί Ι. Αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις (θεωρία –

μένα, διέπει τη λειτουργία και δραστηριότητα των ευρωπαϊκών συνεταιρισμών, ενώ οι εγχώριες νομοθεσίες τους εθνικούς συνεταιρισμούς⁴¹. Στις διατάξεις του Κανονισμού έχει ασκηθεί κριτική διότι παραπέμπουν κατά κύριο λόγο στις εγχώριες συνεταιριστικές νομοθεσίες και εισάγουν ρυθμίσεις, που προσιδιάζουν σε κεφαλαιουχικές εταιρείες⁴².

Αν και ο στόχος του εν λόγω Κανονισμού δεν ήταν να εναρμονίσει τις εθνικές συνεταιριστικές νομοθεσίες των κρατών-μελών, εκ των πραγμάτων οδήγησε σε ορισμένο βαθμό σε μια εναρμόνιση, καθώς ορισμένοι εθνικοί νομοθέτες με αφορμή τον Κανονισμό πραγματοποίησαν τροποποιήσεις στην εθνική συνεταιριστική νομοθεσία⁴³.

ΕΝΙΑΙΟΣ ΝΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Ο Οργανισμός για την Εναρμόνιση του Δικαίου Επιχειρήσεων στην Αφρική (Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires - OHADA), το 2010 προχώρησε στην έκδοση ενιαίου νόμου για τις συνεταιριστικές οργανώσεις της γαλλόφωνης Αφρικής (Acte uniforme relatif au droit des sociétés coopératives)⁴⁴, άμεσα εφαρμοστέου στις εγχώριες έννομες τάξεις. Σκοπός της εν λόγω πρωτοβουλίας ήταν να αντικαταστήσει το ισχύον εθνικό δίκαιο έως το 2013. Ο παραπάνω όμως σκοπός εν τέλει δεν επετεύχθη, καθώς συνάντησε αντίσταση κατά την εφαρμογή του από τις εθνικές/τοπικές αρχές λόγω της ιδιαίτερα περίπλοκης δομής του, του λεπτομερούς του περιεχομένου και ιδίως της ελάχιστης εμπλοκής των συνεταιριστικών οργανώσεων της γαλλόφωνης Αφρικής στην διαδικασία σύνταξής του⁴⁵.

ΓΕΝΙΚΟ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ - ΚΟΙΝΗ ΑΓΟΡΑ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ (MERCADO COMÚN DEL SUR - MERCOSUR)

Το 1991 η Αργεντινή, η Βραζιλία, η Παραγουάη και η Ουρουγουάη υπέγραψαν τη συνθήκη της Ασυνσιόν (Asunción) με στόχο τη διαμόρφωση της Κοινής Αγοράς του Νότου

νομοθεσία – νομολογία), εκδόσεις Σταμάτη, 2005, σ.152. Βλ. και A. Fici, The European cooperative society regulation, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry (eds.), International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 115-151 (118).

41 Μ. Φεφές, Ευρωπαϊκοί θεσμοί κοινωνικής οικονομίας: Η ευρωπαϊκή συνεταιριστική εταιρεία, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007, σ. 129-130.

42 Henry, ο.π., 2012, σ. 12, υποσημ. 35: «The EU Regulation allows for/requires, in addition: • different categories of members with different rights and obligations (Articles 4, 1.; 5, 4.) • capitalization of the reserves and attribution of the new shares to the members in proportion to their share in the previous capital (Article 4, 8.) and the • issuing of securities (other than shares) or debentures for members or non-members, without voting rights, however (Article 64, 1.) »

43 H.H. Münkner, Cooperative principles and cooperative law, (2nd Ed revised), LIT Verlag, 2015, σ. 40. Βλ. και Fici, ο.π., 2013, σ. 119.

44 Επίσημη ιστοσελίδα OHADA <http://www.ohada.com/actes-uniformes/939/acte-uniforme-relatif-au-droit-des-societes-cooperatives.html>

45 Münkner, ο.π., 2015, σ. 44. Βλ. και D. Hiez, W. Tadjudje, The OHADA Co-operative Regulation, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry (eds.), International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 89-113.

(Mercado Común del Sur- MERCOSUR). Ένας από τους τρόπους επίτευξης των ανωτέρω στόχων ήταν και η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών των συμμετεχόντων κρατών-μελών, όπου πέραν των αρχικών προστέθηκαν η Βενεζουέλα και η υπό ένταξη Βολιβία. Μεταξύ των αντικειμένων προς ρύθμιση ήταν και αυτό της διασυνοριακής συνεργασίας συνεταιρισμών ακόμη και διαφορετικών κατηγοριών με τη σύσταση και λειτουργία των MERCOSUR συνεταιρισμών, δηλαδή συνεταιρισμών, των οποίων τα μέλη βρίσκονται σε δύο ή και περισσότερα κράτη-μέλη. Οι ρυθμίσεις του καταστατικού είναι άμεσα εφαρμόσιμες στα κράτη-μέλη της χωρικής αυτής ζώνης, έως σήμερα, όμως, μόνο η Ουρουγουάη έχει προχωρήσει σε σχετική τροποποίηση της συνεταιριστικής της νομοθεσίας⁴⁶.

1.2.3 ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Οι Αρχές του Ευρωπαϊκού Συνεταιριστικού Δικαίου (PECOL)

Οι συνεταιριστικές αξίες και αρχές δεν διαπλάστηκαν για να μετατραπούν σε εφαρμόσιμους νομικούς κανόνες και για τον λόγο αυτό ο ενίοτε γενικός και αφηρημένος χαρακτήρας τους καθιστά δύσκολο το έργο αυτής της μετατροπής. Μια πρώτη προσπάθεια προς αυτήν την κατεύθυνση έλαβε χώρα από την Ομάδα Μελέτης Ευρωπαϊκού Συνεταιριστικού Δικαίου (Study Group on European Cooperative Law - SGECOL). Η ομάδα αυτή δημιούργησε έναν πλήρη οδηγό (Principles of European Cooperative Law - PECOL) προτάσεων συνεταιριστικού δικαίου για την προστασία της συνεταιριστικής ταυτότητας.

Νόμος-πλαίσιο για τους συνεταιρισμούς στη Λατινική Αμερική

Το νομικό κείμενο με τίτλο *Ley Marco para las Cooperativas de América Latina*, αποτελεί ένα μοντέλο γενικού συνεταιριστικού νόμου, ο οποίος καλύπτει τα βασικά ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας των συνεταιρισμών, περιλαμβάνοντας, ωστόσο και ένα ειδικό κεφάλαιο όπου εισάγονται ειδικές διατάξεις για ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών, όπως για παράδειγμα οι συνεταιρισμοί εργαζομένων, διασφαλίζοντας με τις προτεινόμενες διατάξεις ότι η σύστασή τους δεν αποτελεί προσπάθεια αποφυγής υπαγωγής στο ισχύον εργατικό δίκαιο και στις προστατευτικές ρυθμίσεις του υπέρ των εργαζομένων. Η σύνταξη του προτεινόμενου νόμου-πλαισίου έγινε με πρωτοβουλία της ICA Americas και τη συμβολή νομικών και συνεταιριστών. Υπεβλήθη μάλιστα στο Κοινοβούλιο της Λατινικής Αμερικής⁴⁷, όπου και έγινε δεκτό με ελάχιστες τροποποιήσεις.

Το εν λόγω κείμενο, παρότι δεν φέρει καμία νομική ισχύ, αποτελεί ωστόσο ένα χρήσιμο

46 D. Cracogna, The statute of Mercosur cooperatives, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrÿ (eds.), *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 153-164.

47 Το Κοινοβούλιο της Λατινικής Αμερικής δεν έχει νομοθετική εξουσία, μπορεί όμως να υποβάλει συστάσεις στα εθνικά κοινοβούλια των Λατινοαμερικανικών κρατών. D. Cracogna, The framework law for the cooperatives in Latin America, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrÿ (eds.), *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 165-186 (185, υποσημ. 21).

εργαλείο για τον εθνικό νομοθέτη, προτείνοντας έναν ολοκληρωμένο νόμο περί συνεταιρισμών ο οποίος καλύπτει τα βασικά ζητήματα οργάνωσης και λειτουργίας τους. Ο απώτερός του στόχος να εναρμονίσει τα εγχώρια δίκαια της Λατινικής Αμερικής επετεύχθη σε σημαντικό βαθμό, καθώς, μετά την έγκρισή του από την ICA Americas, οκτώ χώρες προχώρησαν σε τροποποιήσεις της εθνικής συνεταιριστικής τους νομοθεσίας με βάση αυτό το νομοθετικό εργαλείο⁴⁸.

1.2.4 Η ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Η εθνική συνεταιριστική νομοθεσία εμφανίζει μια έντονη ποικιλομορφία από χώρα σε χώρα. Ειδικότερα, το σύνταγμα μιας χώρας ενδέχεται να προστατεύει έμμεσα τους συνεταιρισμούς χωρίς να αναφέρεται ρητώς σε αυτούς, κατοχυρώνοντας για παράδειγμα το δικαίωμα ίδρυσης ενώσεων, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται οι συνεταιρισμοί, όπως ισχύει στην περίπτωση της Γερμανίας (άρθ. 9 παρ.1 του γερμανικού Συντάγματος). Υπάρχουν όμως και χώρες, όπου στο σύνταγμά τους κάνουν ρητή μνεία στους συνεταιρισμούς όπως η Πορτογαλία, η οποία αναγνωρίζει τον συνεταιριστικό τομέα ως έναν από τους τομείς της οικονομίας (άρθ. 82 του πορτογαλικού Συντάγματος) και η Ιταλία, η οποία προβλέπει υποστηρικτικά μέτρα για την προώθησή του (άρθ. 45 του ιταλικού Συντάγματος).

Μάλιστα έχει σημειωθεί ότι σήμερα ένα στα τρία εθνικά συντάγματα της υφηλίου κάνει ρητή αναφορά στους συνεταιρισμούς, με τη Λατινική Αμερική να πρωτοπορεί, έχοντας τον μεγαλύτερο αριθμό χωρών στα εθνικά συντάγματα των οποίων γίνεται ρητή μνεία στους συνεταιρισμούς⁴⁹. Η συνταγματική ρευστότητα, που αποτελεί ιδίωμα της εν λόγω περιοχής και οδηγεί σε βραχύβια συντάγματα, δεν φέρεται να επιδρά επί των συνταγματικών διατάξεων περί συνεταιρισμών, οι οποίες κατά βάση διατηρούνται. Η συνταγματική τάξη της Λατινικής Αμερικής παρουσιάζει ενδιαφέρον από συνεταιριστική σκοπιά και για έναν ακόμη λόγο. Το πρώτο σύνταγμα στον κόσμο που αναφέρθηκε ρητώς στους συνεταιρισμούς αποτελεί το Σύνταγμα του Μεξικού του 1917, αποτέλεσμα της επανάστασης του 1910⁵⁰. Στην διαμόρφωση του εν λόγω Συντάγματος μετείχε η εργατική τάξη, πετυχαίνοντας την αναγνώριση των συνεταιρισμών, αλλά και πλήθος θεμελιωδών εργατικών δικαιωμάτων, πολλά από τα οποία απαντώνται σήμερα στο σύγχρονο εργατικό δίκαιο⁵¹. Μέσα από τα παραπάνω διαφαίνεται πώς το συνεταιριστικό κίνημα συνδέθηκε και συμπορεύτηκε με άλλα κοινωνικά κινήματα.

Τίθεται, όμως, και το εύλογο ερώτημα εάν είναι εν τέλει σημαντική η κατοχύρωση των συνεταιρισμών σε συνταγματικό επίπεδο. Παρά την απαξίωση των συνταγμάτων και

48 Cracogna, ο.π., 2013, σ. 185, υποσημ. 22.

49 I. Douvitsa, National constitutions and cooperatives: an overview, *International Journal of Cooperative Law*, 1, 2018, ο.π., σ. 139.

50 Douvitsa, ο.π., 2018, σ. 131-132.

51 R. Gargarella, Latin American Constitutionalism: Social Rights and the "engine room" of the constitution. *Notre Dame Journal of International & Comparative Law*. 4(1), 2014, σ. 9-18. <http://scholarship.law.nd.edu/ndjicl/vol4/iss1/3>

την περιορισμένη αποτελεσματικότητά τους, όταν κατοχυρώνουν τον συνεταιριστικό θεσμό δεν αναγνωρίζουν μόνο τη σημασία του θεσμού για την οικονομικοκοινωνική ζωή της χώρας· σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτή της Πορτογαλίας και της Ιταλίας, απέτρεψαν σε βάθος χρόνου την πλήρη κατάργηση των ευνοϊκών διατάξεων περί συνεταιρισμών, λειτουργώντας με τον τρόπο αυτό ως ένα δίκτυο προστασίας, ιδίως σε περιόδους κυβερνήσεων μη φίλα προσκείμενων προς τον εν λόγω θεσμό⁵².

Η κοινή νομοθεσία μιας χώρας κατά κανόνα θεσπίζει διατάξεις για τους συνεταιρισμούς. Με βάση τα ισχύοντα περί συνεταιρισμών διακρίνεται η εξής τυπολογία⁵³:

- A)** Η ύπαρξη ενός γενικού νόμου περί συνεταιρισμών, οι διατάξεις του οποίου διέπουν κατ' αρχήν όλους τους συνεταιρισμούς, χωρίς να αποκλείεται παράλληλα η θέσπιση ειδικότερων διατάξεων και νόμων για ορισμένες κατηγορίες εξ αυτών. Στην Ευρώπη, γενικούς νόμους για τους συνεταιρισμούς έχουν χώρες όπως η Γαλλία⁵⁴, η Γερμανία⁵⁵, η Ισπανία⁵⁶ και η Πορτογαλία⁵⁷, και στη Λατινική Αμερική χώρες όπως η Βραζιλία⁵⁸ και το Μεξικό⁵⁹.
- B)** Η ύπαρξη ειδικών διατάξεων περί συνεταιρισμών στον Αστικό Κώδικα στην Ιταλία και την Ολλανδία και στον Εμπορικό Κώδικα στην Τσεχία.
- Γ)** Η ύπαρξη ειδικών νόμων, που διέπουν διαφορετικές κατηγορίες συνεταιρισμών εν απουσία γενικών συνεταιριστικών διατάξεων, όπως συμβαίνει στην Κίνα και την Ιαπωνία. Αντίστοιχα, στην περίπτωση της Ελλάδας, υφίσταται σειρά νόμων: Ν. 4384/2016 περί αγροτικών συνεταιρισμών, Ν. 4423/2016 περί δασικών, Ν. 1667/1986 περί αστικών, άρθ. 12 του Ν. 2716/1999 περί κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης, Ν. 4430/2016 περί κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών εργαζομένων, Ν. 4513/2018 περί ενεργειακών κοινοτήτων και Ν. 4600/2019 περί κοινωνικών συνεταιρισμών ένταξης.
- Δ)** Η απουσία διατάξεων περί συνεταιρισμών, η σύσταση και λειτουργία των οποίων λαμβάνει χώρα με την εφαρμογή διατάξεων για άλλες νομικές μορφές. Η εν λόγω κατηγορία αποτελεί εξαίρεση του γενικού κανόνα θέσπισης ειδικών διατάξεων για τους συνεταιρισμούς. Μέχρι πρότινος εντάσσονταν σε αυτή τη κατηγορία κυρίως η Κίνα, η Δανία, η Νορβηγία και η Ιρλανδία. Με βάση τις μετέπειτα εξελίξεις στις παραπάνω εθνικές έννομες τάξεις, παρατηρείται ότι η εν λόγω κατηγορία συρρικνώνεται αισθητά,

52 Douvitsa, ο.π., 2018, σ. 134-138.

53 D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, International handbook of cooperative law (part III Cooperative Law: An international overview), Springer, 2013, σ. 189-799.

54 Ν. 47/1947 Νόμος για το καθεστώς των συνεταιρισμών «Loi portant statut de la coopération».

55 Γερμανικός νόμος για τις συνεταιριστικές εταιρείες της 1ης Μαΐου 1889 «Genossenschaftsgesetz».

56 Νόμος για τους συνεταιρισμούς 27/1999 «Ley de cooperativas».

57 Πορτογαλικός Συνεταιριστικός Κώδικας «Código Cooperativo Português- Ν. 119/2015.

58 Γενικός νόμος περί συνεταιρισμών «Lei Geral das Cooperativas Ν. 5764/1971.

59 Γενικός Νόμος για τις συνεταιριστικές εταιρείες «Ley general de sociedades cooperativas», 3 Αυγούστου 1994.

καθώς η Κίνα πλέον έχει θεσπίσει ειδικό νόμο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς⁶⁰. Η δε Νορβηγία μετά από τέσσερις άκαρπες προσπάθειες σε βάθος 53 ετών πέτυχε εν τέλει το 2007 τη θέσπιση ενός γενικού συνεταιριστικού νόμου, καθώς η απουσία ενός σχετικού θεσμικού πλαισίου λειτουργούσε αποτρεπτικά στη δημιουργία νέων συνεταιρισμών, δεν συνέβαλε στην προστασία της συνεταιριστικής ταυτότητας, ενώ παράλληλα επέτεινε τη σύγχυση γύρω από το εφαρμοστέο κάθε φορά δίκαιο⁶¹.

Η συμπερίληψη της Ιρλανδίας σε αυτή την κατηγορία δεν είναι ακριβής, καθώς έχει θεσπίσει ειδικό νόμο για τους πιστωτικούς συνεταιρισμούς (Credit Union Act, no. 19/1966). Οι λοιπές κατηγορίες συνεταιρισμών ιδρύονται και λειτουργούν σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις του νόμου για τις εταιρείες βιομηχανίας και πρόνοιας (Industrial and Provident Societies Act, 1893-2018) ή τις διατάξεις του νόμου περί εταιρειών (Companies Act 1963-2012)⁶². Την απουσία ενός γενικού συνεταιριστικού νόμου επιχειρεί να θεραπεύσει το ίδιο το συνεταιριστικό κίνημα, οι συνεταιριστικές οργανώσεις του οποίου σε συνεργασία με την αρμόδια αρχή τήρησης του Μητρώου Εταιρειών Βιομηχανίας και Πρόνοιας έχουν διαμορφώσει υποδείγματα εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας των συνεταιρισμών⁶³. Από την άλλη πλευρά, η Δανία εξακολουθεί να μην έχει θεσπίσει συνεταιριστική νομοθεσία και εν απουσία της οι συνεταιρισμοί δεν υποχρεούνται να προσλάβουν μια ορισμένη νομική μορφή. Σύμφωνα, όμως, με εκπρόσωπο της εθνικής ομοσπονδίας συνεταιρισμών, το γεγονός ότι ο εν λόγω θεσμός δεν είναι ορατός στον νομοθέτη τον καθιστά μη ορατό και στους πολίτες, οι οποίοι δεν θεωρούν ότι ο συνεταιρισμός αποτελεί μια μορφή επιχείρησης. Τη θεσμική αυτή έλλειψη έρχεται να αναπληρώσει, όπως είδαμε και στην περίπτωση της Ιρλανδίας, το ίδιο το συνεταιριστικό κίνημα διαμορφώνοντας συνεταιριστικά πιστοποιητικά, που βεβαιώνουν τη συνεταιριστική λειτουργία και οργάνωση των συνεταιρισμών⁶⁴. Η εν λόγω κατηγορία, όπως διαπιστώνεται παραπάνω, συρρικνώνεται καθώς ολοένα και λιγότερες χώρες παραμένουν χωρίς συνεταιριστική νομοθεσία, ενώ,

60 D. Ren, P. Yuan, China, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 339-353.

61 Ο γενικός συνεταιριστικός νόμος εφαρμόζεται σε όλους τους συνεταιρισμούς, πλην των οικοδομικών και στεγαστικών συνεταιρισμών και των αλληλασφαλιστικών που διέπονται από τους ειδικούς νόμους 38/2003 και 39/2003. T. Fjørtoft, O. Gjems-Onstad, Norway and Scandinavian counties, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 563-584 (565). Βλ. και T. Fjørtoft, O. Gjems-Onstad, Cooperative law in Norway- Time for codification? Scand Stud Law, 45, σ. 119-137.

62 B. Caroll, Ireland, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 467-501 (468-470).

63 Επίσημη ιστοσελίδα Companies Registration Office <https://www.cro.ie/Society-Union/RFS-Industrial-and-Provident-Societies> «There are a couple of representative groups for co-operatives with whom the Registrar has agreed forms of Model Rules which can be used in the registration of societies. The Irish Co-operative Organisation Society Limited ICOS has agreed Model Rules for straightforward co-operatives, as well as co-operatives involved in horticulture, fishing, sheep breeding and group water schemes. ICOS can also assist in the establishment and registration of a co-operative (a service for which it will charge a fee). Another representative group is the Co-Operative Housing Ireland Society Limited».

64 A. Voinea, Denmark's co-op movement looking for formal recognition, Coop News, 7 Σεπτεμβρίου 2018. <https://www.thenews.coop/131770/sector/community/denmarks-co-op-movement-looking-formal-recognition/>

όπου εξακολουθεί και διατηρείται η απουσία συνεταιριστικής νομοθεσίας, αυτή επιχειρείται να καλυφθεί μέσα από πρωτοβουλίες των ίδιων των συνεταιρισμών.

Το κυρίαρχο μοντέλο συνεταιριστικού δικαίου το οποίο απαντάται στις περισσότερες χώρες είναι η ύπαρξη γενικού νόμου, που κατ' αρχήν διέπει το σύνολο των συνεταιρισμών. Ο νόμος αυτός περιέχει ειδικές διατάξεις για ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών ή οι σχετικές ειδικές αυτές ρυθμίσεις περιέχονται σε ξεχωριστούς νόμους. Πέραν του ότι έχει υιοθετηθεί από τους περισσότερους εθνικούς νομοθέτες, το εν λόγω μοντέλο προκρίνεται και στις Κατευθυντήριες Γραμμές του ΟΗΕ με στόχο τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών (2001 United Nations Guidelines aimed at creating a supportive environment for the development of cooperatives). Ειδικότερα, οι Κατευθυντήριες αυτές Γραμμές απευθυνόμενες προς τις εθνικές κυβερνήσεις προτάσσουν τη θέσπιση ενός γενικού νόμου ο οποίος θα διέπει όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς και, όπου κρίνεται αναγκαίο και υπαγορεύεται από την εν λόγω οικονομική δραστηριότητα, προβλέπουν και την εισαγωγή ειδικών νόμων ή διατάξεων, οι οποίοι θα τελούν σε συνοχή με τον γενικό συνεταιριστικό νόμο (παρ. 11 και 12 των ανωτέρω Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΗΕ).

Αντίστοιχες προτάσεις περιέχει και η Έκθεση του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ΔΓΕ) με αντικείμενο την ανάγκη αναθεώρησης της ILO R. 127/1966, η οποία στην συνέχεια αντικαταστάθηκε με τη γνωστή ILO R. 193/2002. Πιο συγκεκριμένα, η Έκθεση αυτή του 2001 υπογραμμίζει ότι το πιο άρτιο μοντέλο συνεταιριστικής νομοθεσίας διέπει όλα τα είδη συνεταιρισμών, τόσο αστικών όσο και αγροτικών, πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων, τα οποία θέτει υπό τη δικαιοδοσία ενός υπουργείου ή μιας δημόσιας αρχής. Με τον τρόπο αυτό το ΔΓΕ κρίνει ότι αποτρέπεται ο κατακερματισμός του συνεταιριστικού κινήματος, ο οποίος δύναται να προκληθεί όταν οι συνεταιρισμοί διέπονται από ειδικούς νόμους και εποπτεύονται από διάφορες δημόσιες αρχές οι οποίες συνήθως προωθούν διαφορετικές πολιτικές (βλ. Ενότ. 3.1)⁶⁵.

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Συνεταιριστική Νομοθεσία, οι οποίες επισημαίνουν ότι η υιοθέτηση του μοντέλου ενός γενικού συνεταιριστικού νόμου υπαγορεύεται από τους εξής λόγους:

- Τη διασφάλιση της συνεταιριστικής αυτονομίας, καθώς ο γενικός χαρακτήρας του νόμου αποτρέπει την προσθήκη ιδιαίτερα λεπτομερών ρυθμίσεων που συχνά απαντώνται σε ειδικούς νόμους περί συνεταιρισμών.
- Την αποτροπή του κατακερματισμού του συνεταιριστικού κινήματος.
- Την εμπέδωση της ασφάλειας των συναλλαγών, τη σταθερότητα του δικαίου και την καλλιέργεια βεβαιότητας στους πολίτες ως προς τα ισχύοντα⁶⁶.

65 Report V(1), Promotion of Cooperatives, 89th Session, June 2001 International Labour Office, Geneva. <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc89/rep-v-1.htm>

66 H. Henry, Guidelines for Co-operative Legislation, International Labour Organization, 2012, σ. 59: «Worldwide one finds any thinkable combination, from many laws to no law. The trend is towards having one single general law covering all types of cooperatives because it is believed that: one law for all types of cooperatives, possibly with specific parts/chapters for specific types of cooperatives/

1.3

ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗΣ, ΤΗΣ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ

1.3.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Η εναρμόνιση του δικαίου με την ευρεία έννοια γίνεται αντιληπτή ως η διαδικασία εκείνη η οποία ως σκοπό έχει να περιορίσει σημαντικές αποκλίσεις και διαφορές μεταξύ των νόμων προκειμένου να μεταχειριστούν με παρεμφερή τρόπο μια ορισμένη έννομη σχέση ή ένα έννομο αγαθό. Στη νομική επιστήμη η εναρμόνιση του δικαίου χρησιμοποιείται κυρίως για να περιγράψει τη διαδικασία σύγκλισης των εθνικών δικαίων μεταξύ των κρατών-μελών μιας υπερεθνικής ένωσης. Απώτερος στόχος της εναρμόνισης αυτής είναι κατά κανόνα η ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίου, ανθρώπων και προϊόντων/ υπηρεσιών, η ενίσχυση των επενδύσεων και η απρόσκοπτη δραστηριοποίηση του επιχειρηματικού τομέα⁶⁷.

Πέραν όμως αυτού, η διαδικασία της εναρμόνισης μπορεί να λάβει χώρα και εντός μιας ορισμένης εθνικής έννομης τάξης, μεταξύ νόμων ή διατάξεων διαφορετικής νομικής ισχύος [όπου, κατ' ουσίαν, το περιεχόμενο των υποκείμενων διατάξεων δικαίου οφείλει να συγκλίνει προς τις προβλέψεις του υπερκείμενου δικαίου (π.χ. σύνταγμα)] ή με εναρμόνιση διατάξεων ίσης νομικής ισχύος (π.χ. εναρμόνιση των όρων και της διαδικασίας σύστασης των εμπορικών εταιρειών). Στην τελευταία περίπτωση η εναρμόνιση μεταξύ κανόνων ίσης νομικής ισχύος θα αμβλύνει τις τυχόν μεταξύ τους αποκλίσεις που αφορούν ομοειδείς έννομες σχέσεις ή αγαθά, προς αποκατάσταση της ενδεχόμενης άνισης νομικής μεταχείρισής τους ή βελτίωση της έως τότε νομοθετικής αντιμετώπισής τους. Αν αντί για εναρμόνιση ο νομοθέτης προχωρήσει σε ενοποίηση της νομοθεσίας, τότε δεν διατηρούνται παράλληλες παρεμφερείς διατάξεις, αλλά αυτές απορροφούνται από μια νέα, ενιαία και κοινή ρύθμιση.

activities [...] best guarantees the autonomy of cooperatives, i.e. their power to regulate their own affairs as far as possible through bylaws/statutes, since the degree of detail in such a general law will be lower than in a multitude of laws, this low degree of detail diminishes bureaucracy, one general law avoids the fragmentation of the cooperative movement that might occur where different types of cooperatives are registered under different acts and placed under the supervision of different public authorities with, perhaps, heterogeneous policies, one general law contributes to legal security for those dealing with cooperatives».

67 Θ. Παπαχρήστου, Κοινωνιολογία του Δικαίου, εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα, 1999, σ. 240.

1.3.2

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ (Ή ΠΟΛΥΝΟΜΙΑΣ)

Ο νομικός πληθωρισμός, από την άλλη, αποτελεί επίσης ιδίωμα του σύγχρονου δικαίου, στο πλαίσιο του οποίου τίθενται σε ισχύ πολλές ρυθμίσεις που διέπουν μια έννομη σχέση ή ένα έννομο αγαθό και είναι συχνά αλληλεπικαλυπτόμενες ή αντικρουόμενες. Το φαινόμενο της πολυνομίας κατά κανόνα συμπορεύεται με την κακονομία αλλά και την κακοδιοίκηση, καθώς η ανέλεγκτη παραγωγή κανόνων δικαίου είναι συνήθως αντιστρόφως ανάλογη της ποιότητάς τους. Αποτέλεσμα αυτού είναι η διαμόρφωση και διατήρηση ενός δαιδαλώδους, κατακερματισμένου θεσμικού πλαισίου, έντονα γραφειοκρατικού, που συχνά αποδεικνύεται είτε ανενεργό λόγω μη εφαρμογής του είτε αναποτελεσματικό στην επίτευξη των στόχων του⁶⁸.

Η διαμόρφωση μιας τέτοιας νομικής πραγματικότητας σε μια χώρα ή σε μια υπερκρατική κοινότητα καλλιεργεί στους πολίτες ανασφάλεια στις συναλλαγές και νομική αβεβαιότητα. Σχετικές δε έρευνες περί πολυνομίας στην Ελλάδα κατέδειξαν ότι οι μικρές και μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι αυτές που υφίστανται τα μεγαλύτερα βάρη, καθώς καλούνται να παρακολουθούν τις νομοθετικές εξελίξεις, να κατανοούν τις εκάστοτε νομοθετικές μεταβολές και να συμμορφώνονται με το πλήθος ετερόκλητων και συχνά μεταβαλλόμενων ρυθμίσεων, πράγμα το οποίο λειτουργεί ανασταλτικά για την επιχειρηματική τους δραστηριότητα⁶⁹.

1.3.3

Η ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ, Η ΕΝΟΠΙΟΗΣΗ ΚΑΙ Ο ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Το συνεταιριστικό δίκαιο αποτελεί ένα αναπόσπαστο μέρος των εθνικών και υπερεθνικών εννόμων τάξεων, με συνέπεια να επενεργούν σε αυτό οι γενικότερες τάσεις εναρμόνισης, αλλά και κατακερματισμού του δικαίου. Έχοντας αποσαφηνίσει τις έννοιες της εναρμόνισης και ενοποίησης του δικαίου εν γένει, στη συνέχεια θα εξεταστεί εάν πράγματι λαμβάνουν χώρα αντίστοιχες διαδικασίες στον χώρο του συνεταιριστικού δικαίου και τι επιπτώσεις έχουν. Ζητούμενο εν προκειμένω είναι το εάν και σε ποιον βαθμό η εναρμόνιση συμβάλλει όσο και η ενοποίηση του συνεταιριστικού δικαίου στην εφαρμογή του θεμελιώδους σκοπού του, δηλαδή στη διασφάλιση της συνεταιριστικής ταυτότητας. Ειδικότερα, η εναρμόνιση και ενοποίηση του συνεταιριστικού δικαίου μπορεί να εκδηλωθεί μέσα από τις κατωτέρω, ενδεικτικά απαριθμούμενες, περιπτώσεις:

A) Γενικά πρότυπα οργάνωσης και λειτουργίας επιχειρήσεων και εταιρειών

Με την παγκοσμιοποίηση της αγοράς παγιώθηκε μια πρακτική προερχόμενη από ιδιωτικούς φορείς σύνταξης γενικών προτύπων, με απώτερο στόχο την εναρμόνιση

68 Δ. Σωτηρόπουλος, Λ. Χριστόπουλος, Πολυνομία και κακονομία στην Ελλάδα: Ένα σχέδιο για ένα καλύτερο και αποτελεσματικότερο κράτος, Διανέοσις, 2017, σ. 46 επ.

69 Σωτηρόπουλος, Χριστόπουλος, ο.π., σ. 174-175.

του θεσμικού πλαισίου οργάνωσης και λειτουργίας των επιχειρήσεων και εταιρειών, π.χ. ως προς τη λογιστική τους τάξη, τη διακυβέρνησή τους και τον οικονομικό τους έλεγχο⁷⁰. Ασκείται έτσι πίεση προς τον εθνικό νομοθέτη να εναρμονίσει την εθνική νομοθεσία σύμφωνα με τα πρότυπα αυτά, γεγονός το οποίο έχει δυσμενή επίπτωση στους συνεταιρισμούς λόγω του ότι δεν λαμβάνονται υπόψη τα ιδιαίτερα τους χαρακτηριστικά, που τους διαφοροποιούν από τις λοιπές μορφές εταιρειών⁷¹.

Β) Υπερεθνικά συνεταιριστικά νομικά κείμενα

Η εναρμόνιση του συνεταιριστικού δικαίου προωθείται ενίοτε μέσα από διάφορα υπερεθνικά νομικά κείμενα τα οποία αφορούν αποκλειστικά τους συνεταιρισμούς. Ορισμένα εξ αυτών προωθούν τη συνεταιριστική ταυτότητα (π.χ. *Ley Marco*) ενώ άλλα προωθούν τη σύγκλιση του συνεταιριστικού με το δίκαιο κεφαλαιουχικών εταιρειών (π.χ. *SCE-R*). Τα αποτελέσματα των συνεταιριστικών αυτών νομοθετικών πρωτοβουλιών είναι κατά βάση ανομοιογενή· σε ορισμένες περιπτώσεις η εναρμόνιση των εθνικών συνεταιριστικών νομοθεσιών επετεύχθη σε ικανοποιητικό βαθμό (π.χ. *Ley Marco*), ενώ σε άλλες συνάντησε την αντίσταση, την άγνοια ή και την αδιαφορία του εθνικού νομοθέτη, δημιουργώντας έτσι σύγχυση ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο περί συνεταιρισμών (π.χ. *OHADA*)⁷².

Γ) Γενικός νόμος περί συνεταιρισμών

Όσον αφορά την ενοποίηση του συνεταιριστικού δικαίου, αυτή πραγματοποιείται με τη θέσπιση ενός νόμου-πλαίσου που ισχύει κατ' αρχήν για όλους τους συνεταιρισμούς. Το νομοθετικό αυτό μοντέλο, όπως είδαμε παραπάνω, απαντάται στις περισσότερες εθνικές έννομες τάξεις, συμπορεύεται δε με τη Διακήρυξη της Συνεταιριστικής Ταυτότητας και τη διατύπωση ενός κοινού ορισμού, αξιών και αρχών.

Με βάση τα παραπάνω παρατηρείται ότι η τάση εναρμόνισης του συνεταιριστικού δικαίου με το δίκαιο κεφαλαιουχικών εταιρειών (γνωστή και ως *ισομορφισμός*), γεγονός το οποίο προωθείται λόγω της γενικής τάσης υπαγωγής όλων κατ' αρχήν των επιχειρήσεων και εταιρειών σε παρεμφερείς ρυθμίσεις ή/και μέσα από ορισμένα υπερεθνικά συνεταιριστικά νομικά κείμενα. Στο πλαίσιο αυτό, ο νομοθέτης είτε θεσπίζει διατάξεις για τους συνεταιρισμούς με στοιχεία δανειζόμενα από το δίκαιο κεφαλαιουχικών εταιρειών, έχοντας ως βασικό επιχείρημα την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των συνεταιρισμών είτε υπάγει τους συνεταιρισμούς στις γενικές εταιρικές διατάξεις. Συνέπεια αυτού, το οργανωτικό συνεταιριστικό δίκαιο και οι διατάξεις που εφαρμόζονται στους συνεταιρισμούς από άλλους κλάδους του δικαίου (όπως το δίκαιο ανταγωνισμού ή το φορολογικό δίκαιο) να ωθούν τους συνεταιρισμούς στο να υιοθετήσουν χαρακτηριστικά των κεφαλαιουχικών εταιρειών, οι οποίοι δεν συνάδουν με την ιδιαίτερή τους ταυτό-

70 K. Pistor, *The standardization of law and its effect on developing economies*, G-24 Discussion Paper Series, United Nations, 2000, σ. 3 επ.

71 Henry, ο.π., 2012, σ. 14.

72 Münkner, ο.π., 2015, σ. 44.

τητα. Η συνεταιριστική αυτή ταυτότητα θεωρείται ως το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των συνεταιρισμών έναντι των κεφαλαιουχικών εταιρειών ως προς τη συμβολή τους στη βιώσιμη ανάπτυξη, άρα η απώλειά της συνεπιφέρει και απώλεια του εν λόγω πλεονεκτήματος⁷³.

Γενικότερα, όμως, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η άμβλυνση των διαφορών μεταξύ των ποικίλων νομικών μορφών, και άρα του νομικού πλουραλισμού, προωθεί τη δημιουργία ενός ομογενοποιημένου τομέα επιχειρείν, η κατάρρευση του οποίου σε περιόδους οικονομικών κρίσεων δύναται να συμπαρασύρει στην κατάρρευση, εν μέρει ή επί συνόλω, την εθνική οικονομία⁷⁴.

Από την άλλη όμως πλευρά, διαπιστώθηκε ότι η εναρμόνιση των εθνικών συνεταιριστικών νόμων προωθείται βάσει ορισμένων υπερεθνικών συνεταιριστικών νομικών κειμένων και η ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας επιτυγχάνεται με τη θέσπιση γενικών διατάξεων για όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς, προάγοντας έτσι την ενότητα και αποτρέποντας τον θεσμικό και πραγματικό κατακερματισμό τους.

Αφού παραπάνω έγινε μια πρώτη αναφορά του πώς εκδηλώνεται ο κατακερματισμός του δικαίου εν γένει και ποιες είναι οι γενικότερες επιπτώσεις του, θα αναλυθεί στη συνέχεια εάν ο κατακερματισμός αυτός διαπερνά, πιο συγκεκριμένα, το συνεταιριστικό δίκαιο και ποιες αλλοιώσεις ή μεταβολές επιφέρει σε αυτό. Όπως και στην περίπτωση της εναρμόνισης και ενοποίησης, έτσι και εν προκειμένω θα μας απασχολήσει κατά πόσο ο κατακερματισμός θέτει προσκόμματα στην πραγματοποίηση του βασικού σκοπού του συνεταιριστικού δικαίου (δηλαδή της διασφάλισης της συνεταιριστικής ταυτότητας).

Ειδικότερα, ο κατακερματισμός του συνεταιριστικού δικαίου διαπιστώνεται μέσα από τις ενδεικτικά απαριθμούμενες περιπτώσεις:

A) Θέσπιση ειδικών συνεταιριστικών νόμων

Ο νομοθέτης, προκειμένου να καλύψει τρέχουσες οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες, θεσπίζει ειδικούς νόμους περί συνεταιρισμών, αναγνωρίζοντας έτσι νέες νομικές μορφές συνεταιρισμών, χωρίς πάντοτε να είναι σαφής η δικαιολογητική βάση των νομοθετικών πρωτοβουλιών⁷⁵. Συνέπεια της πρακτικής αυτής είναι η διάσπαση της ενότητας και της συνοχής της συνεταιριστικής νομοθεσίας, ενώ δυσχεραίνεται η ανάπτυξη των συνεταιρισμών.

B) Προσαρμοσμένος ισομορφισμός

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο νομοθέτης συχνά εισάγει στο συνεταιριστικό δίκαιο ρυθμίσεις που διέπουν τις κεφαλαιουχικές εταιρείες. Σε ορισμένες δε περιπτώσεις

73 Henry, ο.π., 2012, σ. 18-28.

74 J. Stiglitz, Moving beyond Market Fundamentalism to a More Balanced Economy, 80 (3), Annals of Public and Cooperative Economy, 2009, σ. 345-360.

75 Fici, ο.π., 2013, σ. 12.

επιχειρεί την προσαρμογή των ρυθμίσεων αυτών στην ιδιαίτερη φύση του συνεταιρισμού με συνέπεια την προσθήκη ασφαλιστικών δικλίδων, περίπλοκων όρων, κανόνων και εξαιρέσεων σε μια προσπάθεια να μην καταλύσει τη συνεταιριστική ταυτότητα (όπως π.χ. στον τρόπο διακυβέρνησης των συνεταιριστικών τραπεζών).

Γ) Συνύπαρξη συνεταιριστικών κανόνων διαφορετικής προέλευσης

Σε ορισμένες χώρες, όπως στην Ισπανία, η συνεταιριστική νομοθεσία είναι ιδιαίτερα δαιδαλώδης, καθώς διατάξεις περί συνεταιρισμών θεσπίζονται τόσο σε επίπεδο αυτόνομων περιφερειών όσο και σε εθνικό επίπεδο, σε αντίθεση με τον ενιαίο νόμο περί κεφαλαιουχικών εταιρειών⁷⁶. Σε άλλες δε περιπτώσεις, όπως π.χ. στο Καμερούν, η OHADA εφαρμόζεται σε ορισμένες περιφέρειές του, ενώ σε άλλες ισχύει το εθνικό δίκαιο περί συνεταιρισμών, δημιουργώντας έτσι σύγχυση ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο⁷⁷.

Τα προβλήματα τα οποία επισημάνθηκαν παραπάνω ως προς την γενική πολυνομία ισχύουν εν προκειμένω και στην περίπτωση του συνεταιρισμού, όπου η δημιουργία ενός κατακερματισμένου θεσμικού πλαισίου για τους συνεταιρισμούς δεν κρίνεται ότι υποστηρίζει την ανάπτυξή τους, απεναντίας δυσχεραίνει την κατανόηση και συμμόρφωση των συνεταιριστών με αυτό, ενώ προάγει τη διάσπαση της συνεταιριστικής τους ταυτότητας.

76 E. Gadea, F. Sacristán, C. Vargas Vasserot, Régimen Jurídico de la Sociedad Cooperativa del Siglo XXI, Realidad actual y propuestas de reforma. Madrid: Dykinson, 2009, σ. 62. Βλ. και G. Fajardo, Spain in: J. Fajardo, G., Fici, A. Henj, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I., Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, Intersentia, 2017, σ. 517- 623.

77 Münkner, ο.π., 2015, σ. 41-44.

1.4

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πορεία εξέλιξης του συνεταιριστικού κινήματος δεν υπήρξε γραμμική και διήνυσε μια μακρά περίοδο ωρίμανσης, προκειμένου να απεγκλωβιστεί από τις προσλαμβάνουσες του καταναλωτικού συνεταιριστικού κινήματος. Απόρροια της εν λόγω πορείας ήταν η Διακήρυξη της Συνεταιριστικής Ταυτότητας του 1995, με την οποία αποκαταστάθηκε η ενότητα του συνεταιριστικού κινήματος και αναγνωρίστηκαν ως ισάξιες όλες οι συνεταιριστικές παραδόσεις.

Η Διακήρυξη αυτή συνθέτει το προφίλ των συνεταιρισμών, προσδιορίζοντας την έννοια του συνεταιρισμού, τις αξίες και τις αρχές του. Η διασφάλιση της συνεταιριστικής ταυτότητας, όπως αποκρυσταλλώνεται στην ανωτέρω Διακήρυξη αποτελεί τον βασικό σκοπό του συνεταιριστικού δικαίου, καθώς η ενσωμάτωση της συνεταιριστικής ταυτότητας στο εθνικό δίκαιο θεωρείται ο πλέον αποτελεσματικότερος τρόπος για την προστασία της.

Παρά την ποικιλομορφία με την οποία απαντάται το εν ισχύ συνεταιριστικό δίκαιο, το συνηθέστερο αλλά και προκρινόμενο μοντέλο συνεταιριστικής νομοθεσίας είναι η θέσπιση νόμου-πλαisiού, που ισχύει κατ' αρχήν για όλους τους συνεταιρισμούς, χωρίς να αποκλείονται ειδικότερες διατάξεις για ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών, ενσωματωμένες είτε στον ίδιο νόμο είτε σε ειδικούς νόμους. Οι λόγοι που προκρίνουν την ύπαρξη ενός νόμου-πλαisiού είναι –μεταξύ άλλων– ο περιορισμός των γραφειοκρατικών διατυπώσεων, η αποτροπή του κατακερματισμού του συνεταιριστικού θεσμού και η ενίσχυση της αυτονομίας των συνεταιρισμών.

Τέλος, το συνεταιριστικό δίκαιο ως αναπόσπαστο τμήμα του εθνικού και υπερεθνικού δικαίου υφίσταται τις επιδράσεις των δυο βασικότερων τάσεων του δικαίου, δηλαδή της εναρμόνισης από τη μια πλευρά και του κατακερματισμού από την άλλη. Συγκεκριμένα, η εναρμόνιση μπορεί να προωθήσει ή να καταλύσει τη συνεταιριστική ταυτότητα, ενώ ο κατακερματισμός της συνεταιριστικής νομοθεσίας διασπά την ενότητα του συνεταιριστικού θεσμού, επιτείνει τη σύγχυση ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο και λειτουργεί ανασταλτικά ως προς την ανάπτυξη των συνεταιρισμών.

2.

Ο ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Η ελληνική νομική πραγματικότητα για τους συνεταιρισμούς αποτελεί το αντικείμενο που θα μας απασχολήσει σε αυτό το κεφάλαιο. Ειδικότερα, θα μελετηθεί ο κατακερματισμός της συνεταιριστικής νομοθεσίας στην Ελλάδα, επιχειρώντας να εντοπιστούν οι ρίζες του φαινομένου αυτού, οι σύγχρονες διαστάσεις του και τα σημεία ύπαρξής του στην ισχύουσα νομοθεσία. Στη συνέχεια και αφού έχει σχηματιστεί μια εικόνα για το φαινόμενο του συνεταιριστικού κατακερματισμού θα εξεταστεί εάν ο Έλληνας νομοθέτης υιοθετεί μια αντίστοιχη πρακτική και σε άλλες εταιρικές μορφές ή εάν ο θεσμικός κατακερματισμός αποτελεί εν τέλει ιδίωμα της συνεταιριστικής νομοθεσίας. Τέλος, με βάση τις παραπάνω παρατηρήσεις και διαπιστώσεις θα εξαχθούν συμπεράσματα για το εάν στην περίπτωση της Ελλάδας είναι αναγκαίος ή και επιθυμητός ένας τέτοιος κατακερματισμός και θα εντοπίσουμε τους λόγους οι οποίοι υπαγορεύουν την ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας.

2.1

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ⁷⁸

Στα συντάγματα προ του 1952 (Συντάγματα του 1864, του 1911 και του 1927) ο όρος «συνεταιρισμός» (και τα γλωσσικά του παράγωγα) χρησιμοποιούνται ως συνώνυμο της ένωσης και του σωματείου⁷⁹. Με το Σύνταγμα όμως του 1952 ο συνεταιρισμός, αν και εξακολουθεί να χρησιμοποιείται στο άρθ. 11 ως συνώνυμο της ένωσης, κατοχυρώνεται για πρώτη φορά υπό ειδικότερη έννοια και μάλιστα σε ξεχωριστή συνταγματική διάταξη (άρθ. 109). Συγκεκριμένα, το άρθ. 109 ορίζει ότι «οι συνεταιρισμοί, γεωργικοί και αστικοί, τελούν υπό την προστασίαν του Κράτους, μεριμνώντας συστηματικώς υπέρ της αναπτύξεως αυτών». Η αναφορά που κάνει ο νομοθέτης στην προστασία και τη συστηματική μέριμνα που καλείται να επιδείξει το κράτος υπέρ του συνεταιρισμού υποδηλώνει τη σημασία που αποκτά πλέον ο θεσμός αυτός για τα ελληνικά δεδομένα⁸⁰. Στη συνέχεια, ο συνεταιριστικός θεσμός κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα του 1975 και ειδικότερα στο άρθ. 12 παρ. 5 το οποίο προβλέπει ότι «οι πάσης φύσεως γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί αυτοδιοικούνται κατά τους όρους του νόμου και του καταστατικού των, τελούντες υπό την προστασίαν και εποπτείαν του Κράτους, υποχρεωμένου να μεριμνά δια την ανάπτυξιν αυτών».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι τόσο στο Σύνταγμα του 1952 όσο και στο Σύνταγμα του 1975 ενσωματώνεται η διάκριση των συνεταιρισμών σε γεωργικούς και αστικούς, υπό την επίδραση του πρώτου συνεταιριστικού νόμου, του Ν. 602/1915 (όπως τροποποιήθηκε με το ν.δ. της 12^{ης} Δεκεμβρίου 1925), στο άρθ. 1 παρ. 3 του οποίου εισάγεται η διάκριση αυτή, όπως θα δούμε στη συνέχεια⁸¹. Κατά τις συζητήσεις στο πλαίσιο της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής, με αφορμή πρόταση βουλευτή για αντικατάσταση του όρου «γεωργικός συνεταιρισμός» από τον ευρύτερο «αγροτικός συνεταιρισμός», προτάθηκε αντ' αυτού και έγινε δεκτή η προσθήκη «πάσης φύσεως» ως προσδιοριστική των γεωργικών και αστικών συνεταιρισμών, προκειμένου να συμπεριληφθούν και συνεταιρισμοί που ενδεχομένως αμφισβητείται εάν ανήκουν στην κατηγορία των γεωργικών ή αστικών συνεταιρισμών⁸². Η παραπάνω διάταξη μεταφέρθηκε στη δημοτική γλώσσα κατά την

78 Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης θα επικεντρωθούμε στους εθελούσιους συνεταιρισμούς, δηλαδή όσων η ίδρυση και η συμμετοχή των μελών είναι προϊόν ιδιωτικής πρωτοβουλίας, και όχι στους αναγκαστικούς συνεταιρισμούς. Οι τελευταίοι ιδρύονται με νόμο και η συμμετοχή σε αυτούς συνιστά νόμιμη υποχρέωση. Κατά συνέπεια, αμφισβητείται αν οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί αποτελούν γνήσιους συνεταιρισμούς από τη στιγμή που δεν τηρούν την πρώτη συνεταιριστική αρχή περί εθελοντικής και ελεύθερης συμμετοχής.

79 Α. Κλήμης, Οι συνεταιρισμοί (με την ειδική έννοια του ν. 602) και τα ελληνικά Συντάγματα, 1975, σ.7. Βλ. και Ι. Δουβίτσα, Η εποπτεία και ο έλεγχος των αγροτικών συνεταιρισμών, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Νομική Σχολή, Τομέας Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης, 2016, σ. 97 επ. (διδακτορική διατριβή).

80 Κλήμης, ο.π., σ.14.

81 Κλήμης, ο.π., σ. 23.

82 Κλήμης, ο.π., σ. 31.

πρώτη αναθεώρηση του Συντάγματος του 1975⁸³ και στη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 μεταβλήθηκε απλώς η αρίθμησή της (από 12 παρ. 5 σε 12 παρ. 4).

Πριν όμως κατοχυρωθεί συνταγματικά ο συνεταιριστικός θεσμός, κατοχυρώθηκε νομοθετικά. Συγκεκριμένα, το 1915 θεσπίστηκε ο πρώτος συνεταιριστικός νόμος, ο οποίος ήταν ένας γενικός νόμος περιέχοντας διατάξεις κατ' αρχήν για όλους τους συνεταιρισμούς, πλην των συνεταιρισμών ασφάλισης ζωής βάσει του άρθ. 94. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, σκοπός του νόμου ήταν να προωθήσει την ανάπτυξη κάθε κατηγορίας συνεταιρισμών. Το αρχικό, λοιπόν, κείμενο του νόμου στο άρθ. 1 παρ. 2 ενδεικτικά επεσήμανε ορισμένους συνήθεις τύπους συνεταιρισμών, χωρίς ωστόσο να τους διακρίνει σε συγκεκριμένες κατηγορίες, λόγω του ότι οι συνεταιρισμοί – σύμφωνα και πάλι με την αιτιολογική έκθεση – είναι πολυποίκιλοι και συχνά επιδιώκουν διάφορους οικονομικούς σκοπούς⁸⁴. Παρόλα αυτά, μετά από μια δεκαετία εφαρμογής του, με το ν.δ. της 12ης Δεκεμβρίου του 1925, τροποποιήθηκε το άρθ. 1 και προστέθηκε στο αρχικό κείμενο παράγραφος η οποία διέκρινε τους συνεταιρισμούς σε γεωργικούς και αστικούς με κριτήριο το επάγγελμα των μελών τους⁸⁵. Με βάση τη διάκριση αυτή η νέα παράγραφος όρισε διαφορετικά υπουργεία ως αρμόδια για την έγκριση του εκάστοτε συνεταιριστικού καταστατικού (το Υπουργείο Γεωργίας για τους γεωργικούς συνεταιρισμούς και το Υπουργείο Εργασίας για τους αστικούς).

Ο νόμος αυτός του 1915 αποτελεί έναν από τους μακροβιότερους συνεταιριστικούς νόμους. Εν τούτοις, κατά τη διάρκεια ισχύος του τροποποιήθηκαν οι περισσότερες από τις διατάξεις του, με αποτέλεσμα να χάσει την αρχική του συνοχή. Παράλληλα, θεσπίστηκαν ειδικότερες διατάξεις, τόσο στο κείμενό του όσο και σε άλλους νόμους για ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών, οι οποίες, παρόλο που υπάγονταν σε ειδικό καθεστώς, εξακολουθούσαν να δεσμεύονται από τις γενικές ρυθμίσεις του Ν. 602/1915⁸⁶.

Το 1979 διασπάστηκε η συνεταιριστική νομοθεσία με την εισαγωγή του Ν. 921/1979, ο οποίος αφορούσε αποκλειστικά τους γεωργικούς συνεταιρισμούς, ρυθμίζοντας με τις διατάξεις του κάθε ζήτημα που αφορούσε τη σύσταση, την οργάνωση, τη διοίκηση, τη λύση αλλά και τη γενικότερη λειτουργία των συνεταιρισμών αυτών⁸⁷. Στην αιτιολογική του έκθεση, ο νομοθέτης, προκειμένου να αιτιολογήσει τη διάσπαση αυτή επικαλέστηκε τη διάταξη του Συντάγματος που αναφέρεται στους γεωργικούς συνεταιρισμούς, θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό ο συνταγματικός νομοθέτης προσδίδει σε αυτούς «βασικό λειτουργικό ρόλο στην οργάνωση της οικονομίας της χώρας, καθώς και υποβοηθητικό

83 Για τη μεταφορά του Συντάγματος του 1975 στη δημοτική βλ. Α. Μάνεση, η Συνταγματική Αναθεώρηση του 1986, Παρατηρητής, 1989, σ. 98-110.

84 Βλ. Εισηγητική Έκθεση του Ν. 602/1915 σε: Δ. Μαυρογιάννη, Δ. Κασσαβέτη, Χ. Τσουραμάνη, Κείμενα ελληνικού, κοινοτικού και διεθνούς συνεταιριστικού δικαίου και πολιτικής, (2η εκδ., τ. 1), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, 1998, σ. 425 (427).

85 Π. Χασαπόπουλος, Το δίκαιον των συνεταιρισμών: Ερμηνεία του νόμου 602/1915 «περί συνεταιρισμών», 1967, σ. 169.

86 Χασαπόπουλος, ο.π., σ. 75-76.

87 Δ. Κασσαβέτης, Κώδικας συνεταιρισμών: Με νομολογία κατ' άρθρον & εισηγητικές εκθέσεις, 2006, (πρόλογος). Ο. Κλήμη-Καμινάρη, Κ. Παπαγεωργίου, ο.π., σ. 122.

των κρατικών δραστηριοτήτων στον τομέα της γεωργίας»⁸⁸. Παράλληλα, υπογράμμισε ότι η ιδιαίτερη φυσιογνωμία των γεωργικών συνεταιρισμών και ο σπουδαίος ρόλος που διαδραμάτισαν στην ελληνική οικονομία συγκριτικά με τους αστικούς συνεταιρισμούς οδήγησε στην ανάγκη αυτοτελούς και διακριτής νομοθετικής αντιμετώπισής τους⁸⁹.

Η σημασία του νόμου αυτού δεν αφορά στις καθαυτές διατάξεις που εισήγαγε, καθώς η σύντομη εξαετής διάρκειά του δεν επέτρεψε να εξαγάγουμε σαφή συμπεράσματα για τον αντίκτυπο που είχαν στη συνεταιριστική κίνηση. Αυτό όμως που επέφερε ήταν να δημιουργήσει ένα προηγούμενο θέσπισης ειδικών νόμων για τους γεωργικούς συνεταιρισμούς εν απουσία ενός γενικού συνεταιριστικού νόμου, πρακτική η οποία υιοθετήθηκε και για άλλες κατηγορίες συνεταιρισμών. Έκτοτε, οι γεωργικοί συνεταιρισμοί διέπονται από ειδικούς συνεταιριστικούς νόμους, οι οποίοι τροποποιούνται και αντικαθίστανται από νεότερους νόμους ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Συγκεκριμένα, ο Ν. 921/1979 αντικαταστάθηκε από τον Ν. 1541/1985 και αυτός με τη σειρά του από τον Ν. 2169/1993, ο οποίος καταργήθηκε από τον Ν. 2810/2000⁹⁰. Ο τελευταίος στη συνέχεια τροποποιήθηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος των διατάξεών του από τον Ν. 4015/2011, ο οποίος, αντικαταστάθηκε από τον εν ισχύ Ν. 4384/2016, ενώ κατά τη σύνταξη της παρούσας μελέτης το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης ανακοίνωσε ότι στο προσεχές διάστημα θα καταθέσει ένα νέο νομοσχέδιο για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς.

Σήμερα, οι συνεταιρισμοί εξακολουθούν να μην υπάγονται σε ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο αλλά σε ειδικούς νόμους οι οποίοι διέπουν τις διάφορες κατηγορίες τους. Ειδικότερα, υπό το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί που διέπονται από τον Ν. 4384/2016 δραστηριοποιούνται στον τομέα της αγροτικής οικονομίας. Οι δασικές συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν πλέον αυτονομηθεί από την άνω κατηγορία και διέπονται από τον δικό τους νόμο, τον Ν. 4423/2016 έχοντας ως αποκλειστικό σκοπό τη διενέργεια δασικών εργασιών. Από την άλλη, οι αστικοί συνεταιρισμοί διέπονται από τον Ν. 1667/1986, ο οποίος εισάγει γενικές διατάξεις για όλους τους συνεταιρισμούς που δραστηριοποιούνται σε οποιονδήποτε τομέα της οικονομίας, πλην του αγροτικού (όπως οι παραγωγικοί, καταναλωτικοί, προμηθευτικοί, πιστωτικοί, μεταφορικοί και τουριστικοί). Για ορισμένες όμως κατηγορίες αστικών συνεταιρισμών έχουν θεσπιστεί περαιτέρω ειδικές διατάξεις, ενώ συμπληρωματικά εφαρμόζεται και ο Ν. 1667/1986 (όπως π.χ. για τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης - ΚΟΙΣΠΕ, τους Πιστωτικούς Συνεταιρισμούς, τις Ενεργειακές Κοινότητες - ΕΚ, τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις - ΚΟΙΝΣΕΠ, τους Συνεταιρισμούς Εργαζομένων - ΣΥΝΕΡΓ και προσφάτως τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Ένταξης - ΚΟΙΝΣΕΝ)⁹¹.

88 Βλ. Εισηγητική Έκθεση του Ν. του 921/1979 σε: Δ. Μαυρόγιαννη, Δ. Κασσαβέτη, Χ. Τσουραμάνη, Κείμενα ελληνικού, κοινοτικού και διεθνούς συνεταιριστικού δικαίου και πολιτικής, (2η εκδ., τ. 1), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998, σ. 243 (251).

89 Βλ. Εισηγητική Έκθεση του Ν. του 921/1979 σε: Δ. Μαυρόγιαννη, Δ. Κασσαβέτη, Χ. Τσουραμάνη, ο.π., σ. 243 (251).

90 Κασσαβέτης, ο.π., 2005, σ. 67 επ.

91 Ι. Δουβίτσα, Στοχεύοντας στην εναρμόνιση του νομικού πλαισίου για τους συνεταιρισμούς.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ο νομοθέτης ρυθμίζει τους συνεταιρισμούς με τη θέσπιση ειδικών νόμων και διατάξεων, προκειμένου να προωθήσει την ανάπτυξη μιας ορισμένης κατηγορίας συνεταιρισμών μέσω της οποίας επιχειρείται η κάλυψη μιας οικονομικής και κοινωνικής ανάγκης για τη δεδομένη χρονική περίοδο (π.χ. για την ενεργειακή μετάβαση της χώρας μέσω των ΕΚ⁹² ή την ενδυνάμωση της παραγωγικής δραστηριότητας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας μέσω των ΚΟΙΝΣΕΠ και ΣΥΝΕΡΓ αντίστοιχα, εν μέσω οικονομικής κρίσης⁹³), χωρίς όμως να λαμβάνεται μέριμνα για την εναρμόνιση των ειδικών νόμων μεταξύ τους ή να δίνεται προτεραιότητα στην αναπροσαρμογή ήδη υφιστάμενων νόμων προς αποφυγή θέσπισης νέων. Κατά συνέπεια, εντείνεται ο ασυστηματοποίητος και ακωδικοποίητος χαρακτήρας του συνεταιριστικού δικαίου.

Σύμφωνα με τη σύντομη επισκόπηση που προηγήθηκε, διαπιστώνεται ότι η εξέλιξη της ελληνικής συνεταιριστικής νομοθεσίας από το αρχικό μοντέλο ενός γενικού νόμου στη θέσπιση ολόενα και περισσότερων ειδικών νόμων, συχνά με αλληλοσυγκρουόμενες και επικαλυπτόμενες διατάξεις, οδήγησε στον σταδιακό κατακερματισμό της συνεταιριστικής νομοθεσίας και, μέσω αυτής, στη διάσπαση της ενότητας του συνεταιριστικού θεσμού. Τα βασικότερα σημεία στη συνεταιριστική νομοθεσία τα οποία διατηρούν και διευρύνουν το φαινόμενο του κατακερματισμού, εισάγοντας ανορθολογικές/αναιτιολόγητες αποκλίσεις μεταξύ των συνεταιρισμών, αποτυπώνονται στη συνέχεια.

2.2

Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Το πρόβλημα του κατακερματισμού του συνεταιριστικού θεσμού και της διάσπασης της ενότητάς του προκύπτει ήδη από τον τρόπο με τον οποίο προσδιορίζεται στα νομικά κείμενα η ίδια η έννοια του συνεταιρισμού. Συγκεκριμένα, κάθε ειδικός συνεταιριστικός νόμος στα πρώτα του άρθρα παρέχει έναν εξειδικευμένο ορισμό που προσδιορίζει την κατηγορία των συνεταιρισμών η οποία υπόκειται στις διατάξεις του, επισημαίνοντας –μεταξύ άλλων– τον επιδιωκόμενο σκοπό τους και ενίοτε τον τομέα της οικονομικής τους δραστηριότητας. Για παράδειγμα:

Α) Ο Ν. 4384/2016 στο αρθ.1 παρ. 1 ορίζει ότι ο αγροτικός συνεταιρισμός αποτελεί μια αυτόνομη ένωση προσώπων, εθελοντικά συγκροτούμενη, που επιδιώκει τη συλλογική,

Τελική έκθεση υποβληθείσα στο πλαίσιο του προγράμματος «Τεχνική βοήθεια για την ανάπτυξη του σχεδίου Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα», 2018, σ. 3.

92 Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Ενεργειακές Κοινότητες και άλλες διατάξεις», σ. 1-2. https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=24ac2366-281a-488b-97a9-a846014bc8bb

93 Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις», σ. 1-2. https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=de53343e-dbb3-4c24-b7c9-a69700b7f2bb Βλ. και άρθ. 1 Ν. 4430/2016.

οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή των μελών του με την αμοιβαία βοήθεια και την αλληλεγγύη τους μέσω μίας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης.

Β) Ο Ν. 4423/2016 στο αρθ.1 παρ. 1 ορίζει ότι ο ΔΑΣΕ είναι μια αυτόνομη ένωση προσώπων, εθελοντικά συγκροτούμενη, η οποία επιδιώκει την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη των μελών της με ισότιμη συνεργασία και αμοιβαία βοήθεια.

Γ) Ο Ν. 1667/1986 στο άρθ. 1 παρ. 1 ορίζει ότι ο αστικός συνεταιρισμός είναι μια εκούσια ένωση προσώπων με οικονομικό σκοπό, η οποία δεν αναπτύσσει δραστηριότητες αγροτικής οικονομίας και, ιδίως με τη συνεργασία των μελών της, αποβλέπει στην οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξή τους και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής αυτών, γενικά.

Συνέπεια της πολυνομίας αυτής είναι το γεγονός ότι έχουν διατυπωθεί τόσο εξειδικευμένοι συνεταιριστικοί ορισμοί όσοι και οι ειδικοί συνεταιριστικοί νόμοι εν ισχύ. Συγκρίνοντας, όμως, τους ορισμούς αυτούς διαπιστώνονται ορισμένα κοινά σημεία μεταξύ τους· ο συνεταιρισμός ως ένωση προσώπων εθελοντικά συγκροτούμενη, που επιδιώκει έναν ορισμένο σκοπό⁹⁴ μέσω μιας κοινής και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης⁹⁵. Τα κοινά αυτά χαρακτηριστικά κατοχυρώνονται άμεσα, στην καθαυτή διάταξη για τον ορισμό του συνεταιρισμού, ή έμμεσα, στις διατάξεις που έπονται του ορισμού και ρυθμίζουν τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσής του⁹⁶. Παρά τα κοινά αυτά σημεία που εντοπίζονται, απουσιάζει από το ελληνικό συνεταιριστικό δίκαιο ένας γενικός ορισμός περί συνεταιρισμών ο οποίος θα ενσωματώνει τα εν λόγω στοιχεία και θα διακρίνει τον συνεταιρισμό από οποιαδήποτε άλλη μορφή επιχείρησης ή οργάνωσης.

Το πρόβλημα, δηλαδή, δεν εντοπίζεται στην ύπαρξη εξειδικευμένων συνεταιριστικών ορισμών, οι οποίοι επιχειρούν να προσδώσουν ειδικά χαρακτηριστικά στις διάφορες κατηγορίες συνεταιρισμών. Απεναντίας, το ζήτημα δημιουργείται με τη θέσπιση των ειδικών αυτών ορισμών χωρίς παράλληλα να προβλέπεται στον νόμο ένας γενικός ορισμός, ως κοινός παρονομαστής μεταξύ των διαφόρων συνεταιρισμών. Η εισαγωγή ενός τέτοιου ορισμού κρίνεται σημαντική διότι θα κατοχυρώσει δια νόμου τον ελάχιστο πυρήνα κοινών δομικών χαρακτηριστικών μεταξύ των συνεταιρισμών. Η εισαγωγή μιας τέτοιας διάταξης θα μπορέσει να επικοινωνήσει τα κοινά στοιχεία που μοιράζονται οι

94 Ο επιδιωκόμενος σκοπός του συνεταιρισμού να καλύψει τις ανάγκες των μελών του, αν και απαντάται στους περισσότερους ειδικούς συνεταιριστικούς νόμους, σε ορισμένες περιπτώσεις διευρύνεται. Ειδικότερα, ο σκοπός των αγροτικών συνεταιρισμών, των ΔΑΣΕ, των αστικών συνεταιρισμών και των συνεταιρισμών εργαζομένων συνίσταται στην προαγωγή και ανάπτυξη των μελών τους. Για τις ΚΟΙΝΣΕΠ, τους ΚΟΙΣΠΕ αλλά και τους φορείς που αποκτούν την ιδιότητα του Φορέα ΚΑΛΟ λόγω πλήρωσης των προϋποθέσεων του άρθ. 3 παρ. 1(δ) του Ν. 4430/2016, ο επιδιωκόμενος σκοπός δεν περιορίζεται στη συλλογική ωφέλεια, όπως αυτή ορίζεται στο άρθ. 2.2 του ίδιου νόμου, δηλαδή την κάλυψη των αναγκών των μελών τους, αλλά επεκτείνεται και στην κοινωνική ωφέλεια, όπως αυτή ορίζεται στο άρθ. 2 παρ. 2 του Ν. 4430/2016, την κάλυψη δηλαδή των αναγκών κοινωνικών ομάδων, της κοινότητας ή της κοινωνίας, εν γένει. Δουβίτσα, ο.π., 2018, σ. 14.

95 Δουβίτσα, ο.π., 2018, σ. 14-15.

96 Δουβίτσα, ο.π., 2018, σ. 14-15.

διάφοροι συνεταιρισμοί, λειτουργώντας από τη μια πλευρά συσπειρωτικά και καθιστώντας σαφές από την άλλη, με βάση τα στοιχεία αυτά, πώς και γιατί ο συνεταιριστικός θεσμός διακρίνεται εν τέλει από οποιαδήποτε άλλη μορφή επιχείρησης ή οργάνωσης.

Για τον λόγο αυτό, η ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας πρέπει να εκκινήσει από την εισαγωγή ενός κοινού, ενιαίου ορισμού του συνεταιρισμού, προκειμένου:

- να διασκευαστούν τυχόν αμφιβολίες γύρω από την ενότητα του θεσμού,
- να συμμορφωθεί και να επικαιροποιηθεί η ελληνική συνεταιριστική νομοθεσία με το γράμμα και το πνεύμα της Διακήρυξης της Συνεταιριστικής Ταυτότητας της ΔΣΕ⁹⁷, ιδίως δε με την ενσωμάτωση του διεθνώς αποδεκτού ορισμού της ΔΣΕ στην ελληνική νομοθεσία,
- να ενισχυθεί η συνεταιριστική ταυτότητα και κατά προέκταση η συνεταιριστική συνείδηση και
- να δοθεί έμφαση στην ενότητα του συνεταιριστικού θεσμού, χωρίς όμως να καταργούνται οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των διαφόρων ειδών συνεταιρισμών.

2.3

Η ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΝΟΜΙΚΗ ΣΚΟΠΙΑ

Μέσα από τις συνταγματικές διατάξεις οι (εθελούσιοι) συνεταιρισμοί διακρίνονται σε γεωργικούς και αστικούς. Η διάκριση των συνεταιρισμών αυτών, με τη διαφορά ότι ο όρος «γεωργικός συνεταιρισμός» πλέον αντικαταστάθηκε με τον ευρύτερο «αγροτικός συνεταιρισμός»⁹⁸, διατηρείται στη νομοθεσία, ωστόσο έχει χάσει την αρχική της σημασία. Αυτό οφείλεται στο ότι ο νομοθέτης εισάγει στα νομικά κείμενα και άλλες κατηγορίες και υποκατηγορίες συνεταιρισμών, που υπάγονται σε δικό τους διακριτό νομικό πλαίσιο, όπως για παράδειγμα η αυτονόμηση των ΔΑΣΕ από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς και η υπαγωγή τους στον ειδικό Ν. 4423/2016 περί ΔΑΣΕ, η πρόσφατη περίπτωση των ΕΚ, οι οποίες είναι αστικοί συνεταιρισμοί, διέπονται όμως από τον δικό τους νόμο (Ν. 4513/2018) και συμπληρωματικά από τον νόμο περί αστικών συνεταιρισμών (Ν. 1667/1986) καθώς και η θέσπιση μιας νέας μορφής αστικού συνεταιρισμού με ενταξιακό σκοπό, των ΚΟΙΝΣΕΝ, με διατάξεις παρεμφερείς με τις αντίστοιχες περί ΚΟΙΣΠΕ με τη διαφορά ότι απευθύνονται στην ένταξη ατόμων με προβλήματα εξαρτήσεων και υπάγονται στο μακροσκελές άρθ. 143 του Ν. 4600/2019.

Καθώς η κατηγοριοποίηση των συνεταιρισμών δεν έχει γίνει μεθοδικά και συστηματικά, έχουν δημιουργηθεί υπό το ισχύον θεσμικό πλαίσιο ποικίλες αλληλοεπικαλύψεις. Για παράδειγμα:

97 I. MacPherson, Συνεταιριστικές αρχές για τον 21ο αιώνα, Ινστιτούτο Συνεταιριστικών Μελετών, 1997, σ.1.

98 Βλ. άρθ. 1 Ν. 4384/2016.

- A)** Ένα συνεργατικό σχήμα που επιθυμεί να δραστηριοποιηθεί στον τομέα της ενέργειας, μπορεί να ιδρύσει μια ΕΚ (βάσει Ν. 4513/2018) ή έναν αστικό συνεταιρισμό (βάσει Ν. 1667/1986) ή μια ΚΟΙΝΣΕΠ συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας (βάσει Ν. 4430/2016).
- B)** Ένα συνεργατικό σχήμα που έχει ως στόχο την ένταξη ατόμων με προβλήματα ψυχικής υγείας μπορεί να ιδρύσει μια ΚΟΙΝΣΕΠ ένταξης ευάλωτων ομάδων (βάσει άρθ. 24 επ. του Ν. 4430/2016) ή έναν ΚΟΙΣΠΕ (βάσει άρθ. 12 Ν. 2716/1999).
- Γ)** Ένα συνεργατικό σχήμα, που έχει ως στόχο την ένταξη ατόμων με προβλήματα εξαρτήσεων μπορεί να ιδρύσει μια ΚΟΙΝΣΕΠ ένταξης ευάλωτων ομάδων (βάσει άρθ. 24 επ. του Ν. 4430/2016) ή έναν ΚΟΙΝΣΕΝ (βάσει άρθ. 143 Ν. 4600/2019).

Καθότι οι διατάξεις των παραπάνω νόμων δεν είναι εναρμονισμένες μεταξύ τους, προβλέπουν διαφορετικές διευκολύνσεις και όρους, με αποτέλεσμα οι νομικές μορφές των ανωτέρω παραδειγμάτων, παρότι έχουν συνεταιριστική δομή και δραστηριοποιούνται στον ίδιο τομέα (βλ. παράδειγμα Α) ή έχουν τον ίδιο σκοπό (βλ. παραδείγματα Β και Γ) να μην αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο από τον νομοθέτη⁹⁹. Παράλληλα, δημιουργούνται ποικίλα ερωτήματα ως προς το ποια ανάγκη εν τέλει εξυπηρετεί η ύπαρξη πολλών και παρεμφερών νομικών μορφών για συνεταιρισμούς που, όπως αναφέρθηκε, δραστηριοποιούνται στον ίδιο τομέα (παράδειγμα Α) ή έχουν τον ίδιο σκοπό και απευθύνονται στην ίδια ομάδα-στόχο (παράδειγματα Β και Γ);

Μέσα από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η κατηγοριοποίηση των συνεταιρισμών είναι προβληματική, καθώς δεν γίνεται στη βάση ορισμένων, σαφών και εξ αρχής προσδιορισμένων κριτηρίων, ενώ παράλληλα οδηγεί σε άνιση νομοθετική αντιμετώπιση συνεταιρισμών με ίδια δραστηριότητα ή ίδιο σκοπό. Επιπρόσθετα, αν ληφθεί υπόψη η περιπλοκότητα της συναλλακτικής και οικονομικής ζωής, θα οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι δεν είναι πάντοτε σαφές σε ποια κατηγορία ανήκει ένας συνεταιρισμός και άρα σε ποιον ειδικό νόμο υπάγεται. Ένας αντίστοιχος προβληματισμός αναφύεται στα πρακτικά της Βουλής στο πλαίσιο των συζητήσεων για τη διαμόρφωση της συνταγματικής διάταξης περί συνεταιρισμών. Συγκεκριμένα, κατόπιν πρότασης βουλευτή προστέθηκε στους γεωργικούς και αστικούς συνεταιρισμούς η επεξήγηση «πάσης φύσεως» προκειμένου να μην βρεθεί εκτός συνταγματικής προστασίας ένας συνεταιρισμός, που δεν είναι σαφές εάν ανήκει σε μια από τις κατηγορίες αυτές¹⁰⁰.

Οφείλουμε επίσης να προσθέσουμε ότι η εκ του νόμου διάκριση των συνεταιρισμών σε κατηγορίες, πέραν του ότι αποτελεί μια τεχνητή οριοθέτησή τους, συχνά μπορεί να τους περιορίσει στη διεξαγωγή μιας ορισμένης δραστηριότητας ή στην επιδίωξη ενός ορισμένου σκοπού, εμποδίζοντας με τον τρόπο αυτό την επέκταση των δραστηριοτήτων

⁹⁹ Για την άνιση μεταχείριση τόσο μεταξύ των νομικών προσώπων που αναγνωρίζονται ως αυτοδίκαιοι Φορείς ΚΑΛΟ, όσο και εκείνων που δεν αναγνωρίζονται από τη σύστασή τους ως Φορείς ΚΑΛΟ βλ. Σ. Αδάμ, Α. Κορνηλάκης, Κ. Καβουλάκος, Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα. Η εμπειρία της δημόσιας διαβούλευσης και μια κριτική αποτίμηση του Ν. 4430/2016, Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας, 2018, σ. 84-85.

¹⁰⁰ Α. Κλήμης, ο.π., σ. 31.

τους σε άλλους τομείς ή τη διεύρυνση του σκοπού τους. Για παράδειγμα, οι ΕΚ έχουν ως αποκλειστικό σκοπό την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στον τομέα της ενέργειας και έτσι δεν μπορούν να αναπτύξουν παράλληλα και αγροτικές δραστηριότητες. Κάτι αντίστοιχο ισχύει και για τις ΚΟΙΝΣΕΠ και τους ΣΥΝΕΡΓ, που, ως αστικοί συνεταιρισμοί, δεν μπορούν εκ του νόμου να δραστηριοποιούνται στην αγροτική οικονομία. Στην πράξη, ωστόσο, η διάταξη αυτή κατέστη ανενεργή, καθώς ένας αριθμός των εγχειρημάτων αυτών ανέπτυξε αγροτικές δραστηριότητες.

Αυτό δεν θα πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι είναι προτιμότερο να καταργηθεί κάθε κατηγοριοποίηση των συνεταιρισμών, ούτε ότι πρέπει να παραγνωρίζονται οι ανάγκες που φέρουν ορισμένοι συνεταιρισμοί και δικαιολογούν τη διακριτή μεταχείρισή τους. Τίθεται, ωστόσο, το ερώτημα έως ποιο βαθμό η κατάτμηση του συνεταιριστικού θεσμού και η κατασκευή τεχνητών κατηγοριών, πόσο μάλλον παρεμφερών, είναι θεμιτή και υπαγορεύεται από τις ιδιαιτερότητες των συνεταιρισμών αυτών. Απεναντίας, διαπιστώθηκε παραπάνω ότι η πρακτική αυτή δεν συμπορεύεται με τη ζέουσα κοινωνική πραγματικότητα, αλλά εν τέλει παρεμβαίνει με έναν αποσπασματικό και συγκυριακό τρόπο στην οικονομική και κοινωνική ζωή, ενώ μακροπρόθεσμα διασπά τον συνεταιριστικό θεσμό, χωρίς να λαμβάνεται παράλληλα κάποιο μέτρο υπέρ της ενότητάς του.

Για τον λόγο αυτό, κρίνεται αναγκαία η εναρμόνιση, οργάνωση και συστηματοποίηση των κριτηρίων διάκρισης των συνεταιρισμών, παρέχοντας ωστόσο την ευελιξία στους συνεταιρισμούς να επεκτείνουν τις δραστηριότητες ή τους σκοπούς τους, πέραν των προβλεπόμενων στην κατηγορία στην οποία ανήκουν, εφόσον αυτό εξυπηρετεί τα μέλη τους ή/και την κοινωνία στο σύνολό της.

2.4

Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Το κατακερματισμένο θεσμικό πλαίσιο για τους συνεταιρισμούς προβλέπει διαφορετικές αρμόδιες αρχές¹⁰¹ που αποφασίζουν για τη σύσταση των συνεταιρισμών υπό διαφορετικές προθεσμίες¹⁰², αναλόγως της κατηγορίας συνεταιρισμού στην οποία ανή-

¹⁰¹ Για την πλειονότητα των συνεταιρισμών παρατηρείται ότι η αρχή που αποφασίζει για τη σύστασή τους, είναι το Ειρηνοδικείο της περιφέρειας, όπου έχει την έδρα του ο υπό σύσταση συνεταιρισμός. Στην περίπτωση όμως των ΚΟΙΝΣΕΠ και των ΣΥΝΕΡΓ, ως αρμόδια αρχή ορίζεται η Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (πρώην Ειδική Γραμματεία ΚΑΛΟ) και συγκεκριμένα το Τμήμα Μητρώου Φορέων ΚΑΛΟ.

¹⁰² Για τους αστικούς συνεταιρισμούς (άρθ. 1 παρ. 6 του Ν. 1667/1986) και τους ΚΟΙΣΠΕ (άρθ. 12 παρ. 3 του Ν. 2716/1999) ο νομοθέτης προβλέπει σύντομη προθεσμία (10 ημέρες), ενώ η προθεσμία είναι τριπλάσια για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς (άρθ. 4 παρ. 2 του Ν. 4384/2016) και τους ΔΑΣΕ (άρθ. 3 παρ. 2 του Ν. 4423/2016) (30 ημέρες). Στην περίπτωση των ΚΟΙΝΣΕΠ και των ΣΥΝΕΡΓ το Τμήμα Μητρώου εντός 30 ημερών εξετάζει την αίτηση εγγραφής, πέραν όμως αυτού δεν διευκρινίζεται

κουν. Οι παραπάνω αποκλίσεις δεν είναι ορθές, διότι οι αρμοδιότητες της εκάστοτε αρμόδιας αρχής, αλλά και η καθαυτή διαδικασία σύστασης, δεν διαφέρουν εν τέλει από συνεταιρισμό σε συνεταιρισμό¹⁰³. Αυτό σημαίνει ότι ο νομοθέτης ορίζει ως αρμόδια για τη σύσταση συνεταιρισμού διαφορετικά όργανα, προκειμένου να ασκήσουν παρεμφερή καθήκοντα ακολουθώντας ίδια διαδικασία. Επιπρόσθετα, η κατηγορία του συνεταιρισμού δεν μπορεί να είναι καθοριστική για την προθεσμία εντός της οποίας ολοκληρώνεται η διαδικασία σύστασής του. Πιθανότατα, αυτές οι αποκλίσεις οφείλονται σε συγκυριακούς λόγους της εποχής στην οποία ο κάθε νόμος ψηφιζόταν, σε έλλειψη ευρείας μελέτης του συνόλου της συνεταιριστικής νομοθεσίας που θα απέτρεπε τέτοιες αστοχίες, αλλά και στη γνώση και εμπειρία των στελεχών των εκάστοτε αρμόδιων αρχών, η οποία περιορίζεται σε ορισμένη μόνο κατηγορία συνεταιρισμών.

Κατά συνέπεια, οι λόγοι, που υπαγορεύουν μια αρχή ή υπηρεσία να αποφασίζει για τη σύσταση των συνεταιρισμών εντός κοινής και σύντομης προθεσμίας, είναι οι εξής:

- Ισότιμη μεταχείριση των διαφόρων συνεταιρισμών κατά το στάδιο σύστασής τους.
- Αποτροπή διατήρησης αλλά και μελλοντικής νομοθέτησης διαδικασιών διαφορετικών ταχυτήτων με κριτήριο την κατηγορία του συνεταιρισμού.
- Μεγαλύτερη ευχέρεια καταγραφής, συλλογής και επεξεργασίας στατιστικών στοιχείων για το σύνολο των συνεταιρισμών¹⁰⁴ και συγκεκριμένα του αριθμού νεοσυσταθέντων συνεταιρισμών ανά κατηγορία και συνολικά, γεγονός το οποίο θα καλύψει την εθνική και διεθνή ανάγκη στατιστικής αποτύπωσης του συνεταιριστικού κινήματος, πράγμα το οποίο αποτελεί βασική προτεραιότητα της ΔΣΕ¹⁰⁵.
- Συμμόρφωση με το άρθ. 6(a) ILO R. 193/2002¹⁰⁶, κατά το οποίο η σύσταση κάθε συ-

εντός ποιας προθεσμίας θα πρέπει να ολοκληρωθεί η αντιπαραβολή του ηλεκτρονικού και με το πρωτότυπο καταστατικό για την έκδοση της βεβαίωσης εγγραφής (άρθ.11 παρ. 5. της υπ. αριθμό 61621/Δ5.2643 Υπουργικής Απόφασης της 18ης Ιανουαρίου 2017.

103 Η διαδικασία σύστασης προσδιορίζεται ρητώς στη νομοθεσία, η οποία δεν σημειώνει σημαντικές αποκλίσεις από συνεταιρισμό σε συνεταιρισμό. Ειδικότερα, κάθε υπό σύσταση συνεταιρισμός συντάσσει καταστατικό το οποίο υπογράφουν τα ιδρυτικά του μέλη. Στη συνέχεια ακολουθεί σχετικός έλεγχος από τις αρμόδιες αρχές και η εγγραφή στο αντίστοιχο μητρώο ή βιβλίο που τηρείται από τις αρχές αυτές. Με την ως άνω καταχώριση, ο συνεταιρισμός αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα. Αν όμως το καταστατικό έχει ελλείψεις ή δεν συνάδει με την ισχύουσα νομοθεσία, τότε ο νομοθέτης δεν είναι υπέρμετρα αυστηρός οδηγώντας σε μια πρόωγη απόρριψη του αιτήματός σύστασης του συνεταιρισμού. Αντιθέτως, ορίζει ότι η αρμόδια για την έγκριση αρχή οφείλει να υποδείξει τις αναγκαίες διορθώσεις για την έγκριση του καταστατικού.

104 Δουβίτσα, ο.π., 2018, σ. 168.

105 «The ICA has teamed up with Euricse to continue production of the Global 300 list, but under a new name, the World Co-operative Monitor, at <http://www.euricse.eu/en/WorldCooperativeMonitor>. They will be collecting statistics on all co-operatives worldwide, not just the top cooperatives» <https://www.ica.coop/en/global-co-operative-statistics>

106 Άρθ. 6 (a) ILO R. 193/2002: «Governments should provide a supportive policy and legal framework consistent with the nature and function of cooperatives and guided by the cooperative values and principles set out in Paragraph 3, which would: (a) establish an institutional framework with the purpose

νεταιρισμού, ανεξαρτήτως κατηγορίας ή πεδίου δράσης θα πρέπει να υπάγεται σε σύντομες και συνοπτικές διαδικασίες σύστασης.

2.5

Η ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Ο νομοθέτης, όπως και κατά το στάδιο σύστασης, έτσι και κατά το στάδιο λειτουργίας των συνεταιρισμών, προβλέπει για κάθε κατηγορία τους διαφορετικά εποπτικά και ελεγκτικά όργανα¹⁰⁷ με παρεμφερείς¹⁰⁸, ωστόσο, αρμοδιότητες¹⁰⁹.

Το γεγονός ότι οι αρμοδιότητες είναι κατά βάση κοινές δεν εξηγεί γιατί πρέπει να ασκούνται από διαφορετικά όργανα. Απεναντίας, κρίνεται αναγκαία η εισαγωγή μιας κοινής ρύθμισης, με την πρόβλεψη ότι η εποπτεία και ο έλεγχος όλων των συνεταιρισμών διενεργείται από την ίδια αρχή ή υπηρεσία.

Οι λόγοι που υπαγορεύουν την ανωτέρω ενοποίηση είναι οι εξής:

- Ενίσχυση της τεχνογνωσίας και εμπειρίας των ασκούντων την εποπτεία και τον έλεγχο, λόγω αύξησης του όγκου εργασίας και του αριθμού των εποπτευόμενων – ελεγχόμενων φορέων.
- Διευκόλυνση της παρακολούθησης, καθοδήγησης και στατιστικής καταγραφής του συνεταιριστικού κινήματος στο σύνολό του καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας του.
- Δυνατότητα εντοπισμού των κυρίων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι συνεταιρισμοί, τα οποία αναφέρονται κατά την άσκηση εποπτείας/ελέγχου και λήψη αυτών

of allowing for the registration of cooperatives in as rapid, simple, affordable and efficient a manner as possible».

107 Εξετάζοντας κανείς τις διατάξεις περί ελέγχου που εισάγει ο συνεταιριστικός νομοθέτης παρατηρεί τα εξής: α) οι αγροτικοί συνεταιρισμοί υπάγονται σε εξωτερικό έλεγχο (από νόμιμους ελεγκτές/ελεγκτικά γραφεία/ελεγκτές με άδεια άσκησης οικονομολογικού επαγγέλματος), β) οι ΔΑΣΕ σε εσωτερικό έλεγχο (Εποπτικό Συμβούλιο), γ) οι αστικοί συνεταιρισμοί και οι ΚΟΙΣΠΕ σε εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο (Εποπτικό Συμβούλιο /ειδικοί σύμβουλοι, εμπειρογνώμονες). Στην περίπτωση των ΚΟΙΝΣΕΠ και των ΣΥΝΕΡΓ δεν υπάρχει κάποια ρητή διάταξη στον Ν. 4430/2016 που να προβλέπει έναν διακριτό τρόπο και όργανα για τον έλεγχό τους, πλην της μνείας στο εργαλείο κοινωνικού αντίκτυπου.

108 Η υποβοήθηση του συνεταιρισμού, ο έλεγχος τήρησης της νομοθεσίας, του καταστατικού και των αποφάσεων των οργάνων του από το ΔΣ, καθώς και η τήρηση του μητρώου στο οποίο εγγράφεται ο εν λόγω συνεταιρισμός αποτελούν κοινά καθήκοντα που ασκούν οι εποπτικές αρχές. Επιπρόσθετα, η διεξαγωγή οικονομικού, διαχειριστικού και λογιστικού ελέγχου αποτελούν κοινά καθήκοντα που ασκούν οι ελεγκτικές αρχές και τα ελεγκτικά όργανα.

109 Το γεγονός ότι οι ασκούμενες αρμοδιότητες παρουσιάζουν ομοιότητες δεν σημαίνει ότι και τα υποβαλλόμενα προς εξέταση έγγραφα και στοιχεία ταυτίζονται.

υπόψη κατά τη χάραξη μελλοντικών δημοσίων πολιτικών.

- Δυνατότητα προσαρμογής του ασκούμενου ελέγχου στο μοντέλο του συνεταιρισμού, όπως παροτρύνει η παρ. 6(c) ILO R. 193/2002¹¹⁰, και κατά συνέπεια αποφυγή περιορισμού του σε οικονομολογιστικό αντικείμενο, αλλά εξέταση εκπλήρωσης του ιδιαίτερου σκοπού του συνεταιρισμού, δηλαδή την κάλυψη των αναγκών των μελών του με τη χρήση των υπηρεσιών του και τήρησης συνεταιριστικών αξιών και αρχών.

2.6

Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΕΝΩΣΕΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΒΑΘΜΩΝ

Υπό την ισχύουσα νομοθεσία, η πλειονότητα των συνεταιρισμών¹¹¹ μπορεί να οργανωθεί υπό πυραμιδοειδή δομή σε δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις, στις οποίες συμμετέχουν ως μέλη συνεταιρισμοί και συνεταιριστικές οργανώσεις που ανήκουν στην ίδια κατηγορία¹¹². Οι περισσότερες δευτεροβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις μπορούν να αναλάβουν οικονομικές δραστηριότητες ή και συμβουλευτικό, υποστηρικτικό ρόλο προς τα μέλη τους, ενώ οι τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις ενισχύουν και εκπροσωπούν τα μέλη τους με κάθε πρόσφορο μέσο, χωρίς όμως να αναλαμβάνουν οικονομικές δραστηριότητες^{113 114}.

110 Sec. 6(c) ILO R. 193/2002: «Governments should provide a supportive policy and legal framework consistent with the nature and function of cooperatives and guided by the cooperative values and principles set out in Paragraph 3, which would: (c) provide for the adoption of measures for the oversight of cooperatives, on terms appropriate to their nature and functions, which respect their autonomy, and are in accordance with national law and practice, and which are no less favourable than those applicable to other forms of enterprise and social organization».

111 Αυτοί είναι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, οι ΔΑΣΕ, οι αστικοί συνεταιρισμοί, οι ΚΟΙΣΠΕ και οι ΕΚ.

112 Οι δευτεροβάθμιες οργανώσεις είναι οι εξής: οι Κλαδικό Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, οι Κλαδικό Εθνικοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, οι Ομοσπονδίες Αγροτικών Συνεταιρισμών, οι Ενώσεις Δασικών Συνεταιρισμών Εργασίας, οι Ενώσεις και Ομοσπονδίες (αστικών) Συνεταιρισμών, οι Ενώσεις ΚΟΙΣΠΕ, οι Ενώσεις Ενεργειακών Κοινοτήτων. Οι τριτοβάθμιες οργανώσεις είναι οι εξής: η Συνομοσπονδία Αγροτικών Συνεταιρισμών Ελλάδας, η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Δασικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων, η Συνομοσπονδία Συνεταιρισμών Ελλάδας, η Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενώσεων Κοινωνικών Συνεταιρισμών και η Ομοσπονδία Ενώσεων Ενεργειακών Κοινοτήτων Ελλάδας.

113 Ως προς τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, οι δευτεροβάθμιες ενώσεις που μπορούν να ασκούν οικονομικές δραστηριότητες είναι οι Κλαδικό Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και οι Κλαδικό Εθνικοί Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, σε αντίθεση με τις Ομοσπονδίες Αγροτικών Συνεταιρισμών που δεν φέρουν εμπορική ιδιότητα.

114 Το άρθρ. 10 παρ. 2 του Ν. 4513/2018 για τις ΕΚ αναφέρει ότι οι ενώσεις ΕΚ συντονίζουν και προωθούν τις δραστηριότητες των μελών τους. Από την ανωτέρω διάταξη δεν προκύπτει εάν στις παραπάνω δραστηριότητες συμπεριλαμβάνονται και οι οικονομικές. Καθώς η διάταξη δεν αποκλείει τη διεξαγωγή οικονομικών δραστηριοτήτων και αφής στιγμής παραπέμπει στο άρθρ. 12 του Ν. 1667/1986, συνάγεται ότι ο νομοθέτης δεν αποκλείει τη διεξαγωγή οικονομικών δραστηριοτήτων

Ο Ν. 4430/2016 για την Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία προβλέπει τη σύσταση δευτεροβάθμιων οργανώσεων (Ενώσεις Φορέων ΚΑΛΟ), στις οποίες μπορεί να μετέχει κάθε νομικό πρόσωπο που έχει την ιδιότητα του Φορέα ΚΑΛΟ, χωρίς όμως να προβλέπεται η δημιουργία τριτοβάθμιων οργανώσεων. Οι Ενώσεις Φορέων ΚΑΛΟ αποτελούν ένα ανοικτό νομικό σχήμα, καθώς δεν αφορούν μόνο ορισμένη κατηγορία συνεταιρισμών, αλλά δυναμικά απευθύνονται σε κάθε συνεταιρισμό και έτερο νομικό πρόσωπο οποιασδήποτε κατηγορίας εφόσον αναγνωρίζεται ως Φορέας ΚΑΛΟ. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι περιορίζονται σε ένα συμβουλευτικό, εκπαιδευτικό και υποστηρικτικό ρόλο προς τα μέλη τους, χωρίς να δύνανται να συναλλάσσονται με αυτά και να διεξάγουν οικονομικές δραστηριότητες. Επιπλέον, τα κριτήρια που θέτει ο Ν. 4430/2016 για την αναγνώριση έτερων νομικών προσώπων ως Φορέων ΚΑΛΟ δυσχεραίνουν την ένταξη παραδοσιακών συνεταιρισμών (π.χ. αγροτικοί συνεταιρισμοί)¹¹⁵.

Με βάση τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι η κατάτμηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας έχει ως συνέπεια να μην ρυθμίζεται με ενιαίο τρόπο το ζήτημα της οργάνωσης των συνεταιρισμών σε δεύτερο και τρίτο βαθμό με αποτέλεσμα τη δυσμενή μεταχείριση των νεότερων νομικών μορφών (ΚΟΙΝΣΕΠ, ΣΥΝΕΡΓ) έναντι των λοιπών συνεταιρισμών και την υπαγωγή τους σε αυστηρότερες διατάξεις, που περιορίζουν την αυτονομία τους.

Ειδικότερα, το γεγονός ότι δεν αναγνωρίζεται η δυνατότητα δημιουργίας τριτοβάθμιων οργανώσεων για τις ΚΟΙΝΣΕΠ και τους ΣΥΝΕΡΓ, περιορίζει τις εν λόγω συνεργασίες σε τοπικό επίπεδο. Ο περιορισμός αυτός δεν προάγει την αυτοδιοίκησή τους ούτε και την 6η διεθνή συνεταιριστική αρχή της «συνεργασίας μεταξύ των συνεταιρισμών», η οποία προτρέπει τους συνεταιρισμούς να οργανώνονται σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο και, υπό τη σύγχρονη συγκυρία, έχει καθοριστική σημασία για την ανάπτυξη οικονομικών κλίμακας. Επισημαίνεται δε ότι η 6η διεθνής συνεταιριστική αρχή, όπως και κάθε άλλη διεθνής συνεταιριστική αρχή, απευθύνεται σε κάθε κατηγορία συνεταιρισμών, οι οποίοι μέσα από τη μεταξύ τους συνεργασία είναι σε θέση να καλύψουν αποτελεσματικότερα τις ανάγκες των μελών τους.

Πέραν αυτού, ο περιορισμός των Ενώσεων Φορέων ΚΑΛΟ σε έναν συμβουλευτικό – υποστηρικτικό ρόλο, χωρίς να μπορούν να αναπτύξουν οικονομικές δραστηριότητες δεν συνάδει με την παρ. 17(ε) ILO R. 193/2002. Η τελευταία ορίζει ότι «οι συνεταιρισμοί και οι οργανώσεις που τους εκπροσωπούν πρέπει να ενθαρρύνονται να [...] παρέχουν υπηρεσίες εμπορικής και οικονομικής φύσεως στους συνεταιρισμούς που είναι μέλη τους». Ο Ν. 4430/2016 προβλέπει αντ' αυτού τη διενέργεια οικονομικών δραστηριοτήτων μεταξύ ΚΟΙΝΣΕΠ, ΣΥΝΕΡΓ και άλλων νομικών προσώπων που πληρούν τα κριτήρια του Ν. 4430/2016 και αναγνωρίζονται ως Φορείς ΚΑΛΟ με τη σύσταση κοινοπραξιών¹¹⁶. Ωστόσο,

από τις ενώσεις αυτές.

115 Αδάμ, Κορνηλάκης, Καβουλάκος, ο.π., σ. 49-50.

116 Οι κοινοπραξίες αποτελούν μια μορφή εταιρειών ευκαιρίας, καθώς ο επιδιωκόμενος από τους συμμετέχοντες εταίρους σκοπός είναι ορισμένος και έχει κατά κανόνα παροδικό χαρακτήρα (π.χ. η διεξαγωγή και ολοκλήρωση ενός τεχνικού έργου). Στην περίπτωση που ο επιδιωκόμενος σκοπός τους είναι οικονομικός τότε ιδρύονται ως αστικές εταιρείες με νομική προσωπικότητα των άρθ. 741 επ. ΑΚ, ενώ εάν ο επιδιωκόμενος σκοπός τους είναι εμπορικός, τότε αποτελούν ΟΕ βάσει άρθ.

η επιλογή της συνεταιριστικής δομής θεωρείται ότι είναι η καταλληλότερη νομική μορφή για την οικονομική συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών από τη διεθνή βιβλιογραφία. Αυτό οφείλεται στο ότι οι δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις οικονομικού σκοπού καλούνται να εφαρμόσουν τις ίδιες διεθνείς συνεταιριστικές αρχές που διέπουν τα μέλη-συνεταιρισμούς, διασφαλίζοντας την αυτονομία/ανεξαρτησία των μελών-συνεταιρισμών και τον δημοκρατικό έλεγχο από τη βάση¹¹⁷.

Μια ακόμη συνέπεια από το πολυνομικό θεσμικό πλαίσιο με άμεσες επιπτώσεις στον τρόπο που οργανώνονται οι διάφοροι συνεταιρισμοί έγκειται στο ότι στις δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις μπορούν να μετέχουν αποκλειστικά και μόνο συνεταιρισμοί και συνεταιριστικές οργανώσεις της ίδιας κατηγορίας ή και του ίδιου κλάδου, αποτρέποντας έτσι την όποια διασυνεταιριστική συνεργασία.

Προς αντιμετώπιση των προβλημάτων που αναφέρονται από την πολυδιάσπαση της συνεταιριστικής νομοθεσίας, προτείνεται η ενοποίηση της ως προς την οργάνωση των συνεταιρισμών σε βαθμίδες για τους παρακάτω λόγους:

- Δυνατότητα συνεργασίας των συνεταιρισμών, ανεξαρτήτως κατηγορίας και τομέα δράσης, σε δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες οργανώσεις, η οποία είναι αναγκαία για τη βιώσιμη ανάπτυξη της κοινότητας σε τοπική, εθνική και διεθνή κλίμακα.
- Ενίσχυση της αυτοδιοίκησης των συνεταιρισμών με αυτοκαθορισμό του ρόλου των ενώσεών τους (δυνατότητα επιλογής των δραστηριοτήτων τους: εάν θα είναι δηλαδή οικονομικές, υποστηρικτικές ή και τα δυο).
- Δυνατότητα δημιουργίας ενός πανελλήνιου φορέα εκπροσώπησης του συνεταιριστικού κινήματος στον οποίο θα μπορούν να συμμετέχουν ως μέλη οι συνεταιρισμοί και οι οργανώσεις συνεταιρισμών κάθε κατηγορίας¹¹⁸.

2.7

ΔΙΑΝΟΜΗ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΩΝ - ΚΕΡΔΩΝ

Οι ειδικοί συνεταιριστικοί νόμοι υιοθετούν διαφορετική ορολογία, όταν καλούνται να ρυθμίσουν τη διανομή των πλεονασμάτων – κερδών τους. Συγκεκριμένα, ο νομοθέτης σε ορισμένους συνεταιρισμούς κάνει λόγο για πλεονάσματα και κέρδη (έννοιες τις οποίες διακρίνει μεταξύ τους προβλέποντας μάλιστα και διαφορετικό τρόπο διανομής για το

293 παρ. 2-3 του Ν. 4072/2012.Σ. Ψυχομάνης, Δίκαιο εμπορικών εταιριών, εκδόσεις Σάκκουλα, (3η έκδ.), 2018, σ. 194. Ε. Αλεξανδρίδου, Δίκαιο εμπορικών εταιριών. Προσωπικές και κεφαλαιουκικές εταιρίες, (2η έκδ.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2016, σ. 189 επ.

117 H. Henrj, Cooperation among cooperatives in: G. Fajardo, A. Fici, H. Henrj, D. Hiez, D. Meira, H.H. Münkner, I. Snaith, Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, Intersentia, 2017, σ. 132.

118 Δουβίτσα, ο.π., 2018, σ. 169.

καθένα), σε άλλες κατηγορίες συνεταιρισμών γίνεται αναφορά μόνο σε πλεονάσματα και στις λοιπές κατηγορίες συνεταιρισμών ο νομοθέτης κάνει λόγο μόνο σε κέρδη¹¹⁹.

Η χρήση διαφορετικής ορολογίας δημιουργεί καταρχάς εννοιολογική σύγχυση ως προς το περιεχόμενο των όρων αυτών. Ειδικότερα, όταν ο νομοθέτης χρησιμοποιεί τον όρο κέρδος με την έννοια που απαντάται σε άλλες μορφές εταιρειών (ή τον όρο πλεόνασμα εννοώντας το εταιρικό κέρδος) δημιουργείται σύγχυση ως προς την κατ' αρχήν μη κερδοσκοπική φύση των συνεταιρισμών. Πέραν όμως αυτού, το εννοιολογικό ζήτημα που δημιουργείται έχει και πρακτικές προεκτάσεις, διότι η ορολογία την οποία χρησιμοποιεί ο νομοθέτης στα νομικά κείμενα επιδρά και στον τρόπο διανομής. Για παράδειγμα, όταν ο νομοθέτης δεν διακρίνει την έννοια των πλεονασμάτων από εκείνη των κερδών σε έναν συνεταιρισμό, τότε δεν επιφυλάσσει και διαφορετικό τρόπο διανομής τους και κατ' επέκταση διακριτής φορολογικής τους αντιμετώπισης.

Από τη στιγμή που ο νομοθέτης χρησιμοποιεί διαφορετική ορολογία μεταξύ των διάφορων κατηγοριών συνεταιρισμών, εισάγει κατά λογική ακολουθία και ετερόκλητους κανόνες ως προς τον τρόπο διανομής των πλεονασμάτων – κερδών. Κατά συνέπεια, σε ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών ο νομοθέτης ενσωματώνει την 3η διεθνή συνεταιριστική αρχή¹²⁰ στους κανόνες διανομής¹²¹, ενώ σε άλλες περιπτώσεις απομακρύνεται από την εν λόγω αρχή υιοθετώντας κανόνες που προσιδιάζουν σε κεφαλαιουχικές εταιρείες, με το να επιτρέπει για παράδειγμα να διανέμονται τα πλεονάσματα στα μέλη του συνεταιρισμού με μοναδικό κριτήριο τις κεφαλαιακές τους εισφορές ή να επιτρέπει τα κέρδη του συνεταιρισμού να διανεμηθούν στα μέλη¹²².

119 Ο μόνος ειδικός συνεταιριστικός νόμος ο οποίος διακρίνει τα πλεονάσματα (τα οποία λογίζονται ότι προέρχονται από τις συναλλαγές των μελών με τον συνεταιρισμό) από τα κέρδη (τα οποία λογίζονται ότι προέρχονται από τις συναλλαγές τρίτων με τον συνεταιρισμό) είναι ο νόμος περί αγροτικών συνεταιρισμών. Ο νομοθέτης στους ΔΑΣΕ και τις ΕΚ κάνει λόγο για πλεονάσματα, ενώ στους λοιπούς συνεταιριστικούς νόμους αναφέρεται σε κέρδη.

120 Η 3η διεθνή συνεταιριστική αρχή με τίτλο «Οικονομική συμμετοχή των μελών» ορίζει ότι τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να αποκτήσουν την ιδιότητα αυτή. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος τουλάχιστον θα είναι αδιανέμητα, β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη. Επίσημη ιστοσελίδα ΙΣΕΜ - Ινστιτούτου Συνεταιριστικών Μελετών https://isem-journal.blogspot.com/2015/07/blog-post_31.html

121 Βλ. για παράδειγμα τα άρθρ. 23 παρ. 3 και 23 παρ. 4 του Ν. 4384/2016 τα οποία προβλέπουν ότι τα μεν πλεονάσματα του αγροτικού συνεταιρισμού διανέμονται α) στις προαιρετικές μερίδες (κατόπιν πρόβλεψης καταστατικού) β) στο τακτικό αποθεματικό (10%) γ) στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό δ) για την ανάπτυξη του συνεταιρισμού ε) για την ανάπτυξη της κοινότητας στ) για την εκπαίδευση/κατάρτιση των μελών του (τουλάχιστον 2%) και τα δε κέρδη διανέμονται α) στο τακτικό αποθεματικό (το σύνολο των κερδών) β) για την ανάπτυξη της κοινότητας (μέρος των κερδών κατόπιν απόφασης ΓΣ).

122 Στους αστικούς συνεταιρισμούς και στους ΚΟΙΣΠΕ τα πλεονάσματα μπορούν να διανεμηθούν στα μέλη με κριτήριο τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και τις συνεταιριστικές τους μερίδες.

Το πολυνομικό συνεταιριστικό πλαίσιο οδήγησε, όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, σε διαφορετικές προσεγγίσεις γύρω από το ζήτημα της διανομής των πλεονασμάτων – κερδών δημιουργώντας ποικίλα προβλήματα, τα οποία για να αντιμετωπιστούν προϋποθέτουν μια ενιαία προσέγγιση του υπό ρύθμιση ζητήματος. Εκ τούτου προκύπτει η ανάγκη εισαγωγής μιας γενικής ρύθμισης για όλους τους συνεταιρισμούς, η οποία:

- A)** θα διακρίνει και θα προσδιορίζει τις έννοιες *πλεόνασμα* και *κέρδος*, σύμφωνα με τη συνεταιριστική θεωρία,
- B)** θα θέτει κοινούς κανόνες περί διανομής, που θα ισχύουν κατ' αρχήν για όλους τους συνεταιρισμούς, διαμορφώνοντας έναν ελάχιστο κοινό παρονομαστή μεταξύ των διαφόρων συνεταιρισμών, σύμφωνα με τη συνεταιριστική θεωρία και ιδίως την 3η διεθνή συνεταιριστική αρχή, παρέχοντας ωστόσο ευελιξία στους συνεταιρισμούς για να εξειδικεύσουν και να προσαρμόσουν τους κανόνες αυτούς σύμφωνα με τις ανάγκες και επιδιώξεις τους.

Πιο συγκεκριμένα, οι λόγοι που υπαγορεύουν την εισαγωγή μιας τέτοιας διάταξης είναι οι εξής:

- Η ανάγκη προσδιορισμού της έννοιας του κέρδους σύμφωνα με το ειδικό περιεχόμενο που έχει στους συνεταιρισμούς (ως οικονομικό αποτέλεσμα προερχόμενο από τις συναλλαγές τρίτων με τον συνεταιρισμό, καθώς οι συνεταιρισμοί δεν μπορούν να επιδιώκουν το κέρδος όταν συναλλάσσονται με τα μέλη τους)¹²³.
- Η ανάγκη προσδιορισμού της έννοιας του πλεονάσματος σύμφωνα με το ειδικό περιεχόμενο που έχει στους συνεταιρισμούς (ως οικονομικό αποτέλεσμα προερχόμενο από τις συναλλαγές των μελών με τον συνεταιρισμό) και αποτροπή εσφαλμένης χρήσης του ως συνώνυμο του κέρδους.
- Η διαφοροποίηση των άνω όρων θα επιτρέψει και έναν διαφορετικό τρόπο διανομής τους.
- Η εναρμόνιση των ειδικών συνεταιριστικών νόμων με τους άνω ορισμούς θα επιτύχει τη χρήση κοινής ορολογίας μεταξύ τους.

Στους ΔΑΣΕ και στις «κερδοσκοπικές» ΕΚ, όπου τα κριτήρια διανομής στα μέλη δεν καθορίζονται, καθώς και στους αστικούς συνεταιρισμούς και στους ΚΟΙΣΠΕ, όπου αυτά καθορίζονται με μη υποχρεωτικούς κανόνες, το καταστατικό μπορεί να προσδιορίσει τον τρόπο διανομής πλεονασμάτων στα μέλη ή να προβλέψει διαφορετικό τρόπο διανομής από τον προτεινόμενο στο νόμο.

123 Σ. Κιντής, Δίκαιο συνεταιρισμών: Εισαγωγικές γνώσεις, (2η έκδ. αναθεωρημένη και συμπληρωμένη), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997, σ. 45 επ. Βλ. H. Henÿ, ο.π., 2012, σ. 94 και Principles Committee, Guidance Notes to the cooperative principles, International Co-operative Alliance, 2015, σ. 40: « In the co-operative business world we talk of co-operatives making “a surplus” rather than “a profit”». Βλ. επίσης Ο. Καμινάρη, Κ. Παπαγεωργίου, Οι έννοιες πλεονάσματα, κέρδη και καθαρό εισόδημα στους συνεταιρισμούς, Κοινωνική Οικονομία, τεύχος Απριλίου, 2016, http://isem-journal.blogspot.gr/2016/04/blog-post_72.html όπου αναφέρουν ότι: «όπου μεσολαβεί συναλλαγή του συνεταιρισμού με μέλη του, οποιαδήποτε θετική διαφορά προκύπτει μεταξύ εισπράξεων και δαπανών συνιστά πλεόνασμα, το οποίο ισοδυναμεί με εθελοντική εισφορά των μελών στο συνεταιρισμό. Το ποσό αυτό μπορεί να διανεμηθεί στα μέλη ως επιστρεφόμενο πλεόνασμα. Όταν δεν μεσολαβεί συναλλαγή με μέλος, τότε προκύπτει κέρδος».

- Η εναρμόνιση της ελληνικής συνεταιριστικής νομοθεσίας με το PECOL [sec 3.6 (1) και 3.7 (1)] και τη συνεταιριστική θεωρία, που υιοθετεί τη διάκριση πλεονασμάτων – κερδών, καθώς και τη διαφορετική διανομή τους.
- Η αποτελεσματική υλοποίηση των διεθνών συνεταιριστικών αρχών, εφόσον προτρέπονται οι συνεταιρισμοί από τις γενικές διατάξεις να επενδύσουν τα πλεονάσματα και κέρδη τους σε δραστηριότητες που προάγουν τις συνεταιριστικές τους αρχές, ιδίως δε σε δράσεις συνεταιριστικής εκπαίδευσης (5η διεθνής συνεταιριστική αρχή), διασυνεταιριστικής συνεργασίας (6η διεθνής συνεταιριστική αρχή) και μέριμνας προς την κοινότητα (7η διεθνής συνεταιριστική αρχή).
- Η επιβράβευση των μελών που συναλλάσσονται με τον συνεταιρισμό διανέμοντας τα πλεονάσματα (ή μέρος αυτών) στα μέλη με κριτήριο τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό, κατοχυρώνοντας έτσι δια νόμου και για όλους τους συνεταιρισμούς «τον παραδοσιακό τρόπο ανταμοιβής των μελών για την υποστήριξη τους προς τον συνεταιρισμό»¹²⁴.
- Η αποτροπή διανομής κερδών στα μέλη¹²⁵, πράγμα το οποίο είναι αντίθετο με την κατ' αρχήν μη κερδοσκοπική φύση των συνεταιρισμών και ως πρακτική μπορεί να επιφέρει αλλοιώσεις στο χαρακτήρα και τους σκοπούς των συνεταιρισμών.
- Η αποτροπή εισαγωγής στους συνεταιρισμούς στοιχείων που προσιδιάζουν σε κεφαλαιουχικές-κερδοσκοπικές εταιρείες, με απώτερο στόχο την προστασία και ενδυνάμωση της συνεταιριστικής τους ταυτότητας.

2.8

ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗΣ

Οι ειδικοί συνεταιριστικοί νόμοι δεν ρυθμίζουν με κοινό τρόπο το ζήτημα της διανομής του εναπομένου προϊόντος εκκαθάρισης, το οποίο είναι το υπόλοιπο που προκύπτει από τη ρευστοποιημένη συνεταιριστική περιουσία μετά από την εξόφληση των χρεών του συνεταιρισμού και την επιστροφή των συνεταιριστικών μερίδων στα μέλη. Ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών οφείλουν να καταθέσουν το υπόλοιπο αυτό στον φορέα που υποδεικνύει ο νόμος, άλλοι συνεταιρισμοί μπορούν να το διανείμουν στα μέλη τους, ενώ οι λοιπές κατηγορίες συνεταιρισμών μπορούν να το διαθέσουν σε άλλους συνεταιρισμούς ή υπέρ κοινωφελών δράσεων¹²⁶.

¹²⁴ I. MacPherson, ο.π., 1997, σ. 25.

¹²⁵ PECOLsec. 3.7(1).

¹²⁶ Τα μέλη των αστικών συνεταιρισμών βάσει άρθ. 9 παρ. 4 Ν. 1667/1986, των ΚΟΙΣΠΕ βάσει άρθ. 12 παρ. 12 Ν. 2716/1999 και των «κερδοσκοπικών» ΕΚ βάσει άρθ. 6 παρ. 4 του Ν. 4513/2018 μπορούν να συμμετέχουν στην εν λόγω διανομή (εφόσον δεν ορίζει διαφορετικά το καταστατικό), όπως και τα μέλη των ΔΑΣΕ βάσει άρθ. 29 Ν. 4423/2016. Αντιθέτως, το υπόλοιπο του ενεργητικού (πέραν της επιστροφής των υποχρεωτικών μερίδων στα μέλη) στην περίπτωση των αγροτικών συνεταιρισμών διατίθεται στον Οργανισμό Διαχείρισης Ακινήτων Γαιών και Εξοπλισμών, ο οποίος θα το διαθέσει σε άλλους αγροτικούς συνεταιρισμούς ή σε δραστηριότητες της αγροτικής οικονομίας βάσει άρθ.

Ο νομοθέτης εδώ υιοθετεί εκ διαμέτρου αντίθετες νομοθετικές λύσεις ως προς την τύχη του υπολοίπου της εκκαθάρισης: εκκινώντας από το ένα άκρο, όπου αναγνωρίζει σε ορισμένους υπό εκκαθάριση συνεταιρισμούς τη δυνατότητα να διαθέσουν το εναπομένον υπόλοιπο σε κοινωφελείς δράσεις, φτάνοντας στο άλλο άκρο όπου επιτρέπει σε άλλους συνεταιρισμούς τη διανομή στα μέλη τους, ενώ σε μια τρίτη περίπτωση υποχρεώνει ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών να καταθέσουν το υπόλοιπο στον οργανισμό ή φορέα, που ορίζει ο νόμος.

Η εισαγωγή υποχρεωτικών και αυστηρών διατάξεων σε ορισμένους συνεταιρισμούς έναντι ελαστικών διατάξεων σε άλλους περιορίζει τον βαθμό αυτονομίας/αυτοδιοίκησης των μεν έναντι των δε με βάση την κατηγορία συνεταιρισμών στην οποία ανήκουν. Η κατηγορία, όμως, ενός υπό εκκαθάριση συνεταιρισμού ή ο τομέας στον οποίο δραστηριοποιούταν πριν από τη λύση του είναι στοιχείο αδιάφορο για την τύχη του προϊόντος εκκαθάρισης. Για παράδειγμα, για ποιον λόγο ένας υπό εκκαθάριση αγροτικός συνεταιρισμός υποχρεούται να διαθέσει το εναπομένον υπόλοιπο στον Οργανισμό Διαχείρισης Ακινήτων Γαιών και Εξοπλισμών (ΟΔΙΑΓΕ), ο οποίος τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, ενώ ένας υπό εκκαθάριση καταναλωτικός συνεταιρισμός μπορεί να το μοιράσει στα μέλη του; Η διαφορετική αυτή νομοθετική μεταχείριση υφίσταται ακόμη και μεταξύ συνεταιρισμών με παρεμφερείς σκοπούς, όπως για παράδειγμα ένας υπό εκκαθάριση ΚΟΙΣΠΕ μπορεί να διανείμει το εναπομένον υπόλοιπο στα μέλη του, ενώ μια ΚΟΙΝΣΕΠ ένταξης οφείλει να το καταθέσει στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας, το οποίο τελεί υπό την εποπτεία του Υπουργείου Εργασίας.

Παράλληλα, η δυνατότητα που έχουν ορισμένοι συνεταιρισμοί να διανέμουν το προϊόν εκκαθάρισης στα μέλη τους αποτελεί στοιχείο που απαντάται σε κεφαλαιουχικές-κερδοσκοπικές κυρίως εταιρείες¹²⁷. Η εισαγωγή του στοιχείου αυτού στους συνεταιρισμούς παραγνωρίζει το πνεύμα της 3ης διεθνούς συνεταιριστικής αρχής. Η τελευταία ορίζει –μεταξύ άλλων– ότι: «τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε από τους ακόλουθους σκοπούς: την ανάπτυξη του συνεταιρισμού τους, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, μέρος των οποίων τουλάχιστον θα είναι αδιανέμητα [...]»¹²⁸. Σκοπός της αρχής αυτής είναι να προτρέψει τους συνεταιρισμούς να διατηρήσουν αδιανέμητο ένα μέρος των αποθεματικών τους, όχι μόνο κατά τη διάρκεια λειτουργίας του συνεταιρισμού, αλλά και μετά από ενδεχόμενη λύση του. Στην περίπτωση αυτή, το υπόλοιπο του ενεργητικού του υπό εκκαθάριση συνεταιρισμού πρέπει να διανέμεται σε

27 παρ. 12 Ν. 4384/2016, στις ΚΟΙΝΣΕΠ και στους ΣΥΝΕΡΓ κατατίθεται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας βάσει άρθ. 22 παρ. 3 και άρθ. 32 παρ. 3 Ν. 4430/2016 αντίστοιχα και στις ΕΚ οι οποίες δεν ανήκουν στο άρθ. 6 παρ. 4 του Ν. 4513/2018 διανέμεται σε φορείς, σωματεία, συλλόγους ή άλλα ΝΠ μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που δραστηριοποιούνται στον τομέα της ενέργειας και προστασίας του περιβάλλοντος βάσει άρθ. 9 παρ. 2 Ν. 4513/2018.

127 Βλ. για παράδειγμα το άρθ. 168 παρ. 8 του Ν. 4548/2018 για τις ανώνυμες εταιρείες: «Με βάση τις εγκεκριμένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις πέρατος της εκκαθάρισης οι εκκαθαριστές διανέμουν το προϊόν της εκκαθάρισης στους μετόχους, σύμφωνα με τα δικαιώματα τούτων. Αν συμφωνούν όλοι οι μέτοχοι, η διανομή μπορεί να γίνει και με αυτούσια απόδοση σε αυτούς των περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας».

128 Επίσημη ιστοσελίδα ΙΣΕΜ https://isem-journal.blogspot.com/2015/07/blog-post_31.html

συνεταιρισμούς ή σε κοινωφελείς δράσεις υπέρ της κοινότητας και όχι στα μέλη¹²⁹. Τα μέλη πρέπει να αποκλείονται από την ανωτέρω διανομή για να προστατευθεί ο συνεταιρισμός από μια πρόωρη και κακόπιστη λύση του από τα νυν μέλη του, τα οποία επιθυμούν να καρπωθούν την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού όπως αυτή διαμορφώθηκε από προηγούμενες γενιές μελών¹³⁰.

Έναντι της διακριτής νομοθετικής μεταχείρισης που επιφυλάσσει η συνεταιριστική νομοθεσία στις διάφορες κατηγορίες συνεταιρισμών και των συνεπειών που αυτό επιφέρει, προτείνεται η εισαγωγή γενικής διάταξης, ισχύουσας για όλους τους συνεταιρισμούς, η οποία:

A) θα αποκλείει τα μέλη από τη διανομή του εναπομένοντος υπολοίπου¹³¹,

B) θα επιτρέπει στον συνεταιρισμό να επιλέξει να διαθέσει το υπόλοιπο σε άλλους συνεταιρισμούς ή υπέρ κοινωφελών δράσεων.

Ειδικότερα, οι λόγοι που υπαγορεύουν την ανωτέρω ενιαία νομοθετική μεταχείριση των υπό εκκαθάριση συνεταιρισμών ως προς την τύχη του εναπομένοντος ενεργητικού τους είναι οι εξής:

- Ίση νομοθετική μεταχείριση των συνεταιρισμών ως προς τη διανομή του υπολοίπου της εκκαθάρισης.
- Αποτροπή εισαγωγής στοιχείων από τις κεφαλαιουχικές-κερδοσκοπικές εταιρείες στους συνεταιρισμούς.
- Προστασία όλων των συνεταιρισμών από ενδεχόμενη κακόπιστη λύση τους.
- Εναρμόνιση της συνεταιριστικής νομοθεσίας με την 3η διεθνή συνεταιριστική αρχή και sec 3.8(2) PECOL¹³².

Η διανομή του εναπομένοντος προϊόντος μπορεί να λειτουργήσει ως εργαλείο προώθησης συνεταιριστικών αρχών και αξιών, όπως για παράδειγμα με τη διάθεση υπολοίπου υπέρ νέων συνεταιρισμών (εμπέδωση της αλληλεγγύης μεταξύ συνεταιρισμών) ή υπέρ κοινωφελών δράσεων (εμπέδωση της 7ης διεθνούς συνεταιριστικής αρχής).

129 Principles Committee, ο.π., σ. 33, 38. Fajardo et al., (2017), σ. 94 (with commentary by G. Fajardo and D. Meira). Henřý, ο.π., 2012, σ. 99. Βλ. και Α.Α. Μητροπούλου, Σχολιασμός του προτεινομένου σχεδίου νόμου για τους Δασικούς Συνεταιρισμούς Εργασίας, Κοινωνική Οικονομία, τεύχος Οκτωβρίου 2016, ΙΣΕΜ. http://isem-journal.blogspot.gr/2016/10/blog-post_66.html

130 Henřý, ο.π., 2012, σ. 99. Principles Committee, ο.π., σ. 99. Ε. Τζίβα, Η εταιρική συμμετοχή στο συνεταιρισμό και ειδικότερα τα δικαιώματα των συνεταιριτών, εκδόσεις Σάκκουλας, 2009, σ. 305-308.

131 Αδάμ, Κορνηλάκης, Καβουλάκος, ο.π., σ. 84.

132 Βάσει sec 3.8(2) PECOL αποκλείεται η διανομή του υπολοίπου της εκκαθάρισης στα μέλη, αντιθέτως αυτό διανέμεται σε άλλους συνεταιρισμούς ή σε κοινωφελείς δράσεις υπέρ της κοινότητας, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο καταστατικό. Fajardo e tal., ο.π., 93 επ.

2.9

ΕΥΘΥΝΗ ΜΕΛΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΧΡΗΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Η έκταση της ευθύνης αλλά και η σειρά με την οποία ευθύνονται οι συνεταιριστές¹³³ διαφέρουν ανάλογα με την κατηγορία συνεταιρισμών. Ειδικότερα, η ευθύνη των μελών αγροτικού συνεταιρισμού και ΔΑΣΕ είναι επικουρική¹³⁴, ενώ των μελών αστικού συνεταιρισμού είναι άμεση¹³⁵. Αναφορικά με την έκταση της ευθύνης, για τους ΚΟΙΣΠΕ, τις ΚΟΙΝΣΕΠ και τους ΣΥΝΕΡΓ, η ευθύνη των μελών τους δεν μπορεί να ξεπερνά την αξία της συνεταιριστικής τους μερίδας, ενώ στους αστικούς συνεταιρισμούς, τα ιδρυτικά μέλη μπορούν να επιλέξουν τη σύσταση αστικού συνεταιρισμού περιορισμένης ή απεριόριστης ευθύνης¹³⁶.

Οι παραπάνω αποκλίσεις δεν προκύπτουν από την κατηγορία των συνεταιρισμών, αλλά κάποιες εξ αυτών έχουν επηρεαστεί από τις αρχικές απόψεις που επικρατούσαν γύρω από την ευθύνη των συνεταιριστών για χρέη του συνεταιρισμού τους, ενώ άλλες αντανakλούν την πιο σύγχρονη οπτική επ' αυτού. Συγκεκριμένα, η άμεση και απεριόριστη ευθύνη εμφανίστηκε κυρίως στα αρχικά στάδια ανάπτυξης των συνεταιρισμού, όπου υπήρχε ανάγκη διασφάλισης των απαιτούμενων πιστώσεων για την ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος¹³⁷. Με την ανάπτυξη όμως των συνεταιριστικών επιχειρήσεων, η ευθύνη μετεξελίχθηκε σε επικουρική και περιορισμένη, η οποία αντανakλά και τη στάση του σύγχρονου νομοθέτη¹³⁸.

Για τον λόγο αυτό καθίσταται επιβεβλημένη η προσαρμογή και εναρμόνιση της συνεταιριστικής νομοθεσίας στα σύγχρονα δεδομένα, εισάγοντας μια γενική διάταξη η οποία θα ορίζει ότι τα μέλη ενός συνεταιρισμού ευθύνονται για τα χρέη του προς τρίτους επικουρικά και περιορισμένα έως το όριο που θέτει το καταστατικό, το οποίο ισούται με το ποσό της υποχρεωτικής συνεταιριστικής μερίδας ή με ακέραιο πολλαπλάσιο αυτής¹³⁹.

133 Οι συνεταιριστές μπορεί να ευθύνονται ως πρωτοφειλέτες ή ως δεύτεροι οφειλέτες με πρωτοφειλέτη τον ίδιο τον συνεταιρισμό.

134 Ο δανειστής πρώτα θα στραφεί κατά της περιουσίας του συνεταιρισμού, και εάν αυτή δεν επαρκεί, τότε στρέφεται κατά του συνεταιριστή προς ικανοποίηση της αξίωσής του. Βλ. άρθ. 10 παρ. 1 του Ν. 4384/2016 (αγροτικοί συνεταιρισμοί), άρθ. 12 παρ. 1 Ν. 4423/2016 (ΔΑΣΕ).

135 Ο συνεταιίρος είναι πρωτοφειλέτης έναντι τρίτων, οι οποίοι μπορούν να στραφούν πρώτα κατά αυτού για την ικανοποίηση της αξίωσής τους. Σ. Κιντής, Δίκαιο συνεταιρισμών ΙΙ. Αστικοί συνεταιρισμοί, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2004, σ. 56.

136 Άρθ. 4.4 Ν. 1667/1986 (αστικοί συνεταιρισμοί), άρθ. 12 παρ. 8 Ν. 2716/1999 (ΚΟΙΣΠΕ), άρθ. 16 παρ. 5 Ν. 4430/2016 (ΚΟΙΝΣΕΠ) άρθ. 26 παρ. 5 Ν. 4430/2016 (ΣΥΝΕΡΓ).

137 Χασαπόπουλος, ο.π. σ. 22-23.

138 PECOL, sec. 3.5, ο.π., σ. 87επ.

139 Χασαπόπουλος, οπ., σελ. 22-23. Fajardo et al., οπ., σ. 87-88.

2.10

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΠΕΡΙ ΟΜΟΡΡΥΘΜΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩΝΥΜΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Αφού εξετάστηκαν τα βασικότερα σημεία της συνεταιριστικής νομοθεσίας, χρήσιμο θα ήταν να αναφερθεί σε αδρές γραμμές πώς ο νομοθέτης ρυθμίζει άλλες εμπορικές εταιρείες και πιο συγκεκριμένα την Ομόρρυθμη Εταιρεία (ΟΕ), η οποία αποτελεί τη βασικότερη κατηγορία προσωπικών εταιρειών, και την Ανώνυμη Εταιρεία (ΑΕ), η οποία αποτελεί τη βασικότερη κατηγορία κεφαλαιουχικών εταιρειών.

Μια πρώτη παρατήρηση μέσα από την αντιπαραβολή αυτή είναι ότι το συνεταιριστικό δίκαιο είναι κατά 80 έτη νεότερο από το δίκαιο των ΟΕ και ΑΕ. Ειδικότερα, η ΟΕ όσο και η ΑΕ κατοχυρώθηκαν το 1835 για πρώτη φορά στην Ελλάδα με την εισαγωγή του εμπορικού γαλλικού νόμου του 1807¹⁴⁰, ενώ οι συνεταιρισμοί πολύ αργότερα με τον Ν. 602/1915¹⁴¹.

Στη συνέχεια, εξετάζοντας τον ρυθμό μεταβολής των ανωτέρω νομοθεσιών σημειώνεται ότι οι διατάξεις του Εμπορικού Νόμου για τις ΟΕ ισχύουν κατά βάση έως την εισαγωγή του Ν. 4072/2012 και για τις ΑΕ έως την εισαγωγή του Ν. 2190/1920, ο οποίος πολλακίς τροποποιηθείς αντικαταστάθηκε στη συνέχεια από τον πρόσφατο Ν. 4548/2018 (βλ. Παράρτημα 2)¹⁴². Σύμφωνα με τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι παρότι και στο δίκαιο των ΟΕ και των ΑΕ επισυμβαίνουν μεταβολές, αυτές ακολουθούν πιο αργούς ρυθμούς έναντι των συνεταιρισμών και επιπρόσθετα οι βασικοί νόμοι περί ΟΕ και ΑΕ έχουν μακρά διάρκεια και δεν καταργούνται ολοσχερώς αλλά αντικαθίστανται σε βάθος χρόνου (βλ. Διάγραμμα 1 και Παράρτημα 2).

Απεναντίας, στους συνεταιρισμούς το νομικό τοπίο είναι διαρκώς μεταβαλλόμενο με τη συχνή εισαγωγή ειδικών συνεταιριστικών νόμων, την τροποποίησή τους ανά τακτά χρονικά διαστήματα και τέλος την αντικατάστασή τους από νεότερους (βλ. Διάγραμμα 1, Παράρτημα 2).

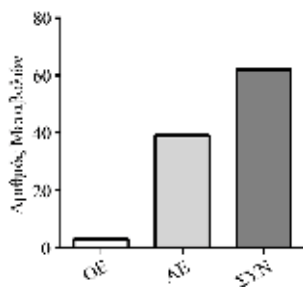
Όσον αφορά το περιεχόμενο των διατάξεων, παρατηρούμε ότι ο νομοθέτης όταν καλείται να ρυθμίσει τις ΟΕ και ΑΕ θεσπίζει διατάξεις γενικής εφαρμογής, που ισχύουν κατ' αρχήν για όλες τις ΟΕ και ΑΕ, πλην ορισμένων ειδικών περιπτώσεων, οι οποίες λόγω του τομέα δραστηριοποίησής τους υπόκεινται σε ειδικότερες ρυθμίσεις που αποκλίνουν από τις γενικές διατάξεις (όπως οι ΟΕ ειδικής σύνθεσης, στις οποίες μετέχουν

140 Αλεξανδρίδου, ο.π., σ. 68, 221.

141 Οι συνεταιρισμοί προ του Ν. 602/1915 ιδρύονταν ως σωματεία ή ως ΑΕ. Ο Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Αλμυρού για παράδειγμα, ο οποίος θεωρείται η αφετηρία του ελληνικού συνεταιριστικού κινήματος ιδρύθηκε το 1900 ως σωματείο. Βλ. Π.Σ. Αβδελίδη, Το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα – ιστορική εξέλιξη και δράση, προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης, (2η εκδ.), 1976, σ. 35. Βλ. επίσης και Χασαπόπουλο, ο.π., σ. 16.

142 Αλεξανδρίδου, ο.π., σ. 68-69. Ψυχομάνης, ο.π., σ. 201.

εταιρείες που δεν διέπονται από το δίκαιο κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁴³ ή οι τραπεζικές ΑΕ, οι ασφαλιστικές ΑΕ ή οι αθλητικές ΑΕ ή οι εισηγμένες ΑΕ¹⁴⁴). Παράλληλα, ο νομοθέτης φέρεται να μεριμνά για τη συνοχή των σχετικών διατάξεων, καθώς τα βασικά θέματα σύστασης, λειτουργίας και οργάνωσης των ΑΕ συγκεντρώνονται σε έναν νόμο, ενώ για τις ΟΕ, όπου οι σχετικές διατάξεις απαντώνται σε πολυνομοσχέδιο, ο νομοθέτης με το άρθρ. 330 παρ. 1 του Ν. 4072/2012 δεσμεύεται ρητώς ότι θα προχωρήσει στην έκδοση προεδρικού διατάγματος, που θα κωδικοποιεί την ισχύουσα νομοθεσία περί προσωπικών εταιρειών.

Διάγραμμα 1

Οι μεταβολές στην νομοθεσία περί ΟΕ, ΑΕ και συνεταιρισμών για το χρονικό διάστημα 2000-2019.

Πηγή: επεξεργασμένα στοιχεία της συγγραφεύς

Πέραν όμως της κοινής νομοθεσίας, οι ΟΕ και ΑΕ, όπως άλλωστε και κάθε άλλη εμπορική εταιρεία προστατεύεται από το Σύνταγμα και ειδικότερα από άρθρ. 5.1 ως έκφραση της οικονομικής ελευθερίας¹⁴⁵, χωρίς να γίνεται ρητή αναφορά ή διάκριση στις επιμέρους κατηγορίες εταιρειών, όπως στο άρθρ. 12 παρ. 4 περί συνεταιρισμών.

Απόρροια της ενότητας του δικαίου των ΟΕ και ΑΕ είναι η καταχώρισή τους στο Γενικό Εμπορικό Μητρώο (ΓΕΜΗ)¹⁴⁶, γεγονός το οποίο διευκολύνει τη στατιστική καταγραφή και εν γένει παρακολούθηση της πορείας τους. Μάλιστα η επίσημη ιστοσελίδα του ΓΕΜΗ παρέχει τη δυνατότητα στους επισκέπτες της να ενημερώνονται για τον αριθμό συστάσεων και διαγραφών των εμπορικών εταιρειών (συνολικά ή ανά νομική μορφή) ανά ημέρα, μήνα και έτος¹⁴⁷.

Με βάση τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι ο τρόπος με τον οποίο νομοθετεί ο Έλληνας νομοθέτης διαφέρει σημαντικά, όταν θεσπίζει κανόνες δικαίου για τους συνεταιρισμούς σε σχέση με άλλες μορφές εμπορικών εταιρειών. Ειδικότερα, ο ευμετάβλητος χαρακτήρας και η πολυδιάσπαση του συνεταιριστικού δικαίου αποτελούν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εν λόγω κλάδου τα οποία δεν απαντώνται με την ίδια ένταση και έκταση στο δίκαιο άλλων εμπορικών εταιρειών όπως οι ΟΕ και οι ΑΕ (βλ. Διάγραμμα 1).

143 Ψυχομάνης, ο.π., σ. 180-182.

144 Ι. Ρόκας, Εταιρίες. Εισαγωγή στο δίκαιο των εταιριών του εμπορικού δικαίου, (5η έκδ.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σ. 13, 17. Ψυχομάνης, ο.π., σ. 461 επ. Αλεξανδρίδου, ο.π., σ. 222.

145 Αλεξανδρίδου, ο.π., σ. 20-21.

146 Ψυχομάνης, ο.π., σ. 66 και 278.

147 Επίσημη ιστοσελίδα Γενικού Εμπορικού Μητρώου (Στατιστικά συστάσεων διαγραφών) <http://backoffice.businessportal.gr/stats/publicity/openings>

2.11

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σε αντίθεση με τα ισχύοντα σε άλλες εταιρικές μορφές, όπως για παράδειγμα στις ΟΕ ή στις ΑΕ, όπου ισχύει ένας γενικός νόμος, που διέπει κατ' αρχήν όλες τις ΟΕ και ΑΕ, στους συνεταιρισμούς το φαινόμενο του θεσμικού κατακερματισμού τείνει να προσλάβει στοιχεία κανονικότητας, αποτελώντας μια χρόνια παθολογία. Πιο συγκεκριμένα, ο Έλληνας νομοθέτης δεν προσεγγίζει τον συνεταιριστικό θεσμό με ενιαίο τρόπο, αλλά αντίθετα εισάγει ολοένα και περισσότερους ειδικούς συνεταιριστικούς νόμους, που διέπουν ορισμένες κατηγορίες και υποκατηγορίες συνεταιρισμών. Μεταξύ των ειδικών αυτών συνεταιριστικών νόμων εντοπίστηκαν αποκλίσεις, οι οποίες δεν υπαγορεύονται από την κατηγορία του συνεταιρισμού την οποία ρυθμίζουν, αλλά πιθανότατα προέκυψαν από τον αποσπασματικό, συγκυριακό τρόπο νομοθέτησης περί συνεταιρισμών, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η συνεταιριστική ταυτότητα του θεσμού ή να δίδεται μέριμνα για την εναρμόνιση των αλληλεπικαλυπτόμενων και αλληλοσυγκρουόμενων διατάξεων.

Η πολυδιάσπαση αυτή δεν φέρεται να είναι ούτε ωφέλιμη ούτε αναγκαία για τον συνεταιριστικό θεσμό. Ειδικότερα, οι εξειδικευμένοι ορισμοί εν απουσία ενός γενικού συνεταιριστικού ορισμού ενισχύουν τη διασπασμένη αντίληψη περί συνεταιρισμών. Η διάκριση των συνεταιρισμών σε τεχνητές κατηγορίες και υποκατηγορίες εν τέλει εμποδίζει τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων και των σκοπών τους. Επιπρόσθετα, η σύστασή τους ενώπιον διαφορετικών αρχών και βάσει διαφορετικών προθεσμιών, καθώς και η υπαγωγή τους σε διαφορετικά εποπτικά και ελεγκτικά όργανα με ίδιες όμως αρμοδιότητες δεν διευκολύνει την παρακολούθηση και στατιστική καταγραφή του συνεταιριστικού κινήματος στο σύνολό του ενώ, η εμπόδιση συσπείρωσης των συνεταιρισμών σε δεύτερο και τρίτο βαθμό αντιτίθεται στην 6η διεθνή συνεταιριστική αρχή «συνεργασίας μεταξύ των συνεταιρισμών». Επίσης, η хаοτική πολυνομία επέτρεψε την εισαγωγή στοιχείων από κεφαλαιουχικές-κερδοσκοπικές εταιρείες ως προς τη διανομή κερδών και του προϊόντος εκκαθάρισης, τα οποία δεν συμφωνούν με την ιδιαίτερη μη κερδοσκοπική φύση των συνεταιρισμών. Τέλος, η διάταξη περί απεριόριστης και άμεσης ευθύνης των μελών για τα χρέη του συνεταιρισμού η οποία προβλέπεται για ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών αντανακλά απαρχαιωμένες αντιλήψεις και χρήζει εναρμόνισης με τις αντίστοιχες διατάξεις των ειδικών συνεταιριστικών νόμων, αλλά και εκσυγχρονισμού της σύμφωνα με τα νέα δεδομένα.

Κατά συνέπεια, φαίνεται ότι η πολυδιάσπαση αυτή διαμορφώνει μια κατακερματισμένη αντίληψη γύρω από το συνεταιριστικό θεσμό, οδηγεί σε άνιση μεταχείριση ορισμένων κατηγοριών συνεταιρισμών έναντι άλλων, και τέλος κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση από το πνεύμα που επικράτησε στο Συνέδριο του Μάντσεστερ το 1995, όπου η ΔΣΕ διαμόρφωσε έναν κοινό ορισμό και κοινές αξίες και αρχές, ως έναν ελάχιστο πυρήνα στοιχείων που απαρτίζουν τη συνεταιριστική ταυτότητα, υπό την οποία καλούνται να συσπειρωθούν όλοι οι συνεταιρισμοί, ανεξαρτήτως κατηγορίας ή τομέα δράσης.

3.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο ενότητα εξετάσαμε με ποια έκταση και ένταση εμφανίζεται η πολυνομία στην ελληνική συνεταιριστική νομοθεσία, πώς συμβάλλει στην διάσπαση της συνεταιριστικής ενότητας και ποιοι λόγοι υπαγορεύουν την ενοποίησή της. Το τρίτο κατά σειρά κεφάλαιο ασχολείται με προτάσεις για την ενοποίηση της υφιστάμενης νομοθεσίας και πιο συγκεκριμένα, με ποιον τρόπο δύναται αυτή να πραγματοποιηθεί, με ποιο περιεχόμενο και ποια αποτελέσματα φιλοδοξεί να επιφέρει.

3.1

ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ Ή ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ;

Οι αποκλίσεις που σημειώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο μεταξύ των ειδικών συνεταιριστικών νόμων, οι οποίες δεν υπαγορεύονται από την κατηγορία του συνεταιρισμού την οποία ρυθμίζουν, αλλά οφείλονται κατά βάση σε ένα αποσπασματικό και συγκυριακό τρόπο νομοθέτησης, μπορούν να λειανθούν μέσα από την εναρμόνιση του συνόλου της συνεταιριστικής νομοθεσίας.

Στο πλαίσιο της εναρμόνισης αυτής, ο νομοθέτης καλείται να τροποποιήσει ή ενδεχομένως και να καταργήσει διατάξεις των υφιστάμενων ειδικών συνεταιριστικών νόμων, οι οποίες δεν συνάδουν με τη συνεταιριστική ταυτότητα και ενότητα του συνεταιριστικού θεσμού. Με τον τρόπο αυτό δύναται να αντιμετωπιστεί αφενός ο άκριτος ισομορφισμός του συνεταιριστικού δικαίου με το δίκαιο κεφαλαιουχικών, ιδίως, εταιρειών¹⁴⁸, και αφετέρου η άνιση νομοθετική αντιμετώπιση ορισμένων συνεταιρισμών έναντι άλλων.

Ωστόσο, κάθε φορά που θεσπίζεται νεότερος ειδικός νόμος ή ειδικές διατάξεις περί συνεταιρισμών θα τίθεται εκ νέου το ζήτημα εναρμόνισής τους με τη συνεταιριστική ταυτότητα και με τις αντίστοιχες διατάξεις των παλαιότερων ειδικών νόμων. Άρα, η εναρμόνιση, με την παραπάνω έννοια, φέρεται να έχει περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Επιπρόσθετα, τίθεται και ένα μεθοδολογικό ζήτημα ως προς τα κριτήρια με βάση τα οποία δύναται να γίνει μια τέτοια εναρμόνιση. Οι συνεταιριστικές αξίες και ιδίως οι συνεταιριστικές αρχές, αν και αποτελούν (ή πρέπει να αποτελούν) σημείο αναφοράς για τον νομοθέτη, είναι σε αρκετά σημεία διατυπωμένες με τέτοιο τρόπο που η απευθείας μετάφρασή τους σε νομικούς κανόνες δεν είναι εφικτή¹⁴⁹.

Ας εξετάσουμε στη συνέχεια την ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τη θέσπιση ενός νόμου-πλασιού με διατάξεις γενικής εφαρμογής για όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς. Οι γενικές αυτές διατάξεις καλούνται να ρυθμίσουν με ενιαίο τρόπο βασικά ζητήματα για τους συνεταιρισμούς, λειτουργώντας με τον τρόπο αυτό ως συνδεδετικός κρίκος μεταξύ τους. Μια τέτοια προσέγγιση κρίνεται περισσότερο αποτελεσματική, διότι δύναται να επηρεάσει και τη μετέπειτα νομοπαραγωγική διαδικασία με δύο τρόπους:

A) αποτρέποντας τη θέσπιση κανόνων που ήδη προβλέπονται στον γενικό αυτό νόμο και άρα μείωση του όγκου των παραγόμενων διατάξεων,

148 Βλ. Ενότητα 1 (4.4).

149 H. Henry, Una teoría del derecho cooperativo. ¿Para qué?, σε: José Eduardo de Miranda Enrique Gadea Leonardo Rafael de Souza José Eduardo de Miranda Enrique Gadea Leonardo Rafael de Souza (eds.), Derecho cooperativo e identidad cooperativa, 2019, σ. 176 επ.

Β) λειτουργώντας ως σημείο αναφοράς για τον νομοθέτη, ο οποίος καλείται να λάβει υπόψη του τις γενικές αυτές διατάξεις και να παρέμβει νομοθετικά μόνο όπου και όταν κρίνεται αναγκαία η εισαγωγή αποκλίσεων ή ειδικότερων διατάξεων από τις γενικής εφαρμογής διατάξεις, οφείλοντας να αιτιολογήσει κάθε φορά την νομοθετική του παρέμβαση στην εισηγητική έκθεση του νόμου.

Για τον λόγο αυτό, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, προκρίνεται η εισαγωγή ενός νόμου-πλαισίου για την ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας με σκοπό:

- Α)** τη διασφάλιση της συνεταιριστικής ταυτότητας και προώθηση της ενότητας των συνεταιρισμών,
- Β)** τη θέσπιση των κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ των συνεταιρισμών που τους διακρίνουν από τις άλλες μορφές οργανώσεων ή επιχειρήσεων,
- Γ)** την εδραίωση της αντίληψης ότι οι διάφορες κατηγορίες συνεταιρισμών παρά τις μεταξύ τους διαφορές έχουν ένα κοινό παρονομαστή, καθώς αποτελούν εκφάνσεις της ίδιας μορφής επιχείρησης, της συνεταιριστικής.

Επιπρόσθετα, εάν εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο νομοθετεί (αλλά και πώς καλείται να νομοθετήσει ο εθνικός νομοθέτης) θα διαπιστώσουμε ότι, παρά την έντονη ποικιλομορφία μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών περί συνεταιρισμών, κατά κανόνα προβλέπεται η θέσπιση ενός γενικού νόμου για τους συνεταιρισμούς και ειδικών διατάξεων για ορισμένες κατηγορίες τους, οι οποίες βρίσκονται στον νόμο αυτό ή σε άλλους νόμους¹⁵⁰.

Στη συνέχεια της παρούσας, κατατίθενται ορισμένες προτάσεις για τα βασικότερα ζητήματα τα οποία θα κληθεί να ρυθμίσει ο νόμος-πλαίσιο για τους συνεταιρισμούς και την κατεύθυνση στην οποία πρέπει κατά τη γνώμη μας να κινηθεί. Σκοπός των προτάσεων αυτών δεν είναι η κατάθεση ενός τελικού νομικού κειμένου, καθώς αυτό, αφενός εκφεύγει των στόχων της παρούσας μελέτης, αφετέρου θα πρέπει να αποτελέσει προϊόν ζυμώσεων και διαβουλεύσεων μεταξύ του πεδίου και της πολιτείας, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότερη εφαρμογή του στην πράξη. Απεναντίας, οι προτάσεις αυτές φιλοδοξούν να λειτουργήσουν ως μια πρώτη βάση για τη διεξαγωγή ενός γόνιμου διαλόγου μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων μερών συμβάλλοντας στην κατεύθυνση συνδιαμόρφωσης ενός ενοποιημένου νομικού τοπίου για τους συνεταιρισμούς.

150 Βλ. Ενότητα 1 (3.4).

3.2

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΝΟΣ ΝΟΜΟΥ-ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ

3.2.1 Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ-ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ

Η δομή την οποία μπορεί να έχει ένας νόμος-πλαίσιο για τους συνεταιρισμούς ποικίλλει. Μπορεί είτε να περιέχει τις γενικές ρυθμίσεις που θα διέπουν κατ' αρχήν όλους τους συνεταιρισμούς είτε να έχει διττό περιεχόμενο απαρτιζόμενος από γενικές και ειδικές διατάξεις¹⁵¹. Η τελευταία πρόταση στην ουσία οδηγεί την ενοποίηση ένα βήμα πιο πέρα, δηλαδή στην κωδικοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας σε ένα ενιαίο νομικό κείμενο με εσωτερική αλληλουχία και συνοχή. Η περίπτωση αυτή δεν θα εξετασθεί από την παρούσα μελέτη, καθώς προϋποθέτει να έχει ήδη προηγηθεί η εναρμόνιση και ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας, ενώ παράλληλα αποτελεί ένα έργο σημαντικό, αλλά κυρίως τεχνικής φύσης¹⁵². Για τον λόγο αυτό θα επικεντρωθεί σε ένα στάδιο πριν τη συνεταιριστική κωδικοποίηση, σε εκείνο, δηλαδή, της ενοποίησής της μέσω της θέσπισης ενός γενικού νόμου-πλαισίου περιί συνεταιρισμών.

3.2.2 Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΝΟΣ ΚΟΙΝΟΥ ΟΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ

Ο νομοθέτης κατά τη θέσπιση του νόμου-πλαισίου για τους συνεταιρισμούς οφείλει να προσδιορίσει, και μάλιστα από την αρχή του νομικού κειμένου, τι είναι ο συνεταιρισμός. Για τον λόγο αυτό, προτείνεται η υιοθέτηση του διεθνώς αποδεκτού ορισμού, όπως διαμορφώθηκε από τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση και κατοχυρώθηκε στο ILO R. 193/2002^{153 154}, κατά τον οποίο:

Ο συνεταιρισμός είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια των μελών του, την οικονομική,

151 Fici, ο.π., 2017, σ. 35.

152 Θ. Παπαχρήστου, Κοινωνιολογία του δικαίου, 1999, σ. 11: «[...] η κυριαρχία του κρατικού δικαίου συνυφαίνεται όχι απλώς με τη γραπτή διατύπωση των νομικών κανόνων, αλλά και με την κωδικοποίησή τους. Η κωδικοποίηση αυτή, η ένταξη, δηλαδή, των κανόνων δικαίου, που ρυθμίζουν συγκεκριμένη κατηγορία κοινωνικών σχέσεων, σε λογικά διαρθρωμένο και συνεκτικό κείμενο, συμβαδίζει με την κυριαρχία της μορφής του νομικού κανόνα [...]».

153 Άρθ. 1 (2) ILO R. 193/2002: «For the purposes of this Recommendation, the term "cooperative" means an autonomous association of persons united voluntarily to meet their common economic, social and cultural needs and aspirations through a jointly owned and democratically controlled enterprise».

154 Βλ. και άρθ. 1 παρ. 1 του Ν. 2810/2000: «Ο Αγροτικός Συνεταιρισμός (ΑΣ) είναι αυτόνομη ένωση προσώπων, η οποία συγκροτείται εθελοντικά και επιδιώκει, με την αμοιβαία βοήθεια των μελών της, την οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μιας συνιδιοκτήτης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης».

κοινωνική, πολιτιστική ανάπτυξη και προαγωγή τους, μέσω μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης.

Με τον τρόπο αυτό προσδιορίζεται με γενικούς όρους η έννοια του συνεταιρισμού και ενσωματώνονται τα κοινά στοιχεία, τα οποία διαπιστώθηκαν μεταξύ των εξειδικευμένων ορισμών στους ειδικούς συνεταιριστικούς νόμους¹⁵⁵. Παράλληλα, επιχειρείται να αποκατασταθεί η ενότητα του συνεταιριστικού θεσμού, εισάγοντας έναν ορισμό, σημείο αναφοράς για όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς, λαμβάνοντας υπόψη πώς το ίδιο το διεθνές συνεταιριστικό κίνημα αυτοπροσδιορίστηκε¹⁵⁶¹⁵⁷.

Η εισαγωγή του ανωτέρω ορισμού είναι σημαντική όχι μόνο για τις σχέσεις μεταξύ των συνεταιρισμών, αλλά και για τις σχέσεις των συνεταιρισμών με άλλες μορφές εταιρειών, καθώς ο ορισμός περιέχει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν τον συνεταιρισμό από άλλες μορφές επιχειρήσεων ή οργανώσεων¹⁵⁸. Η ανωτέρω διάταξη, επιπρόσθετα, αποκαθιστά και μια έλλογη αλληλουχία, εισάγοντας έναν γενικό ορισμό ο οποίος στη συνέχεια έρχεται και εξειδικεύεται από τους ειδικούς συνεταιριστικούς νόμους.

3.2.3 Η ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΩΝ

Οι συνεταιριστικές αξίες και αρχές, όπως αυτές διαμορφώθηκαν από τη ΔΣΕ και αναφέρονται στο ILO R. 193/2002, απαντώνται σε διάφορες αλλοδαπές νομοθεσίες και μοντέλα νόμων, όπως στον Πορτογαλικό Συνεταιριστικό Κώδικα¹⁵⁹ και στο μοντέλο

155 Βλ. Ενότητα 2 (3.1).

156 Sec. 6 ICA Statement on Co-operative Identity - Background Paper, 8 Ιανουαρίου 1996: «Indeed, one of the main reasons for preparing this document on the co-operative identity was to reflect that variety and to articulate the norms that should prevail in all co-operatives regardless of what they do and where they exist. In particular, the Statement provided a common base on which all of the main co-operative traditions could prosper and work effectively together», sec. 8 : « Further, the Statement of Identity provided a general framework within which all kinds of co-operatives could function», sec. 9 : «the Statement implicitly recognized that the international movement has a unique opportunity to assist in the harmonization of interests among groups of people organised as consumers of goods and services, as savers and investors, as producers, and as workers. By providing a common framework, the Statement should foster understanding, joint activities, and expanded horizons for all kinds of co-operative endeavor».

157 Οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί ή οι κοινωνικές επιχειρήσεις υπό τη νομική μορφή συνεταιρισμού απαντώνται σε πλήθος εθνικών νομοθεσιών. Η διακριτή νομοθετική τους μεταχείριση υπαγορεύεται από το ότι δεν επιδιώκουν τη συλλογική αλλά (κυρίως ή αποκλειστικά) την κοινωνική ωφέλεια. Βλ. Fici, ο.π., 2017, σ. 30. Καθώς η παρούσα ενότητα έχει ως αντικείμενο τις γενικές διατάξεις που πρέπει να ισχύουν για όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς, δεν κάνει ιδιαίτερη μνεία στην εν λόγω κατηγορία συνεταιρισμών και τον τρόπο νομοθετικής τους μεταχείρισης, καθώς αυτό αποτελεί αντικείμενο των ειδικότερων συνεταιριστικών νόμων.

158 Όπως για παράδειγμα ο επιδιωκόμενος σκοπός του συνεταιρισμού και ο δημοκρατικός τρόπος διοίκησής του.

159 Άρθ. 3 Συνεταιριστικού Κώδικα (Πορτογαλία): «The cooperatives, in their incorporation and

νόμου-πλαισίου για τους συνεταιρισμούς στη Λατινική Αμερική¹⁶⁰.

Στον ελληνικό, τώρα, νόμο-πλαίσιο για τους συνεταιρισμούς προτείνεται να εισαχθεί διάταξη η οποία θα ορίζει ότι:

A) οι συνεταιρισμοί και τα μέλη τους οφείλουν να τηρούν τις διεθνείς συνεταιριστικές αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτοευθύνης, της δημοκρατίας, της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης καθώς και τις διεθνείς συνεταιριστικές αρχές της εθελοντικής και ελεύθερης συμμετοχής, της δημοκρατικής διοίκησης εκ μέρους των μελών, της οικονομικής συμμετοχής των μελών, της αυτονομίας και ανεξαρτησίας, της εκπαίδευσης, της πρακτικής εξάσκησης και πληροφόρησης, της συνεργασίας μεταξύ των συνεταιρισμών και της μέριμνας για την κοινότητα.

B) ο νομοθέτης κατά τη θέσπιση διατάξεων για τους συνεταιρισμούς, οφείλει να λαμβάνει υπόψη του τις ανωτέρω συνεταιριστικές αξίες και αρχές.

Η συμπερίληψή τους στις διατάξεις του προτεινόμενου νόμου-πλαισίου κρίθηκε σημαντική, καθώς οι συνεταιριστικές αξίες και αρχές μαζί με τον διεθνώς αποδεκτό ορισμό συγκροτούν τη συνεταιριστική ταυτότητα. Με την εισαγωγή της ανωτέρω διάταξης, η συνεταιριστική ταυτότητα ενσωματώνεται στο εθνικό δίκαιο και αποκτά ισχύ νόμου. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να επισημανθεί ότι μόνο η μεία του καταλόγου των συνεταιριστικών αξιών και αρχών δεν επαρκεί για την εμπέδωσή τους, καθώς αυτό θα εξαρτηθεί από το σύνολο των διατάξεων για τη λειτουργία και διοίκηση των συνεταιρισμών¹⁶¹. Άρα, η δια νόμου αναφορά σε αυτές υπογραμμίζει τον σημαντικό ρόλο τους προτρέποντας να τις λαμβάνει υπόψη, αφενός τον νομοθέτη κατά την παραγωγή και εφαρμογή νόμων, αφετέρου τους συνεταιρισμούς κατά τη σύνταξη των καταστατικών τους, διαμορφώνοντας παράλληλα ένα ερμηνευτικό εργαλείο για την εναρμόνιση τυχόν αντικρουόμενων συνεταιριστικών διατάξεων ή κάλυψης κενών, μέσω της συστηματικής ερμηνείας της συνεταιριστικής νομοθεσίας¹⁶².

functioning, comply with the following cooperative principles, which form part of the statement on the cooperative identity adopted by the International Cooperative Alliance: [...]» όπου και ακολουθεί απαρίθμηση των συνεταιριστικών αρχών.

160 Τμήμα 4, Κεφάλαιο II του νόμου-πλαισίου για τους συνεταιρισμούς στη Λατινική Αμερική: «The following principles shall be observed: 1.Voluntary and open membership; 2.Democratic member control; 3.Member economic participation; 4.Autonomy and independence; 5.Education, training, and information; 6.Cooperation among cooperatives; 7.Concern for the community. These principles shall have the sense and the scope as universally recognised».

161 Βλ. όμως Münkner, ο.π., 2015, σ. 16, κατά τον οποίο η ενσωμάτωση των συνεταιριστικών αρχών κρίνεται ορθότερο να γίνεται στην εισηγητική έκθεση ενός νόμου.

162 Κ. Σταμάτης, Μεθοδολογία του δικαίου, εκδόσεις Σάκκουλα, 2016, σ. 130: «Με τη συστηματική ερμηνεία: α) επιδιώκεται η συνοχή στις διατάξεις της έννομης τάξης και η αποφυγή αντιφάσεων μεταξύ τους, β) επίσης το νόημα μιας διάταξης αποσαφηνίζεται κι από το νόημα διατάξεων συναφών προς αυτήν».

3.2.4

ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ Η ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΟΥΣ

Ο νομοθέτης με τη θέσπιση του νόμου-πλαίσου για τους συνεταιρισμούς καλείται να οργανώσει και να συστηματοποιήσει την κατηγοριοποίηση των συνεταιρισμών στη βάση ορισμένων κριτηρίων. Η διάκριση των συνεταιρισμών σε κατηγορίες μας ενδιαφέρει από νομική σκοπιά στον βαθμό που δικαιολογεί τη θέσπιση ειδικότερων διατάξεων¹⁶³.

Μέσα από την ισχύουσα συνεταιριστική νομοθεσία προκύπτουν εμμέσως δύο βασικά κριτήρια με βάση τα οποία διακρίνονται οι συνεταιρισμοί σε ορισμένες κατηγορίες, υπαγόμενες κατά συνέπεια και σε ειδικότερες ρυθμίσεις. Τα βασικά αυτά κριτήρια είναι: α) ο επιδιωκόμενος σκοπός β) ο τομέας δραστηριότητας¹⁶⁴.

Ο επιδιωκόμενος σκοπός ενός συνεταιρισμού, δηλαδή η επιδίωξη συλλογικής ή/και κοινωνικής ωφέλειας θεωρείται ένα κριτήριο επαρκές για να δικαιολογήσει έναν διακριτό τρόπο νομοθετικής μεταχείρισης των αντίστοιχων συνεταιρισμών ως προς ορισμένα βασικά οργανωτικά/λειτουργικά ζητήματα λόγω του κοινωνικού τους σκοπού. Για παράδειγμα, οι συνεταιρισμοί που έχουν ως πρωταρχικό σκοπό την κοινωνική ωφέλεια και όχι απαραίτητα τη συλλογική, διέπονται από διακριτούς κανόνες δικαίου σε διάφορες αλλοδαπές νομοθεσίες και σύμφωνα με τις PECOL (Αρχές Ευρωπαϊκού Συνεταιριστικού Δικαίου). Τέτοιοι διακριτοί κανόνες μπορεί να αφορούν τον τρόπο διανομής πλεονασμάτων – κερδών, τον τρόπο διακυβέρνησής τους ή τις συναλλαγές τους με μη μέλη¹⁶⁵.

Αντίθετα, δεν φέρεται να ισχύει το ίδιο και για το δεύτερο κριτήριο. Πιο συγκεκριμένα,

163 Κιντής, ο.π., 1997, σ. 56.

164 Με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε όσους επιδιώκουν κυρίως τη συλλογική ωφέλεια (αυτοί είναι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, οι αστικοί συνεταιρισμοί, οι ΔΑΣΕ, οι ΕΚ που δεν έχουν αναγνωριστεί ως Φορείς ΚΑΛΟ και οι ΣΥΝΕΡΓ) και σε όσους επιδιώκουν τη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια (αυτοί είναι οι ΚΟΙΝΣΕΠ, ΚΟΙΣΠΕ, οι ΚΟΙΝΣΕΝ και όσοι συνεταιρισμοί έχουν κάνει τις απαιτούμενες προσαρμογές στο καταστατικό τους προκειμένου να αναγνωριστούν ως Φορείς ΚΑΛΟ. Με βάση τον τομέα δραστηριότητας οι συνεταιρισμοί διακρίνονται στους αγροτικούς, τους ΔΑΣΕ και τους αστικούς συνεταιρισμούς, και οι τελευταίοι υποδιαιρούνται σε πιστωτικούς συνεταιρισμούς και σε ΕΚ.

165 Βλ. Sec. 2 παρ. 1(4c) PECOL: «Cooperative governance structures may vary according to: [...] c. whether it is a general interest cooperative», sec. 3 παρ. 6(6) PECOL: «General interest cooperatives may not distribute cooperative surpluses to their members», σ. 89, sec. 1 παρ. 4(1) PECOL: «Cooperatives pursue their objective mainly through cooperative transactions with their cooperator members for the provision of goods, services or jobs. General interest cooperatives may also do so», σ. 40, με βάση το οποίο συνάγεται ότι οι εν λόγω συνεταιρισμοί δεν υποχρεούνται να συναλλάσσονται με τα μέλη τους. Βλ. και άρθ. 7 του πορτογαλικού Ν. 78/98, κατά το οποίο οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί αλληλεγγύης δεν δύνανται να διανέμουν τα πλεονάσματα στα μέλη αλλά αυτά διατίθεται για τη δημιουργία αποθεματικών. Παρεμφερείς διατάξεις απαντώνται στον γαλλικό νόμο-πλαίσιο περί συνεταιρισμών 47-1775/1947. Βλ. Fajardo, G., Fici, A., Henry, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaithe, I., Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, 2017, (with commentary by A. Fici), σ. 27 επ.

με εξαίρεση τους πιστωτικούς συνεταιρισμούς και τις συνεταιριστικές τράπεζες (όπου η ιδιαιτερότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών συνεπάγεται την εφαρμογή αυστηρών κανόνων τραπεζικού δικαίου και οδηγεί σε σημαντικές μεταβολές στον τρόπο λειτουργίας και διοίκησής τους¹⁶⁶), στις λοιπές κατηγορίες συνεταιρισμών, δηλαδή στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, τους ΔΑΣΕ, τους αστικούς συνεταιρισμούς και τις ΕΚ, οι μεταξύ τους αποκλίσεις (π.χ. η χρήση διαφορετικής ορολογίας ως προς τα θετικά οικονομικά αποτελέσματα και ο διαφορετικός τρόπος διανομής τους¹⁶⁷ ή ο διαφορετικός τρόπος διανομής του εναπομένου ενεργητικού μετά την εκκαθάριση¹⁶⁸), όπως αυτές κατοχυρώνονται στους ειδικούς συνεταιριστικούς νόμους, δεν υπαγορεύονται, όπως θα ανέμενε κανείς, από τον τομέα δραστηριοποίησης. Όσες διατάξεις πάλι αφορούν πράγματι τον τομέα δραστηριοποίησης του συνεταιρισμού (π.χ. η υποχρέωση των αγροτών-μελών να καταθέσουν στον αγροτικό συνεταιρισμό τουλάχιστον το 80% της ετήσιας παραγωγής τους¹⁶⁹ ή ο κατάλογος με τις αποκλειστικές δραστηριότητες μιας ΕΚ¹⁷⁰, ή τα απαραίτητα προσόντα των υποψηφίων μελών σε έναν ΔΑΣΕ¹⁷¹) κρίνονται ιδιαίτερα λεπτομερείς και συχνά παρεμβατικές στην εσωτερική λειτουργία του συνεταιρισμού. Για τον λόγο αυτό, αρμόζουν περισσότερο σε πρότυπα καταστατικά, χωρίς απαραίτητως να πρέπει να ρυθμίζονται και σε επίπεδο νόμου και με αντίστοιχη λεπτομέρεια¹⁷².

Σύμφωνα με τις παραπάνω παρατηρήσεις προτείνεται ο νόμος-πλαίσιο να διακρίνει τους συνεταιρισμούς με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό τους, εάν, δηλαδή, αυτός είναι πρωταρχικά η συλλογική ωφέλεια ή και η κοινωνική ωφέλεια και, δευτερευόντως, με βάση τον τομέα δραστηριοποίησής τους, ο οποίος, όπως είδαμε παραπάνω, δεν δικαιολογεί πάντα τις διακριτές ρυθμίσεις που ισχύουν στην εκάστοτε κατηγορία συνεταιρισμών. Σημαντικό είναι, ωστόσο, να μην οδηγούν τα κριτήρια αυτά σε μια αυστηρή και απόλυτη κατηγοριοποίηση, περιορίζοντας τη συνεταιριστική κίνηση σε ορισμένα καλούπια. Για τον λόγο αυτό, ο νομοθέτης οφείλει να προβλέψει ότι συνεταιρισμοί οι οποίοι φέρουν δια νόμου αποκλειστικό σκοπό ή οφείλουν να δραστηριοποιούνται σε ορισμένο τομέα

166 Βλ. για παράδειγμα το άρθ. 4 παρ. 2(α) του Ν. 1667/1986.

167 Βλ. άρθ. 23 του Ν. 4384/2016 (αγροτικοί συνεταιρισμοί), άρθ. 29 του Ν. 4423/2016 (ΔΑΣΕ), άρθ. 9 παρ. 4 του Ν. 1667/1986 (αστικοί συνεταιρισμοί), άρθ. 12 παρ. 12 του Ν. 2716/1999 (ΚΟΙΣΠΕ), άρθ. 21 του Ν. 4430/2016 (ΚΟΙΝΣΕΠ), άρθ. 31 του Ν. 4430/2016 (ΣΥΝΕΡΓ), άρθ. 6 του Ν. 4513/2018 (ΕΚ).

168 Βλ. άρθ. 27 παρ. 12 του Ν. 4384/2016 (αγροτικοί συνεταιρισμοί), άρθ. 35 παρ. 5 του Ν. 4423/2016 (ΔΑΣΕ), άρθ. 10 παρ. 2 εδ. στ' του Ν. 1667/1986 (αστικοί συνεταιρισμοί), άρθ. 12 παρ. 14 και του Ν. 2716/1999 (ΚΟΙΣΠΕ), άρθ. 22 παρ. 3 του Ν. 4430/2016 (ΚΟΙΝΣΕΠ), άρθ. 32 παρ. 3 του Ν. 4430/2016 (ΣΥΝΕΡΓ), άρθ. 9 παρ. 2 του Ν. 4513/2018 (ΕΚ).

169 Άρθ. 8 παρ. 3 του Ν. 4384/2016 (αγροτικοί συνεταιρισμοί).

170 Άρθ. 4 του Ν. 4513/2018 (ΕΚ).

171 Άρθ. 5.1 του Ν. 4423/2016 (ΔΑΣΕ).

172 Henry, ο.π., 2012, σ. 59 και 58, όπου αναφέρονται τα εξής: «Only matters which surpass the competence of an individual cooperative, which are of a democratically defined public concern or involve third party interests may be regulated through public norms, while everything else must be left to be determined through bylaws/statutes».

μπορούν να επεκτείνουν τους σκοπούς τους ή να διευρύνουν τις δραστηριότητές τους, με απόφαση Γενικής Συνέλευσης και τροποποίηση καταστατικού. Με τον τρόπο αυτό ο νομοθέτης παρέχει τη δυνατότητα στους συνεταιρισμούς να διευρύνουν τον αποκλειστικό σκοπό ή τομέα δραστηριοποίησης που προβλέπεται από τον νόμο, ενισχύοντας την αρχή αυτοδιοίκησής τους¹⁷³.

3.2.5 Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΟΙΝΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ

Ένα βασικό ζήτημα το οποίο θα κληθεί να ρυθμίσει ο νόμος-πλαίσιο με τις διατάξεις του είναι το στάδιο σύστασης όλων κατ' αρχήν των συνεταιρισμών. Το στάδιο αυτό είναι σημαντικό, διότι με την ολοκλήρωσή του ο συνεταιρισμός αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα. Κατά συνέπεια, το κατά πόσο είναι γρήγορη και απλή η εν λόγω διαδικασία ενδέχεται να επηρεάσει τα ενδιαφερόμενα μέρη κατά την επιλογή νομικής μορφής.

Για τον λόγο αυτό, κατά την επεξεργασία της άνω διάταξης ο νομοθέτης οφείλει να λάβει υπόψη του τις εξής παραμέτρους:

- Α)** Ότι πρέπει να επιτευχθεί πραγματική ισότητα μεταξύ συνεταιρισμών και άλλων οργανώσεων και εταιρειών, όπως υπογραμμίζεται στην παρ. 11 των Κατευθυντήριων Γραμμών των Ηνωμένων Εθνών για τη δημιουργία ενός υποστηρικτικού περιβάλλοντος ανάπτυξης των συνεταιρισμών¹⁷⁴.
- Β)** Ότι οι συνεταιρισμοί δεν θα πρέπει να τυχάνουν δυσμενούς νομοθετικής μεταχείρισης έναντι των λοιπών εμπορικών επιχειρήσεων λόγω της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους (άρθ. 11 των ανωτέρω Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΗΕ)¹⁷⁵.
- Γ)** Ότι ο εθνικός νομοθέτης, βάσει άρθ. 6(a) ILO R. 193/2002, καλείται να θεσπίσει διαδικασίες απλές, γρήγορες, αποτελεσματικές και μη δαπανηρές για τη σύσταση των συνεταιρισμών.

Με βάση τα παραπάνω, τίθεται το ερώτημα εάν η ισχύουσα νομοθεσία προβλέπει εν

173 Βλ. Τη σύσταση πολυτομεακών συνεταιρισμών βάσει άρθ. 4 παρ. 2 του πορτογαλικού Συνεταιριστικού Κώδικα, όπου ορίζεται ότι : «It is admitted the incorporation of multi-purpose cooperatives, which are characterized by being able to develop their own activities in several branches of the cooperative sector, having each one of them to indicate in its incorporation which branches they choose as an element of reference, to integrate them in higher-degree cooperatives».

174 2001 United Nations Guidelines aimed at creating a supportive environment for the development of cooperatives, sec. 11 : «A general law on cooperatives or laws specific to cooperatives or under which cooperatives fall should ensure that cooperatives enjoy real equality with other types of associations and enterprises and not be discriminated against because of their special character» σε Henrÿ, ο.π., 2012, σ. 110.

175 2001 United Nations Guidelines, ο.π.

τέλει περίπλοκες, χρονοβόρες και δαπανηρές διαδικασίες για τη σύσταση συνεταιρισμών έναντι άλλων εμπορικών εταιρειών. Αντιπαραβάλλοντας το συνεταιριστικό με το δίκαιο λοιπών εμπορικών εταιρειών διαπιστώσαμε ότι για τις ΟΕ και ΑΕ (αλλά και για τις συνηθέστερες εμπορικές εταιρείες) η προβλεπόμενη εκ του νόμου διαδικασία είναι απλή, ολοκληρώνεται δε με ένα βήμα ενώπιον μιας υπηρεσίας, καθώς οι ιδρυτές μπορούν να προσφύγουν στις υπηρεσίες μιας στάσης, οι οποίες ελέγχουν τα υποβαλλόμενα έγγραφα ως προς την πληρότητα και τη νομιμότητά τους και στη συνέχεια μεριμνούν για την ολοκλήρωση της σύστασης του νομικού προσώπου της εταιρείας και την εγγραφή της στο φορολογικό μητρώο και σε άλλες υπηρεσίες ή αρχές (π.χ. στα επιμελητήρια ή στους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης)¹⁷⁶. Στην περίπτωση που οι ενδιαφερόμενοι επιθυμούν να ιδρύσουν συνεταιρισμό, δεν απολαμβάνουν των ανωτέρω διευκολύνσεων, αλλά μεριμνούν οι ίδιοι (ή πληρεξούσιός τους) για την ολοκλήρωση της διαδικασίας σύστασης του συνεταιρισμού και της εγγραφής του στο φορολογικό μητρώο και σε κάθε άλλη υπηρεσία ή αρχή¹⁷⁷. Σημειώνεται δε ότι οι ενέργειες αυτές πραγματοποιούνται ενώπιον διαφορετικών αρχών.

Αναφορικά με την ταχύτητα της διαδικασίας, διαπιστώθηκε ότι η προθεσμία σύστασης συνεταιρισμών, αναλόγως της κατηγορίας τους είναι 10 ημέρες, 30 ημέρες ή και περισσότερο¹⁷⁸, ενώ οι ΟΕ και ΑΕ μπορούν να ιδρυθούν από την ίδια ημέρα έως και τη δεύτερη εργάσιμη από την ημέρα υποβολής του αιτήματος σύστασης¹⁷⁹. Εάν οι ιδρυτές επιλέξουν τη σύσταση της ΟΕ και ΑΕ μέσω της ηλεκτρονικής πλατφόρμας e-ΥΜΣ, τότε η σύσταση πραγματοποιείται αυτόματα¹⁸⁰. Για τις ΚΟΙΝΣΕΠ και τους ΣΥΝΕΡΓ, η σύστασή τους πραγματοποιείται μεν μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, απαιτεί όμως πολλαπλά βήματα και έχουν καταγραφεί ορισμένες δυσλειτουργίες από πλευράς των χρηστών.

Ως προς το κόστος σύστασης, για τις ΟΕ και τις ΑΕ προβλέπεται γραμμάτιο ενιαίου κόστους¹⁸¹ και τέλος διατήρησης μερίδας στο ΓΕΜΗ (για ΟΕ: 80 ευρώ, για ΑΕ: 320 ευρώ¹⁸²). Με εξαίρεση τις ΚΟΙΝΣΕΠ και τους ΣΥΝΕΡΓ, των οποίων η σύστασή είναι δωρεάν, οι λοιπές κατηγορίες συνεταιρισμών ιδρύονται ενώπιον των δικαστικών αρχών, πράγμα το

176 Ψυχομάνης, ο.π., σ. 64 και 284.

177 Άρθ.11 της υπ. αριθμό. 61621/Δ5.2643 Υπουργικής Απόφασης της 18ης Ιανουαρίου 2017.

178 Βλ. υποσημ. 99.

179 Ψυχομάνης, ο.π., σ. 64 και 284.

180 Ψυχομάνης, ο.π., σ. 65 και 286.

181 Το Γραμμάτιο Ενιαίου Κόστους Σύστασης περιλαμβάνει σύμφωνα με το άρθ. 2 παρ. 5 της ΚΥΑ υπ. αριθμό. 63577/2018:

α) Το Γραμμάτιο Κόστους Σύστασης της εταιρείας (50 ευρώ για ΟΕ και 60 ευρώ για ΑΕ). Αν οι ιδρυτές είναι πλέον των δέκα (10), το ύψος του Γραμματίου Κόστους Σύστασης εταιρείας προσαυξάνεται κατά τρία 3 ευρώ για κάθε επιπλέον ιδρυτή.

β) Το τέλος καταχώρισης ΓΕΜΗ (10 ευρώ)

γ) Το τέλος Ελέγχου και Δέσμευσης Επωνυμίας και Διακριτικού Τίτλου (30 ευρώ), εφόσον ο έλεγχος πραγματοποιηθεί σε πανελλήνιο επίπεδο. Αν ο έλεγχος πραγματοποιηθεί σε επίπεδο νομού το εν λόγω τέλος δεν καταβάλλεται.

Στην περίπτωση σύστασης ΑΕ καταβάλλεται και το τέλος υπέρ της Επιτροπής Ανταγωνισμού σύμφωνα με το άρθ. 2 παρ. 5 της ανωτέρω ΚΥΑ (1% επί του εταιρικού κεφαλαίου).

182 ΚΥΑ 79752/30.12.2014.

οποίο συνεπάγεται αμοιβή δικηγόρου (περί τα 300-500 ευρώ) και καταβολή παράβολων (περί τα 100-150 ευρώ).

Σχετικά, τώρα, με τη στατιστική καταγραφή και επεξεργασία των στοιχείων των εταιρειών, σημειώνεται ότι, με εξαίρεση τις ΚΟΙΝΣΕΠ και τους ΣΥΝΕΡΓ, για τους περισσότερους συνεταιρισμούς, η καταχώριση του καταστατικού στο ειδικό βιβλίο ή μητρώο του ειρηνοδίκειου εξακολουθεί να είναι κατά βάση χειρόγραφη, με συνέπεια να μην είναι δυνατή η συλλογή στοιχείων ως προς τον αριθμό και τα επιμέρους χαρακτηριστικά των νεοσυσταθέντων συνεταιρισμών, σε αντίθεση με τις ψηφιακές και ηλεκτρονικές πλέον διαδικασίες και υπηρεσίες του ΓΕΜΗ.

Με βάση τα παραπάνω, η δωρεάν και μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας σύσταση ΚΟΙΝΣΕΠ και ΣΥΝΕΡΓ θα μπορούσε ενδεχομένως να εισαχθεί για τη σύσταση κάθε κατηγορίας συνεταιρισμών, διευκολύνοντας έτσι τη συνολική στατιστική καταγραφή της ΚΑΛΟ. Ένα τέτοιο μέτρο, όμως, για να ισχύσει θα προϋπέθετε την υπέρβαση σημαντικών προσκομμάτων, όπως:

- τη ριζική μεταβολή του Ν. 4430/2016 αναγνωρίζοντας εκ των προτέρων το σύνολο των συνεταιρισμών ως Φορέων ΚΑΛΟ, προκειμένου το Τμήμα Μητρώου Φορέων ΚΑΛΟ να εξουσιοδοτείται εκ του νόμου να ελέγχει το στάδιο σύστασής τους,
- τη στελέχωση της ανωτέρω υπηρεσίας με έναν ικανό αριθμό κατάλληλα καταρτισμένου προσωπικού, καθώς θα αυξηθεί ο αριθμός των υπό σύσταση συνεταιρισμών,
- τη σύσταση κατά τόπους αρμοδίων υπηρεσιών με στόχο την αποκέντρωση των παρεχόμενων υπηρεσιών,
- την επίλυση των δυσλειτουργιών που έχουν διαπιστωθεί κατά τη χρήση της πλατφόρμας,
- την επιτάχυνση και απλοποίηση των διαδικασιών σύστασης.

Παρά το γεγονός ότι μια τέτοια λύση μπορεί να μην φαίνεται εύκολο να υλοποιηθεί στη σημερινή συγκυρία, καθώς προϋποθέτει ποικίλες και πολυεπίπεδες παρεμβάσεις, εντούτοις θα διευκόλυνε την ενιαία οργάνωση και παρακολούθηση των συνεταιρισμών και εν γένει της ΚΑΛΟ.

Ακόμα, προτείνεται η διαδικασία σύστασης των συνεταιρισμών να πραγματοποιείται στις κατά τόπους αρμόδιες υπηρεσίες του ΓΕΜΗ, καθώς ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών εγγράφονται ήδη στο ΓΕΜΗ προαιρετικά ή και υποχρεωτικά¹⁸³, με συνέπεια η επέκταση του μέτρου αυτού για το σύνολο των συνεταιρισμών να συνιστά μια ομαλότερη μετάβαση από το προηγούμενο καθεστώς η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τροποποίηση του άρθ. 1 παρ. 1 του Ν. 3419/2005, όπως ισχύει, προσθέτοντας τους συνεταιρισμούς στη

183 Για παράδειγμα, σύμφωνα με το άρθ. 86 παρ. 1 του πρόσφατου νόμου 4635/2019 υπόχρεοι προς εγγραφή στο ΓΕΜΗ είναι: «ο αστικός συνεταιρισμός του Ν. 1667/1986 (Α` 196) (στον οποίο περιλαμβάνονται ο αλληλασφαλιστικός, ο πιστωτικός και ο οικοδομικός συνεταιρισμός), η ΚΟΙΝΣΕΠ που συστήνεται κατά τον Ν. 4430/2016 (Α` 205), ο ΚΟΙΣΠΕ που συστήνεται κατά τον Ν. 2716/1999 (Α` 96) και η Ευρωπαϊκή Συνεταιριστική Εταιρεία που προβλέπεται στον Κανονισμό 1435/2003/ΕΚ (ΕΕΕΚ L. 207) και έχει την έδρα της στην ημεδαπή».

λίστα των υπόχρεων προς εγγραφή στο ΓΕΜΗ. Η λύση αυτή οδηγεί μεν σε ένα επιπλέον κόστος σύστασης των συνεταιρισμών (το οποίο προτείνεται να είναι το χαμηλότερο δυνατό και ίδιο για όλους τους συνεταιρισμούς), υπαγορεύεται δε από τους εξής λόγους:

- Επέκταση των ρυθμίσεων που ισχύουν για τις άλλες εμπορικές εταιρείες και στους συνεταιρισμούς για απλοποίηση, επιτάχυνση και αποκέντρωση των διαδικασιών, περιορισμό της γραφειοκρατίας και παροχή ηλεκτρονικών υπηρεσιών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών και των εκσυγχρονισμένων υπηρεσιών του ΓΕΜΗ¹⁸⁴.
- Αποτροπή απομονωτισμού των συνεταιρισμών από τις συνήθεις μορφές εταιρειών.
- Δυνατότητα στατιστικής καταγραφής και παρακολούθησης των συνεταιρισμών σε σύγκριση με τη συνήθη επιχειρηματικότητα.
- Αξιοποίηση ήδη υφιστάμενων υπηρεσιών, χωρίς να προτείνεται η δημιουργία ενός νέου ενιαίου φορέα ή η περαιτέρω στελέχωση ήδη υφιστάμενων υπηρεσιών, λόγω των συνεπαγόμενων ριζικών διοικητικών αναδιορθώσεων και τυχόν επιβαρύνσεων στον κρατικό προϋπολογισμό.
- Επιλογή νομικής μορφής εταιρείας, στη βάση όχι διαδικαστικών αλλά ουσιαστικών κριτηρίων (όπως ο τρόπος διοίκησης και λειτουργίας).

Η εγγραφή των συνεταιρισμών στο εμπορικό μητρώο για την κτήση νομικής προσωπικότητας απαντάται σε αρκετές χώρες, όπως στην Πορτογαλία όπου οι συνεταιρισμοί εγγράφονται στο Εθνικό Μητρώο Συλλογικών Προσώπων με βάση το άρθ. 4 του Κώδικα Εμπορικού Μητρώου¹⁸⁵, στην Ιταλία όπου οι συνεταιρισμοί εγγράφονται στο Μητρώο Επιχειρήσεων του Εμπορικού Επιμελητηρίου (άρθ. 2523 παρ. 1 Αστικού Κώδικα)¹⁸⁶ και στη Γαλλία, στο Εμπορικό Μητρώο Εταιρειών¹⁸⁷.

Παράλληλα, η σχετική με τη σύσταση διάταξη οφείλει να ενσωματώσει τα κοινά

184 Με τον προϊσχύοντα Ν. 3853/2010 εισήχθη για πρώτη φορά στην Ελλάδα ο θεσμός της υπηρεσίας μιας στάσης (one-stop shops), με στόχο τη σύσταση εμπορικών εταιρειών με ένα βήμα και σε μια ημέρα, στο πλαίσιο των οποίων ολοκληρώνεται όχι μόνο η σύσταση του νομικού προσώπου της εταιρείας αλλά και η εγγραφή της στο φορολογικό μητρώο. Στόχος του νομοθέτη είναι να αρθούν τα εμπόδια από την άσκηση επιχειρηματικότητας στη χώρα, εισάγοντας διατάξεις που απλοποιούν και επιταχύνουν τη διαδικασία σύστασης εμπορικής εταιρείας, περιορίζοντας τη γραφειοκρατία αλλά και το κόστος σύστασης για τους ιδρυτές. Βλ. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Απλοποίηση διαδικασιών σύστασης προσωπικών και κεφαλαιουχικών εταιριών και άλλες διατάξεις», σ. 1.

Στη συνέχεια, με τον Ν. 4441/2016 ο νομοθέτης αντικαθιστά τον Ν. 3853/2010 προβλέποντας την ηλεκτρονική διαδικασία σύστασης εταιρειών και βελτιώνοντας περαιτέρω τη διαδικασία σύστασης μιας εμπορικής εταιρείας. Βλ. Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Απλοποίηση διαδικασιών σύστασης επιχειρήσεων, άρση κανονιστικών εμποδίων στον ανταγωνισμό και λοιπές διατάξεις», σ. 1.

185 D. Meira, National Reports: Portugal, σε: Fajardo, G., Fici, A. Henrÿ, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I., Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, 2017, σ. 416.

186 A. Fici, Italy, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrÿ, International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 487, όπου επισημαίνεται ότι οι συνεταιρισμοί πρέπει να εγγραφούν και στο μητρώο συνεταιριστικών επιχειρήσεων, το οποίο τηρεί το Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης.

187 D. Hiez, France, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrÿ, International handbook of cooperative law, Springer, 2013, σ. 398.

στοιχεία μεταξύ των ειδικών συνεταιριστικών νόμων (διαδικασία, αρμοδιότητες της αποφασίζουσας αρχής), προκειμένου να μειώσει την έκταση των υφιστάμενων αλλά και μελλοντικών ειδικών συνεταιριστικών νόμων ως προς τις διατάξεις περί σύστασης, από τη στιγμή που επιλύει με ενιαίο τρόπο το ζήτημα αυτό και η διατήρηση (ή εισαγωγή) διατάξεων με παρεμφερή διατύπωση θα είναι πλέον άνευ ουσίας¹⁸⁸.

Η ενοποίηση αυτή των ειδικών συνεταιριστικών νόμων, όμως, δεν θα πρέπει να οδηγήσει αυτομάτως και στην κατάλυση των επιμέρους διαφορών τους. Για τον λόγο αυτό προτείνεται στον νόμο-πλαίσιο να προβλεφθούν τα τρία μέλη ως ελάχιστος δυνατός αριθμός για τη νομότυπη σύσταση ενός συνεταιρισμού, με την επιφύλαξη εφαρμογής ειδικότερων διατάξεων. Με τον τρόπο αυτό λαμβάνεται υπόψη η επικρατούσα διεθνής τάση μείωσης του αριθμού των ιδρυτικών μελών, επιτρέποντας παράλληλα αποκλίσεις από τους ειδικούς νόμους, καθώς η πρακτική έχει δείξει ότι ο ελάχιστος αριθμός μελών τείνει να διαφέρει μεταξύ διαφόρων κατηγοριών συνεταιρισμών, όπως στην περίπτωση των παραγωγικών και εργατικών συνεταιρισμών οι οποίοι έχουν συνήθως μικρό αριθμό μελών, σε αντίθεση με τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς ή τις συνεταιριστικές τράπεζες που κατά βάση είναι πολυμελείς¹⁸⁹. Η παραπάνω διάταξη συμπορεύεται με το sec. 1 παρ. 3(4) PECOL¹⁹⁰, τη διευκόλυνση σύστασης συνεταιρισμών υπό γρήγορες και απλές διαδικασίες και αποτροπής νομοθετικής τους μεταχείρισης υπό δυσμενέστερους όρους έναντι των άλλων μορφών επιχειρήσεων βάσει sec.6(a) και sec. 7 παρ. 2 ILO R. 193/2002, αντίστοιχα¹⁹¹.

188 Μια τέτοια διάταξη θα μπορούσε να ορίζει ότι: «για τη σύσταση συνεταιρισμού απαιτείται η σύνταξη καταστατικού, η υπογραφή του από τα ιδρυτικά μέλη και η καταχώριση του καταστατικού στο μητρώο συνεταιρισμών του ΓΕΜΗ, που τηρείται στις κατά τόπο αρμόδιες υπηρεσίες του» και να συνεχίζει προβλέποντας ότι: «για την καταχώριση του καταστατικού κατατίθεται από το προσωρινό διοικητικό συμβούλιο του συνεταιρισμού αίτηση στις αρμόδιες υπηρεσίες του ΓΕΜΗ, οι οποίες από την κατάθεση της αίτησης εγκρίνουν ή απορρίπτουν το αίτημα καταχώρισης του καταστατικού. Οι υπηρεσίες του ΓΕΜΗ αρνούνται την καταχώριση όταν λείπουν τα απαραίτητα στοιχεία του καταστατικού, ή αυτό περιέχει διατάξεις αντίθετες προς τον νόμο. Αν αρνηθούν την καταχώριση, με την ίδια πράξη καλούν το προσωρινό διοικητικό συμβούλιο και του υποδεικνύουν τις απαραίτητες διορθώσεις. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις του Ν. 3419/2005 περί ΓΕΜΗ».

189 Henry, ο.π., 2012, σ. 73.

190 Sec. 1 παρ. 3(4) PECOL: «A cooperative shall always comprise no fewer than two cooperator members [...]», σ. 38.

191 Ο νομοθέτης θεσπίζει έναν ελάχιστο αριθμό ιδρυτικών μελών προκειμένου μια ένωση προσώπων να αποκτήσει νομική προσωπικότητα. Αυτό δεν έχει ως σκοπό να εισαγάγει ένα αυθαίρετο αριθμητικό κριτήριο, αλλά να αποτρέψει τη σύσταση μιας ένωσης, η οποία θα ήταν εκ των πραγμάτων αδύνατη λόγω μη επαρκούς αριθμού συμμετεχόντων μελών. Στην περίπτωση των εταιρειών, η σύστασή τους επιτρέπεται με τη σύμπραξη δύο εταίρων. Τίθεται άρα το ερώτημα γιατί στην περίπτωση των συνεταιρισμών που αποτελούν εμπορική εταιρεία κατά το τυπικό σύστημα πρέπει να προβλεφθεί σημαντικά υψηλότερος αριθμός, από τη στιγμή που δεν μπορούμε εκ των προτέρων να προδικάσουμε την αποτυχία ενός τριμελούς συνεταιρισμού, που ενδέχεται να έχει αποφασίσει να αυξήσει τον αριθμό των μελών του σταδιακά; Βλ. και Fajardo et al, ο.π., σ. 39. Βλ. και Εισηγητική Έκθεση στο σχέδιο νόμου για τις «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις», 27 Ιανουαρίου 2000 σ. 19 : «Πρωτεύει όμως η βούληση των μελών να συνεργαστούν και αυτό δεν επιτυγχάνεται με την πίεση του νομοθέτη προς αριθμητική διόγκωση. Η εθελοντική συσπείρωση μεγάλου αριθμού μελών μπορεί να προέλθει μόνο από κατανόηση των πλεονεκτημάτων που συνδέονται με το μεγάλο επιχειρηματικό μέγεθος και όχι με την υποχρεωτική θέσπιση μεγάλου

Μεταξύ των διατάξεων του νόμου-πλασίου για τους συνεταιρισμούς πρέπει να συμπεριληφθεί και διάταξη η οποία να υπαγάγει όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς σε μια εποπτική αρχή για την άσκηση της εποπτείας μετά το στάδιο σύστασής τους και καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας τους. Με τον τρόπο αυτό θα ενοποιηθεί η διασπασμένη συνεταιριστική νομοθεσία η οποία έχει οδηγήσει σε έναν διοικητικό κατακερματισμό¹⁹², όπου διαφορετικές δημόσιες υπηρεσίες και αρχές εντός των υπουργείων είναι υπεύθυνες για την εποπτεία των συνεταιρισμών, με συνέπεια να μην καθίσταται δυνατή η παρακολούθηση της πορείας τους και η χάραξη ευρείας πολιτικής για τον συνεταιριστικό χώρο συνολικά.

Ειδικότερα, η σημασία της εποπτείας κατά τη διάρκεια λειτουργίας των συνεταιρισμών έγκειται στο ότι διασφαλίζει ότι ο υπό εξέταση συνεταιρισμός τηρεί το σύνολο της έννομης τάξης και τα συμφέροντα όλων των συμμετεχόντων και εμπλεκόμενων με την εν λόγω εταιρεία προστατεύονται¹⁹³. Παράλληλα, η εποπτεία κατά τη λειτουργία των συνεταιρισμών έχει και υποβοηθητικό, υποστηρικτικό χαρακτήρα, ενώ με τα πορίσματά της μπορούν να συναχθούν ωφέλιμα συμπεράσματα για τη χάραξη μελλοντικών πολιτικών.

Κατά συνέπεια, για να επιλεγεί η καταλληλότερη δομή ως εποπτική αρχή για τους ήδη συσταθέντες συνεταιρισμούς απαιτείται διαβούλευση μεταξύ της πολιτείας και του πεδίου, λαμβάνοντας υπόψη τη διοικητική διάρθρωση του κράτους, την εκάστοτε χρονική συγκυρία, τις ανάγκες του πεδίου και τον κρατικό προϋπολογισμό. Στο πλαίσιο αυτό, θα διερευνηθούν πιθανές λύσεις προς αυτήν την κατεύθυνση, μελετώντας παράλληλα τα δυνατά και αδύναμα σημεία της κάθε λύσης.

αριθμού μελών».

Η επιλογή τριών και όχι δυο ιδρυτικών μελών οφείλεται στην αποτροπή διάλυσης του συνεταιρισμού σε περίπτωση θανάτου, αποχώρησης ή αποβολής του ενός μέλους, λαμβανομένου υπόψη ότι η συνεταιριστική του μερίδα δεν μεταβιβάζεται ελεύθερα σε τρίτο, παρά μόνο σε πρόσωπο που φέρει τους όρους του νόμου και του καταστατικού, καθώς και στο ότι μονοπρόσωπος συνεταιρισμός δεν νοείται να λειτουργεί.

192 Henry, ο.π., 2012, σ. 59.

193 Το αντικείμενο της εποπτείας κατά τη σύσταση ενός συνεταιρισμού είναι τεχνικό και περιορισμένο (τήρηση της νομιμότητας της διαδικασίας σύστασης και των προϋποθέσεων συγκεκριμένου νομοθετήματος). Καθώς η ασκούμενη εποπτεία διαφέρει κατά τη σύσταση και κατά τη λειτουργία, σπανίως ασκείται από το ίδιο όργανο ή την ίδια αρχή. Ψυχομάνης, ο.π., σ. 302 επ.

ΛΥΣΗ Α΄: ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΝΟΠΙΟΗΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΠΟΠΤΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Προς αντιμετώπιση του διοικητικού κατακερματισμού της ασκούμενης εποπτείας στους συνεταιρισμούς κατά τη λειτουργία τους, μια προτεινόμενη λύση είναι η δημιουργία ενός νέου φορέα, στον οποίο θα υπαχθούν οι επιμέρους υπηρεσίες και το διοικητικό προσωπικό τους στο πλαίσιο ορισμένου υπουργείου. Η λύση όμως αυτή για να υλοποιηθεί προϋποθέτει άρση σημαντικών δυσχερειών.

Αν λάβουμε, υπόψη μας την εμπειρία του παρελθόντος, ιδίως ως προς τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, διαπιστώνουμε ότι αν και ο νομοθέτης εισήγαγε κατά καιρούς διατάξεις για τη δημιουργία ειδικών σωμάτων και αρχών για την επίτευξη και τον έλεγχο των συνεταιρισμών, οι διατάξεις αυτές παρέμειναν «νεκρό γράμμα», καθώς ουδέποτε εφαρμόστηκαν στην πράξη, είτε λόγω έλλειψης πολιτικής βούλησης είτε λόγω αδυναμίας κάλυψης των εξόδων που συνεπαγόταν η δημιουργία μιας τέτοιας υπηρεσίας¹⁹⁴. Υπό τη σημερινή συγκυρία τίποτε δεν μας εγγυάται ότι η θέσπιση μιας τέτοιας διάταξης περί ενιαίας εποπτικής αρχής δεν θα έχει την ίδια τύχη. Καθώς στη συγκεκριμένη περίπτωση η εν λόγω αρχή θα αφορά το σύνολο των συνεταιρισμών, διαπιστώνεται και μια επιπρόσθετη δυσκολία, λόγω της ευρείας συναίνεσης μεταξύ των υπουργείων η οποία θα έπρεπε να επιτευχθεί, καθώς η σχετική διάταξη θα επέφερε διοικητικές μεταβολές εντός των υπηρεσιών τους, προκειμένου αυτές να μεταφερθούν και να υπαχθούν κάτω από την ομπρέλα ενός νέου φορέα.

Εάν η δημιουργία, λοιπόν, ενός νέου φορέα δεν είναι εφικτή, προτείνεται η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων ήδη υφιστάμενων δομών και υπηρεσιών. Ειδικότερα, υπό το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, εάν εξεταστούν οι επιμέρους σχετικές υπηρεσίες, η μόνη που έχει έναν διευρυμένο εποπτικό ρόλο, ως αρμόδια να διεξάγει έλεγχο σε περισσότερες από μια κατηγορίες συνεταιρισμών (φέρουσες την ιδιότητα του Φορέα ΚΑΛΟ) είναι η Διεύθυνση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (πρώην Ειδική Γραμματεία ΚΑΛΟ) και συγκεκριμένα το Τμήμα Ελέγχου Φορέων ΚΑΛΟ¹⁹⁵. Ακόμη και αν επιτευχθεί συναίνεση υπέρ της διοικητικής διεύρυνσης των εποπτικών αρμοδιοτήτων του τμήματος αυτού, η ανάθεση της εποπτείας του συνόλου των συνεταιρισμών σε αυτό, προϋποθέτει ριζική μεταβολή του Ν. 4430/2016 ως προς την αναγνώριση των συνεταιρισμών ως Φορέων ΚΑΛΟ και ενίσχυση του εν λόγω τμήματος με κατάλληλα εκπαιδευμένα στελέχη.

194 Βλ. για παράδειγμα τα άρθρ. 1 παρ. 2 και 2 παρ. 1 του ν.δ. της 5ης Αυγούστου 1927 το οποίο προέβλεπε τη σύσταση της Υπηρεσίας Εποπτείας Συνεταιρισμών, μιας αυτονομημένης από το Υπουργείο Γεωργίας υπηρεσίας, η οποία βάσει άρθρ. 20 του ίδιου ν.δ. θα μπορούσε να μεταβιβάσει εποπτικά και ελεγκτικά καθήκοντα σε συνεταιριστικούς συνδέσμους, δηλαδή σωματεία γεωργικών συνεταιρισμών. Ωστόσο, η εν λόγω υπηρεσία ουδέποτε λειτούργησε. Ι. Δουβίτσα, Η εποπτεία και ο έλεγχος των αγροτικών συνεταιρισμών (διδασκαρική διατριβή), 2016, σ. 176-178.

195 Βλ. και παρ. 23 και 24 των Κατευθυντήριων Γραμμών του ΟΗΕ, 2001, όπου ορίζουν ότι μια διεύθυνση ή υπηρεσία θα πρέπει να αναλάβει τον κεντρικό συντονισμό των επιμέρους αρχών για τη χάραξη μιας εθνικής πολιτικής για τους συνεταιρισμούς. Η καταλληλότερη υπηρεσία για να αναλάβει τα καθήκοντα αυτά είναι η έχουσα έναν ήδη διευρυμένο συντονιστικό και στρατηγικό ρόλο, όπως για παράδειγμα το γραφείο του πρωθυπουργού ή η υπηρεσία για τον οικονομικό αναπτυξιακό σχεδιασμό της χώρας.

ΛΥΣΗ Β΄: ΑΝΑΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ ΣΤΙΣ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΕΣ ΕΝΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Η λύση αυτή ή άλλως το γερμανικό μοντέλο εποπτείας το οποίο υιοθετήθηκε και από άλλες χώρες, προβλέπει την άσκηση εποπτείας από τις ίδιες τις συνεταιριστικές οργανώσεις, οι οποίες με τη σειρά τους εποπτεύονται από το κράτος¹⁹⁶. Ήδη από τον πρώτο συνεταιριστικό νόμο πρόθεση του νομοθέτη ήταν η μετάβαση από το κρατικό μοντέλο εποπτείας στην αυτοεποπτεία μέσω των συνεταιριστικών ενώσεων¹⁹⁷. Ωστόσο, η διάταξη ουδέποτε εφαρμόστηκε στην πράξη¹⁹⁸. Σημειώνεται δε ότι αναφορικά με την εποπτεία των συνεταιρισμών, η εμπλοκή τους είτε μέσω των οργανώσεών τους είτε μέσω της συμμετοχής τους σε έναν δημόσιο φορέα υιοθετείται από διάφορες χώρες¹⁹⁹.

Στην Ελλάδα μια τέτοια προοπτική προϋποθέτει ότι οι οργανώσεις των συνεταιρισμών είναι σε θέση να φέρουν σε πέρας ένα τέτοιο έργο με αποτελεσματικό τρόπο²⁰⁰. Με βάση το ισχύον θεσμικό πλαίσιο, οι συνεταιριστικές οργανώσεις, όπως θα εξεταστεί στη συνέχεια, αφορούν συνεταιρισμούς της ίδιας κατηγορίας ή κλάδου. Επιπρόσθετα, ο νομοθέτης παρενέβη στις ενώσεις αγροτικών συνεταιρισμών καταργώντας τις με τον Ν. 4015/2011, με αποτέλεσμα τη μετατροπή των περισσότερων εξ αυτών σε πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς ή και τη διάλυσή τους²⁰¹. Παράλληλα σημειώνεται ότι ορισμένες

196 H.H Münkner, Germany, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 424.

197 Βλ. Εισηγητική έκθεση επί του σχεδίου νόμου περί συνεταιρισμών (Ν. 602/1915) σε: Δ. Μαυρογιάννη, Δ. Κασσαβέτη, Χ. Τσουραμάνη, *Κείμενα ελληνικού, κοινοτικού και διεθνούς συνεταιριστικού δικαίου και πολιτικής*, τ.1, (2η έκδ.) 1998, σ. 455. Βλ. και άρθ. 85 του Ν. 602/1915 198 Δουβίτσα, 2016, ο.π., (διδασκαρική διατριβή), σ. 173 επ.

199 Βλ. το μοντέλο νόμου-πλαισίου για την ανάπτυξη των συνεταιρισμών στη Λατινική Αμερική, όπου προβλέπει τη δυνατότητα μεταβίβασης των εποπτικών αρμοδιοτήτων σε συνεταιριστικές οργανώσεις (άρθ. 98 *Ley Marco*: «The oversight duties may be performed by delegating them to higher-level cooperatives or ancillary specialized bodies of the cooperative movement.»). Στην Πορτογαλία, βάσει άρθ. 87 επ. του Συνεταιριστικού Κώδικα σε συνδυασμό με το νομοθετικό διάταγμα 282/2009 της 7ης Οκτωβρίου 2009 και το άρθ. 4 του καταστατικού του συνεταιρισμού γενικού σκοπού *Cooperativa António Sérgio para a Economia Social (CASES)* συνάγεται ότι εποπτικά καθήκοντα ασκεί συνεταιρισμός γενικού σκοπού για όλους τους φορείς κοινωνικής οικονομίας, στον οποίο μετέχουν φορείς του δημοσίου, του συνεταιριστικού και του τομέα της κοινωνικής οικονομίας εν γένει. Βλ. Επίσημη ιστοσελίδα CASES <https://www.cases.pt/sobre-nos/quem-somos/estatutos/BL>. επίσης R. Namorado, Portugal, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henry, *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 649.

200 Για παράδειγμα με βάση την ιταλική συνεταιριστική νομοθεσία, για να εκδοθεί σχετικό προεδρικό διάταγμα που αναθέτει ελεγκτικά καθήκοντα σε μια εθνική ένωση συνεταιρισμών θα πρέπει –μεταξύ άλλων– να έχει τουλάχιστον 2000 μέλη- συνεταιρισμούς σε πέντε τουλάχιστον ιταλικές περιφέρειες και σε τρεις τουλάχιστον τομείς δραστηριότητας. A. Fici, *Cooperation among cooperatives in Italian and comparative law*, *Journal of entrepreneurial and organizational diversity*, 4(2), 2015, 64-97 (81).

201 Έως τον Μάιο του 2016 σύμφωνα με το Τμήμα Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων και Παρακολούθησης Εφαρμογής Εθνικής και Ενωσιακής Νομοθεσίας του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων από τους 110 δευτεροβάθμιους αγροτικούς συνεταιρισμούς σύμφωνα

συνεταιριστικές οργανώσεις έχουν μακρά διάρκεια ζωής και εμπειρία, προσφέροντας ήδη ποικίλες υπηρεσίες στα μέλη τους, ενώ άλλες συστάθηκαν ιδιαίτερα πρόσφατα²⁰². Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις, δεν φαίνεται να υπάρχουν οι προϋποθέσεις για να λειτουργήσει για το σύνολο των συνεταιρισμών και με αποτελεσματικό τρόπο το ως άνω μοντέλο αυτοεποπτείας υπό τις σημερινές αυτές συνθήκες. Εναλλακτικά, το εν λόγω μοντέλο θα μπορούσε να προβλέπεται ως το επόμενο στάδιο μετάβασης μετά την κρατική εποπτεία, όπως και στον Ν. 602/1915. Για να μπορέσει, όμως, να επέλθει στο μέλλον η μετάβαση αυτή, απαιτείται να έχουν ενοποιηθεί οι διατάξεις περί κρατικής εποπτείας με αντίστοιχη διοικητική αναδιάρθρωση και να έχουν σχηματιστεί και να λειτουργούν συνεταιριστικές οργανώσεις, οι οποίες να καλύπτουν γεωγραφικά και τομεακά τη χώρα (απαρτιζόμενες από ομοειδείς ή και διαφορετικές κατηγορίες συνεταιρισμών).

ΛΥΣΗ Γ΄: ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΕΠΟΠΤΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΜΕΣΩ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΚΑΙ AD HOC ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Σε περίπτωση που δεν δύναται να επιτευχθούν τα ανωτέρω, μένει ανοικτό το ερώτημα εάν θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια διασύνδεση των υπηρεσιών αυτών, ενδεχομένως με τη χρήση νέων τεχνολογιών (π.χ. με τη δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας ενοποίησης των ειδικών μητρώων περί συνεταιρισμών και υποβολής των σχετικών πορισμάτων από κάθε υπηρεσία), έχοντας ωστόσο μια εξ αυτών ως συντονιστή, η οποία θα αναλαμβάνει τις τακτικές συναντήσεις με εκπροσώπους των επιμέρους υπηρεσιών, τη συγκέντρωση των στατιστικών δεδομένων και τη σύνταξη ετήσιας σχετικής έκθεσης, στο πλαίσιο σύστασης μιας ad hoc επιτροπής.

Ωστόσο το παραπάνω μέτρο δεν υποκαθιστά σε σημασία και λειτουργία τη διοικητική ενοποίηση των υπηρεσιών σε έναν φορέα, μπορεί μόνο να προετοιμάσει το έδαφος προς αυτή την κατεύθυνση ή να χρησιμεύσει σε ανταλλαγή τεχνογνωσίας και από κοινού συγκέντρωση των πορισμάτων των ελέγχων.

Με βάση τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ενοποίηση της συνεταιριστικής νομοθεσίας ως προς το ζήτημα της ασκούμενης εποπτείας από τις επιμέρους

με τον Ν.4015/2011:

- α) 60 μετατράπηκαν σε αγροτικούς συνεταιρισμούς,
- β) 14 μετατράπηκαν σε αγροτικές εταιρικές συμπράξεις,
- γ) ενώ οι υπόλοιποι είτε τελούσαν υπό εκκαθάριση είτε ως αναγκαστικοί δεν υποχρεούντο να μετατραπούν. Επιπρόσθετα, από τους οκτώ (8) τριτοβάθμιους αγροτικούς συνεταιρισμούς (ΚΕΣΕ) μόνο ένας μετατράπηκε σε αγροτικό συνεταιρισμό (προσωπική επικοινωνία).

202 Για παράδειγμα η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Κορινθίας ιδρύθηκε το 1919 επιδιώκοντας να προωθήσει, μέσα από τη συνεταιριστική ιδέα τα ποιοτικά κορινθιακά προϊόντα. (Βλ. επίσημη ιστοσελίδα της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Κορινθίας <http://www.eask.gr/the-union/>) ενώ η Πανελλήνια Ένωση Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης ιδρύθηκε το 2011 με σκοπό την εκπροσώπηση και τον συντονισμό των δραστηριοτήτων της κοινωνικοοικονομικής ενσωμάτωσης και της επαγγελματικής ένταξης ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. (Βλ. Επίσημη ιστοσελίδα <http://pokoispe.gr/index.html>).

υπηρεσίες και αρχές δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση, ούτε μπορεί να τύχει γρήγορων και άμεσων λύσεων. Η εύρεση της καταλληλότερης λύσης μπορεί να γίνει μόνο μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες συνδιαμόρφωσης και διαλόγου των εκπροσώπων συνεταιριστικών οργανώσεων με εκπροσώπους των εκάστοτε υπουργείων.

3.2.7 Η ΑΣΚΗΣΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΑΠΟ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΥΣ ΕΛΕΓΚΤΕΣ

Με τις διατάξεις του νόμου-πλαισίου για τους συνεταιρισμούς προτείνεται να ρυθμιστεί το ζήτημα του ελέγχου με τη θέσπιση κανόνων δικαίου κατ' αρχήν για όλους τους συνεταιρισμούς με σκοπό τη διεύρυνση του έως τώρα ασκούμενου οικονομολογιστικού ελέγχου σε αυτούς, την προσαρμογή του στην ιδιαίτερη φύση τους και την άσκηση του από κατάλληλα καταρτισμένους ελεγκτές.

Για τη διαμόρφωση και επεξεργασία των διατάξεων αυτών ο νομοθέτης οφείλει να λάβει υπόψη του τις εξής παραμέτρους:

- το περιεχόμενο της παρ. 6(c) ILO R. 193/2002²⁰³ για προσαρμογή του ασκούμενου ελέγχου στην ιδιαίτερη φύση των συνεταιρισμών.
- το sec. 4.1(2) PECOL, το οποίο ορίζει ότι ο ειδικός σκοπός του συνεταιριστικού ελέγχου είναι να βεβαιώσει ότι ο υπό εξέταση συνεταιρισμός προωθεί τους προβλεπόμενους στον νόμο και το καταστατικό σκοπούς του και ότι η δομή και η λειτουργία του συνάδουν με τη συνεταιριστική του ταυτότητα.
- το sec. 4.1(3) PECOL το οποίο κάνει λόγο για άσκηση του παραπάνω διευρυμένου ελέγχου από κατάλληλα καταρτισμένους ελεγκτές.
- τις Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Συνεταιριστική Νομοθεσία, όπου επισημαίνεται ότι η ιδιαίτερη φύση των συνεταιρισμών υπαγορεύει τη διεξαγωγή επιπρόσθετων ερευνών από τον ελεγκτή προκειμένου να διαπιστωθεί εάν ο υπό εξέταση συνεταιρισμός προάγει τον σκοπό του, δηλαδή την κάλυψη των αναγκών των μελών του ή και την ευρύτερη κοινωνική ωφέλεια²⁰⁴.
- την πρόσφατη τάση του αλλοδαπού νομοθέτη να εισαγάγει ειδικές ρυθμίσεις για τον έλεγχο των συνεταιρισμών έναντι της γενικότερης τάσης σύγκλισης των κανόνων ελέγχου των επιχειρήσεων, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι μεταξύ τους διαφορές («one-size-fits-all»)²⁰⁵.

203 Sec. 6(c) ILO R. 193/2002: «Governments should provide a supportive policy and legal framework consistent with the nature and function of cooperatives and guided by the cooperative values and principles set out in Paragraph 3, which would: (c) provide for the adoption of measures for the oversight of cooperatives, on terms appropriate to their nature and functions, which respect their autonomy, and are in accordance with national law and practice, and which are no less favourable than those applicable to other forms of enterprise and social organization».

204 Henry, ο.π., 2012, σ. 95-96.

205 Στη Γαλλία ο γενικός συνεταιριστικός νόμος του 1947 αναθεωρήθηκε το 2014 με συνέπεια την εισαγωγή διατάξεων για τη διεξαγωγή ελέγχου από ειδικά καταρτισμένους ελεγκτές στο μοντέλο της συνεταιριστικής επιχείρησης, οι οποίοι ελέγχουν μεταξύ άλλων την προώθηση των

Η εφαρμογή των διατάξεων αυτών μπορεί να επιτευχθεί με τη σύσταση ενός εξειδικευμένου σώματος ελεγκτών. Ωστόσο, η εμπειρία του παρελθόντος, ιδίως ως προς τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, έδειξε, όπως είδαμε και στην περίπτωση της κρατικής εποπτείας, ότι τέτοιες διατάξεις ουδέποτε εφαρμόστηκαν στην πράξη με συνέπεια να παραμείνουν νεκρό γράμμα²⁰⁶. Για τον λόγο αυτό, προτείνεται η σταδιακή διαμόρφωση ενός σώματος ειδικευμένων ελεγκτών λαμβάνοντας μέτρα και παρέχοντας κίνητρα για συνεταιριστική ειδίκευση στους ήδη ασκούντες οικονομολογιστικό έλεγχο σε συνθήκες εμπορικές εταιρείες. Τέτοια μέτρα θα μπορούσαν να είναι:

- η προσθήκη του συνεταιριστικού δικαίου και της συνεταιριστικής διαχείρισης ως αντικείμενου διδασκαλίας και εξέτασης των υποψηφίων ελεγκτών για τη λήψη της άδειας ασκήσεως επαγγέλματος²⁰⁷,
- η προσθήκη της συνεταιριστικής επιχείρησης σε προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης των ελεγκτών (πχ. στο Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών),
- η παροχή κινήτρων για παρακολούθηση δια βίου μάθησης σεμιναρίων για τον συνεταιρισμό υπό τη μορφή π.χ. υποτροφιών ή μειωμένων διδάκτρων.

Απώτερος στόχος των ανωτέρω μέτρων είναι να προετοιμάσουν το έδαφος έτσι ώστε στο μέλλον ο διορισμός ειδικευμένων ελεγκτών να συνιστά εκ του νόμου υποχρέωση για τους ελεγχόμενους συνεταιρισμούς και η συνεταιριστική κατάρτιση προαπαιτούμενο για τους ελεγκτές που επιθυμούν να παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε συνεταιρισμούς.

3.2.8 Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΕΝΟΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΛΑΣΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΔΙΑΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ

Κοινός παρονομαστής μεταξύ των ειδικών συνεταιριστικών νόμων είναι ότι εισάγουν διατάξεις για την οργάνωση των συνεταιρισμών σε βαθμίδες. Οι μεταξύ τους αποκλίσεις

συνεταιριστικών αρχών και την κάλυψη των αναγκών των μελών του συνεταιρισμού. Στην Ισπανία προβλέπονται ειδικές διατάξεις για τον συνεταιριστικό έλεγχο, κατά τη διεξαγωγή του οποίου λαμβάνονται υπόψη και άλλες μεταβλητές πέραν των οικονομικών καταστάσεων και ισολογισμών, όπως οι συναλλαγές του συνεταιρισμού με μέλη και μη μέλη, η εκπαίδευση μελών και προσωπικού, η προώθηση της συνεταιριστικής ανάπτυξης. Fajardo et al., ο.π., σ. 103. G. Fajardo, National Reports: Spain, σε Fajardo, G., Fici, A. Henrý, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I. (2017), Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, 2017, σ. 599.

206 Για παράδειγμα, το άρθρ. 68 παρ. 4 του Ν. 921/1979 προέβλεπε εντός πενταετίας από τη δημοσίευση του νόμου την έκδοση υπουργικής απόφασης για τη δημιουργία σώματος ελεγκτών για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, το οποίο όμως ουδέποτε λειτούργησε καθώς η σχετική υπουργική απόφαση δεν εκδόθηκε. Ο Καμινάρη-Κλήμη, Σχέσεις κράτους και συνεταιρισμών στην Ελλάδα για την ανάπτυξη του αγροτικού πληθυσμού (διδακτορική διατριβή), 2003, σ. 97.

207 Στην Ισπανία για παράδειγμα η συνεταιριστική επιχείρηση αποτελεί αντικείμενο εκπαίδευσης των ελεγκτών, χωρίς ωστόσο να συμπεριλαμβάνεται στην εξεταστέα ύλη των υποψηφίων ελεγκτών για απόκτηση της άδειας ασκήσεως επαγγέλματος. Αποτέλεσμα αυτού είναι να μην παρέχεται εν τέλει καμία εγγύηση ως προς τις γνώσεις των επιτυχόντων για τον συνεταιριστικό θεσμό και τις ιδιαιτερότητες που τον διακρίνουν από άλλες μορφές εταιρειών. G. Fajardo, National Reports: Spain, σε Fajardo, G., Fici, A. Henrý, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I., Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, 2017, σ. 599.

αφορούν στα εν δυνάμει μέλη των οργανώσεων αυτών (τα οποία πρέπει να ανήκουν στην ίδια κατηγορία ή τομέα δράσης), τη γεωγραφική εμβέλεια της οργάνωσης, το αντικείμενο δραστηριοτήτων των προβλεπόμενων εκ του νόμου οργανώσεων και τον αριθμό των βαθμίδων οργάνωσης.

Ένας νόμος-πλαίσιο για τους συνεταιρισμούς θα κληθεί να αντικαταστήσει τις ανωτέρω διατάξεις με άλλες γενικές και ελαστικές, οι οποίες δεν επιβάλλουν ιδιαίτερα λεπτομερείς όρους και προϋποθέσεις, καθώς τέτοιες ρυθμίσεις συχνά επιφέρουν αντίθετα αποτελέσματα, λειτουργώντας ανασταλτικά στην ανάπτυξη και περαιτέρω επέκταση των συνεταιριστικών αυτών οργανώσεων.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω σε συνδυασμό με τις ακόλουθες παραμέτρους, ήτοι:

- το άρθρ. 6(d) ILO R. 193/2002, το οποίο καλεί τον εθνικό νομοθέτη να διευκολύνει τους συνεταιρισμούς να γίνονται μέλη σε συνεταιριστικές οργανώσεις που μεριμνούν για τις ανάγκες των μελών/συνεταιρισμών,
- το άρθρ. 17(c) ILO R. 193/2002, το οποίο καλεί τον εθνικό νομοθέτη να ενθαρρύνει τις οργανώσεις αυτές να παρέχουν εμπορικές και οικονομικής φύσεως υπηρεσίες προς τα μέλη τους,
- το sec. 5.1(2) PECOL κατά το οποίο ο σκοπός συνεργασίας μεταξύ των συνεταιρισμών μπορεί να είναι οικονομικός ή κοινωνικοπολιτικός ή και τα δύο,

προτείνονται οι ακόλουθες μορφές οργάνωσης των συνεταιρισμών²⁰⁸:

ΕΝΩΣΕΙΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Οι ενώσεις αυτές αφορούν την οικονομική συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών. Αποτελούν επιχειρήσεις, καθώς έχουν οικονομικό κυρίως σκοπό²⁰⁹ και βασικό αντικείμενο τις

208 Η παρούσα μελέτη διακρίνει δυο βασικές κατηγορίες οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης των συνεταιρισμών: τις ενώσεις συνεταιρισμών και τις ομοσπονδίες, με βάση τον επιδιωκόμενο σκοπό τους. Η παραπάνω διάκριση απαντάται στις περισσότερες συνεταιριστικές νομοθεσίες (όπως για παράδειγμα της Ιταλίας, της Πορτογαλίας, της Ισπανίας και της Γαλλίας), όπου προβλέπεται ότι οι ενώσεις συνεταιρισμών έχουν κατά κανόνα εμπορικό σκοπό και οι ομοσπονδίες έχουν κοινωνικοπολιτικό σκοπό. Η ανωτέρω διάκριση κρίθηκε χρήσιμη και προτείνεται η εισαγωγή της στον νόμο-πλαίσιο καθώς οι επιδιωκόμενοι σκοποί των δυο αυτών κατηγοριών δεν ταυτίζονται ούτε είναι απαραίτητως αλληλένδετοι. Συγκεκριμένα, η εκπροσώπηση από τη μια πλευρά και η οικονομική συνεργασία από την άλλη μπορεί να μην έχουν ίδιους αποδέκτες/μέλη, καθώς η οικονομική συνεργασία συνήθως λαμβάνει χώρα μεταξύ συνεταιρισμών με ομοειδή, συναφή ή αλληλοσυμπληρούμενη δραστηριότητα, ενώ η υποστήριξη και διάχυση του μοντέλου των συνεταιρισμών, η παροχή τεχνικής στήριξης και κατάρτισης, η διαβούλευση με δημόσιες αρχές, που ανήκουν στην σκοποθεσία των ομοσπονδιών αφορούν μεγαλύτερο εύρος αποδεκτών και άρα μελών. Για τον λόγο αυτό προτείνεται η παραπάνω διάκριση, παρότι στην πράξη τα παραπάνω όρια μπορεί να γίνουν δυσδιάκριτα.

209 Στις εθνικές νομοθεσίες, ενώσεις κυρίως με σωματειακή μορφή αναλαμβάνουν την εκπροσώπηση

συναλλαγές με τα μέλη τους, τα οποία με τη σειρά τους είναι συνεταιρισμοί ίδιας ή και διαφορετικής κατηγορίας με βάση τα προβλεπόμενα στο καταστατικό. Η γεωγραφική τους κάλυψη μπορεί να καθορίζεται ελεύθερα από το καταστατικό, ενώ ο ελάχιστος αριθμός μελών προτείνεται να είναι τα δύο, προκειμένου να διευκολυνθεί η σύστασή τους.

Η οργάνωση των συνεταιρισμών σε οικονομική βάση μπορεί να γίνει με διάφορες νομικές μορφές. Σημαντικό, όμως, κρίνεται να προωθήσει ο νομοθέτης την κατεξοχήν νομική μορφή οικονομικής οργάνωσης των συνεταιρισμών που δεν είναι άλλη από εκείνη του ίδιου του συνεταιρισμού. Στις περισσότερες εθνικές συνεταιριστικές νομοθεσίες, ο νομοθέτης ενθαρρύνει (ενίοτε δε προωθεί με ευνοϊκά μέτρα) τη συνεταιριστική μορφή για την οικονομική συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών²¹⁰. Αυτό οφείλεται στο ότι οι ενώσεις αυτές εμφανίστηκαν από την αρχή του συνεταιριστικού κινήματος και πλέον αποτελούν διαδεδομένη πρακτική²¹¹. Πέραν όμως αυτού, η ένωση συνεταιρισμών, καθότι ιδρύεται και λειτουργεί ως συνεταιριστική επιχείρηση, φέρει την ίδια ταυτότητα, τις ίδιες αξίες και αρχές με τα μέλη-συνεταιρισμούς και διέπεται από το συνεταιριστικό δίκαιο και τις ίδιες διατάξεις με εκείνες των μελών της, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων που τυγχάνουν εφαρμογής μόνο σε πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς. Ειδικότερα, οι ενώσεις αυτές, καθότι είναι συνεταιρισμοί, δεν έχουν ως βασικό τους σκοπό την επίτευξη και διανομή κέρδους, όπως οι συνήθεις εμπορικές εταιρείες, αλλά την κάλυψη των αναγκών των μελών-συνεταιρισμών παρέχοντας υπηρεσίες ή και προϊόντα σε αυτά μέσα από τη δημοκρατικά διοικούμενη, κοινή επιχείρηση της ένωσης, όπου οι αποφάσεις λαμβάνονται και τα όργανα διοίκησης εκλέγονται με δημοκρατικό τρόπο. Για τον λόγο αυτό, η ένωση συνεταιρισμών ως συγγενική μορφή παρέχει τα εκέγγυα στα μέλη-συνεταιρισμούς να έχουν και να διατηρούν τόσο τον έλεγχο της ένωσης όσο και την αυτονομία τους. Με άλλα λόγια οι ενώσεις συνεταιρισμών αποτελούν τη φυσική επέκταση των εργασιών των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών και κρίνονται το κατάλληλο σχήμα το οποίο θα προωθήσει τον συνεταιριστικό σκοπό των μελών χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη συνεταιριστική ταυτότητα που διακρίνει τις ίδιες αλλά και τα μετέχοντα σε αυτές μέλη τους²¹².

των μελών τους και την προώθηση του συνεταιριστικού θεσμού, ενώ ενώσεις με εμπορική ιδιότητα αναλαμβάνουν οικονομικές δραστηριότητες. Στην πράξη όμως έχει διαπιστωθεί ότι τα όρια αυτά γίνονται δυσδιάκριτα, καθώς ενίοτε συνεταιριστικές οργανώσεις με οικονομικό σκοπό στην πορεία λειτουργούν και αντιπροσωπευτικά και αντίστροφα, με συνέπεια η διάκριση του νόμου να καταργείται στην πράξη. Για παράδειγμα, η ένωση συνεταιρισμών λιανικής πώλησης UNIDE και ο βιομηχανικός όμιλος Mondragon Corporacion Cooperativa, παρότι αποτελούν ενώσεις οικονομικού σκοπού, στην πορεία πλέον αντιπροσωπεύουν τα μέλη τους στην Ισπανική Συνομοσπονδία Επιχειρήσεων Κοινωνικής Οικονομίας CEPES, Fajardo, ο.π., υποσημ. 158, σ. 603. Fici, ο.π., 2017, σ. 400. D. Hiez, National Reports: France σε Fajardo, G., Fici, A. Henry, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I., Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, σ. 246.

210 Βλ. για παράδειγμα το άρθ. 5 παρ. 1 Γενικού Νόμου για τους Συνεταιρισμούς υπ' αρ. 47-1775 του 1947 (Γαλλία), άρθ. 101 Συνεταιριστικού Κώδικα (Πορτογαλία), άρθ. 84 παρ. 1 νόμου-πλασιού για τους συνεταιρισμούς στη Λατινική Αμερική. Βλ. και Fici, ο.π., 2015, υποσημ. 98, σ. 91.

211 Fici, ο.π., 2016, σ. 71. Cracogna, ο.π., 2013, σ. 182.

212 Fajardo, G., Fici, A. Henry, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I. (2017), Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, 2017, Cooperation among cooperatives (with commentary by H. Henry), σ. 132. Cracogna, ο.π., 2013, σ. 182. Fici, ο.π., 2015, σ. 72-73, 75. Fajardo, ο.π., σ. 610.

Παράλληλα, όμως, ο νομοθέτης δεν μπορεί να περιορίσει τη συμβατική ελευθερία των συνεταιρισμών να ιδρύουν ή να συμμετέχουν σε οποιαδήποτε νομική μορφή οργάνωσης (π.χ. Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία - ΑΜΚΕ) ή επιχείρησης πέραν της συνεταιριστικής (π.χ. ΑΕ) εφόσον: α) η σύσταση/συμμετοχή σε μια τέτοια οργάνωση/εταιρεία εξυπηρετεί τον συνεταιριστικό τους σκοπό και β) οι συμμετέχοντες συνεταιρισμοί δεν θα απολέσουν την αυτονομία τους²¹³.

ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Οι οργανώσεις αυτές αφορούν την εκπροσώπηση, τεχνική στήριξη και εκπαίδευση των μελών τους. Ο κοινωνικοπολιτικός σκοπός τους, ωστόσο, δεν αποκλείει την άσκηση οικονομικών δραστηριοτήτων για την προώθησή του²¹⁴. Με βάση τα παραπάνω, η κατάλληλη νομική μορφή για τις οργανώσεις αυτές είναι το σωματείο²¹⁵. Μετέχοντες σε ομοσπονδίες μπορεί να είναι συνεταιρισμοί ίδιας ή και διαφορετικής κατηγορίας (με πρόβλεψη καταστατικού) και η γεωγραφική κάλυψη να οριστεί από το καταστατικό. Για να διευκολυνθεί η σύσταση τέτοιων ομοσπονδιών, ο ελάχιστος αριθμός μελών προτείνεται να ανέρχεται στα δύο μέλη²¹⁶, προβλέποντας παράλληλα, όπως άλλωστε ορίζει και το άρθρ. 2 παρ. 3 του Ν. 1667/1986 για τους πρωτοβάθμιους αστικούς συνεταιρισμούς, ότι δεν μπορούν να μετέχουν ως μέλη στις ομοσπονδίες αυτές όποιοι μετέχουν σε άλλη ομοσπονδία με ίδια έδρα, καλύπτοντας την ίδια γεωγραφική εμβέλεια και φέροντας τον ίδιο σκοπό.

Καθώς με το προτεινόμενο αυτό μοντέλο δεν τίθενται γεωγραφικοί περιορισμοί των οργανώσεων αυτών, οι οποίες μπορούν να είναι τοπικές-περιφερειακές ή και εθνικές, κρίνεται μη αναγκαία η πρόβλεψη επιπρόσθετης βαθμίδας διότι: α) αυξάνει την απόσταση μεταξύ βάσης και συνεταιριστικής οργάνωσης και αντίστοιχα τον κίνδυνο περιορισμού ή και απώλειας του ελέγχου από τη βάση β) σε άλλες χώρες με μακρά συνεταιριστική παράδοση όπου το συνεταιριστικό κίνημα είναι ιδιαίτερα οργανωμένο, οι συνεταιρισμοί οργανώνονται κυρίως σε δύο βαθμίδες, όπως π.χ. στη Φινλανδία²¹⁷.

213 Sec. 5.1(5) PECOL: «Cooperatives may not participate in structures of cooperation which prejudice their autonomy and the members' ultimate control of the cooperative.»

214 Fici, ο.π., 2015, σ. 70: «[...] the distinction between these two forms (socio-political and economic) is based mainly on their objectives and not on the nature of the activities necessary to achieve them (since such activities may be economic or not a choice that may also affect, as we shall see, the choice of the legal form for performing the function).»

215 Hiez, ο.π., σ. 246.

216 Βλ. Εισηγητική έκθεση για τις «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις», 27 Ιανουαρίου 2000, σ. 38.

217 Henry, National Reports: Finland σε: Fajardo, G., Fici, A., Henry, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I., Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports, 2017, σ. 161.

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Ο φορέας αυτός θα έχει ως βασικό του σκοπό την εκπροσώπηση των μελών του και την προώθηση του συνεταιριστικού θεσμού εν γένει με τις δραστηριότητές του. Οι συμμετέχοντες σε αυτόν μπορεί να είναι ομοσπονδίες (τοπικές/περιφερειακές και εθνικές), ενώσεις συνεταιρισμών και ενώσεις προσώπων ανεξαρτήτως νομικής μορφής εφόσον οι συμμετέχοντες σε αυτές είναι κατά πλειοψηφία συνεταιρισμοί, καθώς και πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί που δεν μετέχουν σε κάποια ένωση ή ομοσπονδία²¹⁸. Η γεωγραφική κάλυψη του φορέα αντιστοιχεί στο σύνολο της επικράτειας.

Αντίστοιχοι φορείς απαντώνται σε διάφορες χώρες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Ολλανδίας όπου λειτουργεί το Εθνικό Συμβούλιο για τους Συνεταιρισμούς (Nationale Coöperatieve Raad - NCR). Το Συμβούλιο αυτό, το οποίο φέρει σωματειακή μορφή, ιδρύθηκε τη δεκαετία του '30, αρχικά έχοντας ως μέλη συνεταιρισμούς που δραστηριοποιούνται στον αγροτικό και χρηματοπιστωτικό τομέα (που αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των συνεταιρισμών) και στη συνέχεια ανοίγοντας τις πόρτες του σε νέους συνεταιρισμούς, ανεξαρτήτως κατηγορίας (όπως για παράδειγμα στον τομέα της υγείας, της κοινωνικής φροντίδας, της στέγασης και της ενέργειας). Η υποστήριξη των μελών του περιλαμβάνει μια πληθώρα από δράσεις, αναλόγως των αναγκών τους, όπως:

- η σύνταξη Κώδικα Διακυβέρνησης Συνεταιρισμών, του οποίου μάλιστα η αναθεώρηση έλαβε χώρα τον Οκτώβριο του 2019. Ο Κώδικας αυτός είναι δεσμευτικός για όλα τα μέλη του Συμβουλίου και έχει ως στόχο να φέρει εγγύτερα τους συνεταιρισμούς στις συνεταιριστικές αρχές και να ωθήσει τη διεξαγωγή διαλόγου τόσο στο εσωτερικό των εκάστοτε μεμονωμένων συνεταιρισμών, όσο και μεταξύ των διαφορετικών κατηγοριών τους²¹⁹,
- η οργάνωση εργαστηρίων με αντικείμενο την ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των συνεταιρισμών,
- η λειτουργία help-desk για τους ενδιαφερόμενους να ιδρύσουν έναν συνεταιρισμό,
- η σύσταση Συνεταιριστικής Ακαδημίας, τα μαθήματα της οποίας απευθύνονται σε μέλη συνεταιρισμών (ιδίως πολυμελών συνεταιρισμών όπου τίθενται εντονότερα το ζήτημα της συμμετοχής και της δημοκρατίας), με στόχο την ενδυνάμωση του ρόλου των μελών στη διακυβέρνηση του συνεταιρισμού τους²²⁰.

Ένας αντίστοιχος εθνικός φορέας εκπροσώπησης του συνόλου των συνεταιρισμών απαντάται και στη Φινλανδία (Pellervo Confederation of Finnish Cooperatives), ο οποίος συστάθηκε το 1899 με στόχο την προώθηση του συνεταιριστικού μοντέλου. Σε αυτόν μετέχουν συνεταιρισμοί κάθε κατηγορίας και οι δράσεις του περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την παροχή τεχνικής βοήθειας και συμβουλευτικής προς υπό σύσταση και λειτουργού-

218 Βλ. άρθ. 33 του Ν. 2810/2000 για την ΠΑΣΕΓΕΣ.

219 National Council of Cooperatives. (2019). Governance Code for Cooperatives: Principles and Rules. <https://www.cooperatie.nl/wp-content/uploads/2019/10/Code-for-Coöperatives-2019.pdf>

220 Coop News. Lessons from the Netherlands: Dilemmas of old and new co-ops, 28 Σεπτεμβρίου 2017. <https://www.thenews.coop/121967/sector/lessons-netherlands-dilemmas-old-new-co-ops/> Επίσημη ιστοσελίδα του Ολλανδικού Συμβουλίου Συνεταιρισμών <https://www.cooperatie.nl/english-summary/>

ντες συνεταιρισμούς με βάση τις ανάγκες τους, τη συνδιαμόρφωση της νομοθεσίας και των εν γένει πολιτικών που αφορούν τους συνεταιρισμούς καθώς και την εκπαίδευση/έρευνα. Ιδίως ως προς το τελευταίο σημειώνεται ότι το Pellervo συγχρηματοδοτεί το πρόγραμμα συνεταιριστικών σπουδών «Co-op Network Studies», στο οποίο μετέχουν τα δέκα εκ των δεκατεσσάρων πανεπιστημίων της χώρας με αντικείμενο τη συνεταιριστική επιχείρηση μέσα από μια πολυεπιστημονική προσέγγιση, τη δημιουργία θέσης καθηγητή με αντικείμενο τη συνεταιριστική διοίκηση και την έκδοση του ακαδημαϊκού περιοδικού *Journal of Cooperative Organization and Management*²²¹.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι η σύσταση και λειτουργία ενός πανελληνίου φορέα για τους συνεταιρισμούς, ανεξαρτήτως κατηγορίας ή τομέα δραστηριοποίησης, δύναται:

- να ενδυναμώσει την ενότητα του συνεταιριστικού κινήματος και να προασπίσει την ιδιαίτερη ταυτότητα του συνεταιριστικού θεσμού,
- να ενισχύσει τη διαπραγματευτική δύναμη των συνεταιρισμών, όταν ο φορέας αυτός συνδιαλέγεται με τις δημόσιες αρχές, επιτρέποντας έτσι μια συνδιαμόρφωση δημοσίων πολιτικών από τη βάση προς την κορυφή,
- να αναλάβει συνολικές πρωτοβουλίες για την προώθηση του συνεταιριστικού θεσμού συγκεντρώνοντας και αξιοποιώντας από κοινού πόρους, για παράδειγμα, στον τομέα της εκπαίδευσης, της κατάρτισης, της ενημέρωσης και της τεχνικής υποστήριξης νέων και παλιότερων συνεταιρισμών,
- να εκπροσωπεί τους ελληνικούς συνεταιρισμούς σε διεθνή φόρουμ, επιτροπές και οργανώσεις, ενισχύοντας έτσι την εξωστρέφεια των ελληνικών συνεταιρισμών και προετοιμάζοντας το έδαφος για πιθανές συνέργειες με συνεταιρισμούς άλλων χωρών.

Μέσα από το προτεινόμενο μοντέλο ενθαρρύνεται η οικονομική και κοινωνικοπολιτική οργάνωση μεταξύ συνεταιρισμών όχι μόνο ίδιας αλλά ενδεχομένως και διαφορετικής κατηγορίας, αφήνοντας σημαντικά περιθώρια στους ίδιους τους συνεταιριστές να καθορίσουν στο καταστατικό τους ειδικότερους όρους συνεργασίας στο πλαίσιο της αυτοδιοίκησής τους.

3.2.9 ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΕΡΔΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΤΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥΣ

Το πολυνομικό τοπίο των συνεταιρισμών, όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, εισάγει διαφορετική ορολογία και θεσπίζει διαφορετικό τρόπο διανομής των πλεονασμάτων και των κερδών μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών συνεταιρισμών.

Η δημιουργούμενη σύγχυση αλλά και η άνιση νομοθετική μεταχείριση μεταξύ των

221 Για την ιστορία του Pellervo βλ. M. Kuisma, A. Henttinen, S. Karhu, M. Pohls, *The Pellervo Story: A century of Finnish cooperation, 1899-1999*, 1999. Επίσημη ιστοσελίδα του Pellervo <https://pellervo.fi/english/>. Επίσημη ιστοσελίδα του Co-op Network Studies <https://www.helsinki.fi/en/ruralia-institute/education/co-op-network-studies>

συνεταιρισμών μπορεί να αποκατασταθεί μέσα από τον νόμο-πλαίσιο για τους συνεταιρισμούς και τη θέσπιση γενικών διατάξεων για όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς, λαμβάνοντας υπόψη τις εξής παραμέτρους:

- την 3η διεθνή συνεταιριστική αρχή²²².
- το sec 3.6(1) PECOL, το οποίο προβλέπει –μεταξύ άλλων– ότι τα οικονομικά αποτελέσματα από τις συναλλαγές του συνεταιρισμού με τα μέλη του αποτελούν συνεταιριστικά πλεονάσματα (ή ζημίες).
- το sec. 3.6(3) PECOL, το οποίο προβλέπει ότι με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης τα συνεταιριστικά πλεονάσματα μπορούν να διανεμηθούν στα μέλη με κριτήριο τις συναλλαγές του μέλους με το συνεταιρισμό ή διατίθενται για το σχηματισμό αποθεματικών (αδιανέμητων ή διανεμητών).
- το sec. 3.7(1) PECOL, το οποίο επισημαίνει ότι οι συνεταιρισμοί μπορεί να έχουν και άλλου είδους οικονομικά αποτελέσματα, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που παράγονται από τις συναλλαγές του συνεταιρισμού με μη μέλη [...], ανεξαρτήτως όμως της προέλευσης των αποτελεσμάτων αυτών, αυτά κατατίθενται σε αδιανέμητα αποθεματικά²²³.
- τις Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Συνεταιριστική Νομοθεσία, όπου υπογραμμίζεται η ανάγκη διάκρισης μεταξύ κερδών και πλεονασμάτων και οριοθέτησης των όρων, καθώς αυτό επιδρά στον τρόπο φορολόγησης των συνεταιρισμών²²⁴.
- το άρθρ. 19 του Ν. 2810/2000, ο οποίος αποτέλεσε έναν από τους μακροβιότερους και αριστερότερους συνεταιριστικούς νόμους, όπου διέκρινε τα πλεονάσματα από τα κέρδη και προέβλεπε διαφορετικό τρόπο διανομής τους με βάση τις διεθνείς συνεταιριστικές αρχές²²⁵.

222 Η 3η διεθνής συνεταιριστική αρχή ορίζει ότι τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος τουλάχιστον θα είναι αδιανέμητα β) απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με το συνεταιρισμό και γ) υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

223 Fajardo, et al., 2017, σ. 73επ, 92 επ.

224 Henjý, ο.π., 2012, σ. 94.

225 Άρθρ. 19 του Ν. 2810/2000: «1. Αν από τα ακαθάριστα έσοδα της [αγροτικής συνεταιριστικής οργάνωσης] (ΑΣΟ) αφαιρεθούν οι κάθε είδους δαπάνες, οι ζημίες, οι αποσβέσεις και οι τόκοι των υποχρεωτικών και των προαιρετικών μερίδων, το υπόλοιπο που απομένει αποτελεί το διαχειριστικό υπόλοιπο της χρήσης. Το διαχειριστικό υπόλοιπο περιλαμβάνει πλεονάσματα και κέρδη. Τα πλεονάσματα προέρχονται από [...] συναλλαγές της συνεταιριστικής οργάνωσης με τα μέλη της. Τα πέραν του πλεονάσματος υπόλοιπο λογίζεται ότι προέρχεται από τις συναλλαγές με τρίτους και συνιστά κέρδη. [...] 3. Από τα πλεονάσματα, πριν από την αφαίρεση για τις προαιρετικές μερίδες, κρατείται ποσοστό δέκα τοις εκατό (10%) για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού. [...] 4. Το υπόλοιπο των πλεονασμάτων, [...], διατίθεται για την: (α) ανάπτυξη του συνεταιρισμού, (β) απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με το συνεταιρισμό, (γ) υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα Μέλη, όπως ειδικότερα ορίζεται στο καταστατικό. [...] 6. Στο τακτικό αποθεματικό περιέχονται: α) Τα κέρδη, όπως ορίζονται στην παράγραφο 1, μετά τη φορολόγησή τους. β) Η κράτηση της παραγράφου 3. γ) Τα έσοδα που περιέχονται στο συνεταιρισμό από χαριστική αιτία. δ) Κάθε άλλο έσοδο, για το οποίο δεν ορίζεται διαφορετικά από το καταστατικό».

Με βάση τα παραπάνω, οι διατάξεις του νόμου-πλαisiού οφείλουν να υιοθετήσουν μια κοινή ορολογία για όλες τις κατηγορίες συνεταιρισμών και να προσδιορίσουν τις έννοιες του *πλεονάσματος* και του *κέρδους*. Ειδικότερα, ο νόμος-πλαίσιο καλείται να ορίσει το *κέρδος*, με το ειδικότερο περιεχόμενο που φέρει βάσει της συνεταιριστικής θεωρίας, ως το οικονομικό αποτέλεσμα που παράγεται από τις συναλλαγές τρίτων με τον συνεταιρισμό. Στη συνέχεια, καλείται να ορίσει το *πλεόνασμα* ως το οικονομικό αποτέλεσμα που παράγεται από τις συναλλαγές των μελών με τον συνεταιρισμό, διακρίνοντας την έννοια αυτή από εκείνη του κέρδους και αποτρέποντας την εσφαλμένη χρήση του ως συνώνυμο του κέρδους²²⁶.

Ως προς τον τρόπο με τον οποίο διανέμονται τα κέρδη και τα πλεονάσματα, ο νόμος-πλαίσιο οφείλει να προβλέψει διαφορετικούς κανόνες για τη διάθεσή τους. Ειδικότερα, ως προς τη διανομή των πλεονασμάτων προτείνεται:

- Α)** ένα μέρος τους να διατίθεται στο τακτικό αποθεματικό,
- Β)** ένα μέρος να διατίθεται για τη δημιουργία άλλων αποθεματικών και για την ανάπτυξη του συνεταιρισμού κατόπιν απόφασης Γενικής Συνέλευσης,
- Γ)** ένα μέρος να διανέμεται στα μέλη με βάση τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό, λειτουργώντας με τον τρόπο αυτό ως σύστημα επιβράβευσης των μελών που κάνουν χρήση των προϊόντων-υπηρεσιών του συνεταιρισμού²²⁷,
- Δ)** το υπόλοιπο να διατίθεται για δράσεις που εγκρίνουν τα μέλη του συνεταιρισμού, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο καταστατικό.

Την ίδια στιγμή, όμως, ο νόμος-πλαίσιο οφείλει να απαγορεύει ρητώς την όποια διανομή κερδών στα μέλη, ως μη συνάδουσα με την κατ' αρχήν μη κερδοσκοπική φύση της συνεταιριστικής επιχείρησης, προβλέποντας ότι ένα μέρος των κερδών μπορεί να

226 Βλ. υποσημ. 116. Βλ. επίσης και την Εισηγητική Έκθεση στο σχέδιο νόμου για τις «Αγροτικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις», σ. 33 διαθέσιμο σε https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetiko-Ergou?law_id=bec88844-cf4a-41fd-b5b5-9c8a8fb2393c που επισημαίνει τα εξής: «Η διάκριση μεταξύ πλεονασμάτων και κερδών είναι αναγκαία για ουσιαστικούς και για πρακτικούς λόγους. Τα πλεονάσματα έχουν προκύψει από την πέραν του κόστους επιβάρυνση των ειδών και υπηρεσιών που προμηθεύτηκαν τα μέλη από τη συνεταιριστική τους οργάνωση ή/ και από την εκ μέρους του συνεταιρισμού παρακράτηση μέρους του τιμήματος στην περίπτωση διάθεσης προϊόντων των μελών του. Και στις δύο περιπτώσεις, το πλεόνασμα συνιστά παρακράτηση εκ μέρους του νομικού προσώπου του συνεταιρισμού, ποσών από τα μέλη του. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο σε πολλές χώρες, μεταξύ των οποίων η Γερμανία και οι ΗΠΑ, τα πλεονάσματα απαλλάσσονται από τη φορολογία και λογίζονται μόνο ως ατομικό εισόδημα των μελών, οπότε μπορούν να φορολογηθούν μόνο στο επίπεδο του ατομικού εισοδήματος των μελών κατά τη διανομή τους. Τα κέρδη έχουν διαφορετική προέλευση. Προκύπτουν από τη διάθεση σε τρίτους ειδών που δεν προέρχονται από μέλη. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο τα κέρδη δεν διανέμονται στα μέλη αλλά μεταφέρονται στο αποθεματικό για την επέκταση των δραστηριοτήτων του συνεταιρισμού και τη συνέχιση προσφοράς υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο».

227 MacPherson, ο.π., 1997, σ. 25.

διατεθεί για έναν ή όλους από τους παρακάτω σκοπούς με απόφαση Γενικής Συνέλευσης: α) Για τον σχηματισμό αδιανέμητων αποθεματικών, β) Για την εκπαίδευση και κατάρτιση των μελών, των εργαζομένων στον συνεταιρισμό ή την πληροφόρηση του ευρύτερου κοινού²²⁸, σύμφωνα με την 5η διεθνή συνεταιριστική αρχή, γ) Για τη συνεργασία μεταξύ των συνεταιρισμών, σύμφωνα με την 6η διεθνή συνεταιριστική αρχή, δ) Για κοινωφελείς δράσεις υπέρ της κοινότητας, όπως ορίζει η 7η διεθνή συνεταιριστική αρχή.

Με την ανάπτυξη των ομοσπονδιών των συνεταιρισμών και τη σύσταση του πανελληνίου φορέα εκπροσώπησης του συνεταιριστικού κινήματος μπορεί να καταστεί δυνατή και να προωθηθεί η δημιουργία ταμείων αλληλεγγύης με την παρακράτηση ενός ποσοστού από τα κέρδη των μελών-συνεταιρισμών, τη διαχείριση των οποίων δύνανται να αναλάβουν οι παραπάνω οργανώσεις προκειμένου να χρηματοδοτούν δράσεις εκπαίδευσης, κατάρτισης, προώθησης της συνεταιριστικής ιδέας αλλά και ενίσχυσης νέων συνεργατικών εγχειρημάτων, όπως προβλέπει με παρεμφερείς διατάξεις η ιταλική συνεταιριστική νομοθεσία²²⁹. Με τον τρόπο αυτό, μέσα από την κερδοφορία των συνεταιρισμών πραγματοποιείται η συνεταιριστική αξία της αλληλεγγύης στους κόλπους του συνεταιριστικού κινήματος.

Το ζήτημα της διανομής τίθεται και σε περίπτωση εκκαθάρισης ενός συνεταιρισμού ο οποίος έχει λυθεί. Στο στάδιο αυτό τίθεται το ερώτημα πώς πρέπει να διανεμηθεί το εναπομένον υπόλοιπο του ενεργητικού του συνεταιρισμού μετά την εξόφληση των οφειλών και την επιστροφή των συνεταιριστικών μερίδων προς τα μέλη. Το ζήτημα αυτό οφείλει ο νομοθέτης να διευθετήσει με τον νόμο-πλαίσιο προκειμένου να προστατεύ-

228 Με βάση τον Συνεταιριστικό Κώδικα (ΣΚ) της Πορτογαλίας και ειδικότερα το άρθρ. 97 παρ. 1 και παρ. 2 προβλέπεται με υποχρεωτικές διατάξεις η δημιουργία ειδικού αποθεματικού με αποκλειστικό σκοπό την ενίσχυση δράσεων εκπαίδευσης και κατάρτισης των μελών και εργαζομένων στο συνεταιρισμό αλλά και ενημέρωσης της κοινότητας. Το εν λόγω αποθεματικό σχηματίζεται –μεταξύ άλλων– από ένα μέρος των ετήσιων πλεονασμάτων (τουλάχιστον το 1%) και των κερδών (εφόσον δεν διοχετεύονται υπέρ άλλου αποθεματικού) και δύναται να το διαχειριστεί ο ίδιος ο συνεταιρισμός ή να το διαθέσει σε συνεταιριστική οργάνωση ανώτερου βαθμού, στην οποία μετέχει, υπό τον όρο ότι θα χρησιμοποιηθεί για εκπαιδευτικές δράσεις. Βλ. Meira, ο.π., σ. 473-474.

229 Με βάση την ιταλική νομοθεσία περί συνεταιρισμών, οι εθνικές ενώσεις που αποκτούν την άδεια διενέργειας συνεταιριστικών ελέγχων στα μέλη τους μπορούν να δημιουργήσουν ταμεία αλληλεγγύης με αποκλειστικό σκοπό την προώθηση και ενίσχυση συνεταιριστικών πρωτοβουλιών (είτε μέσω ίδρυσης νέων συνεταιρισμών είτε μέσω κτήσης συνεταιριστικών μερίδων), την παροχή κατάρτισης στους διευθυντές των συνεταιρισμών και τη διεξαγωγή σχετικών μελετών και ερευνών. Τα ταμεία αυτά σχηματίζονται από τις υποχρεωτικές εισφορές των συνεταιρισμών-μελών τους (που αντιστοιχούν στο 3% επί των καθαρών ετήσιων κερδών τους) αλλά και από το εναπομένον υπόλοιπο συνεταιρισμού υπό εκκαθάριση ή υπό μετατροπή σε άλλη εταιρική μορφή. Οι υποχρεώσεις αυτές βαρύνουν και τους μη μετέχοντες σε συνεταιριστικές οργανώσεις ανώτερης βαθμίδας, με τη διαφορά ότι οι εισφορές αυτές καταβάλλονται σε ένα δημόσιο ταμείο με αντίστοιχο σκοπό. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευνοϊκά φορολογικά μέτρα που προωθούνται στηρίζουν την οργάνωση των συνεταιρισμών, προβλέποντας ότι οι καταβολές προς τα ταμεία αυτά εκπίπτουν φόρου και ότι οι καταβάλλοντες την εισφορά συνεταιρισμοί υπόκεινται σε φορολογικές ελαφρύνσεις. Με τον τρόπο αυτό ο Ιταλός νομοθέτης προωθεί και στηρίζει με θετικά μέτρα την αλληλεγγύη μεταξύ των συνεταιρισμών, ιδίως των μεγάλων συνεταιριστικών επιχειρήσεων προς νεότερους και μικρότερους συνεταιρισμούς. Fici, ο.π., 2017, σ. 405. Fici, ο.π., 2015, σ. 80 επ.

σει την κοινή περιουσία των συνεταιρισμών, λαμβάνοντας υπόψη το sec. 3.8 (1) και (2) PECOL, τα οποία ορίζουν ότι σε περίπτωση εκκαθάρισης ενός συνεταιρισμού και κατόπιν εξόφλησης των συνεταιριστικών οφειλών, τα μέλη δικαιούνται να αιτηθούν μόνο την ονομαστική αξία των μερίδων τους και την αναλογία επί των διανεμητών αποθεματικών, ενώ το εναπομένον ενεργητικό διανέμεται με βάση την αρχή της αφιλοκερδούς διανομής, όπως για παράδειγμα υπέρ της κοινότητας ή υπέρ άλλων συνεταιρισμών²³⁰.

Με βάση τα παραπάνω, ο νομοθέτης οφείλει να απαγορεύσει ρητώς τη διανομή του υπολοίπου της εκκαθάρισης στα μέλη, επιτρέποντας τη διανομή του για κοινωφελείς δράσεις υπέρ της κοινότητας, υπέρ άλλων συνεταιρισμών²³¹ ή υπέρ των ταμείων αλληλεγγύης²³², όπως αναφέραμε παραπάνω, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο καταστατικό. Απώτερος στόχος των ανωτέρω διατάξεων είναι αφενός να ρυθμιστεί η διανομή των πλεονασμάτων, των κερδών των λειτουργούντων συνεταιρισμών και του εναπομένου ενεργητικού των υπό εκκαθάριση συνεταιρισμών σύμφωνα με τα οριζόμενα στην συνεταιριστική θεωρία, λειτουργώντας ως εργαλείο προώθησης και υλοποίησης των διεθνών συνεταιριστικών αρχών της εκπαίδευσης, της συνεργασίας μεταξύ των συνεταιρισμών και της μέριμνας για την κοινότητα αλλά και πραγμάτωσης της αλληλεγγύης εντός του συνεταιριστικού κινήματος.

3.2.10 Η ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΗ ΚΑΙ Ο ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΞΕΩΝ ΠΕΡΙ ΕΥΘΥΝΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΧΡΕΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΡΙΤΩΝ

Η έκταση της ευθύνης αποτελεί ένα ακόμη κρίσιμο ζήτημα, το οποίο καλείται να ρυθμίσει ο νομοθέτης κατά την επεξεργασία του νόμου-πλαίσου με τη θέσπιση διατάξεων γενικής εφαρμογής για όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς, ορίζοντας ότι η ευθύνη των συνεταιριστών για τα χρέη του συνεταιρισμού προς τρίτους είναι επικουρική και περιορισμένη έως το όριο που θέτει το καταστατικό, το οποίο ισούται με το ποσό της υποχρεωτικής συνεταιριστικής μερίδας ή με ακέραιο πολλαπλάσιο αυτής²³³. Με τον τρόπο αυτό εναρμονίζονται και εκσυγχρονίζονται οι διατάξεις των ειδικών συνεταιριστικών νόμων στα σύγχρονα δεδομένα της συναλλακτικής ζωής.

230 Βλ. Σ. Αδάμ, Α. Κορνηλάκης, Κ. Καβουλάκος, ο.π., σ. 84.

231 Βλ. άρθ. 114 παρ. 2 και παρ. 3 Συνεταιριστικού Κώδικα (Πορτογαλία).

232 Fici, ο.π., 2017, σ. 407.

233 Χασαπόπουλος, οπ., σελ. 22-23. Fajardo e tal., οπ., σ. 87-88.

3.3

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα προηγούμενα κεφάλαια, μελετήθηκαν τα βασικότερα σημεία κατακερματισμού της συνεταιριστικής νομοθεσίας, τα οποία διασπούν την ενότητα του συνεταιριστικού θεσμού προωθώντας μια άνιση μεταχείριση ορισμένων συνεταιρισμών έναντι άλλων. Στη συνέχεια, σε αυτό το κεφάλαιο, διερευνήθηκε πώς η άνιση αυτή μεταχείριση μπορεί να αποκατασταθεί με τη θέσπιση ενός νόμου-πλασίου για τους συνεταιρισμούς, ο οποίος θα εισαγάγει διατάξεις γενικής εφαρμογής για όλους κατ' αρχήν τους συνεταιρισμούς, ενσωματώνοντας τα κοινά στοιχεία μεταξύ των ειδικών συνεταιριστικών νόμων και αμβλύνοντας τις μεταξύ τους αποκλίσεις που δεν υπαγορεύονται από τον ιδιαίτερο σκοπό ή τον τομέα δραστηριοποίησης των συνεταιρισμών.

Για τον λόγο αυτό κατατέθηκαν ορισμένες προτάσεις σε μια προσπάθεια θέσης ορισμένων βάσεων για την αντιμετώπιση σημαντικότερων ζητημάτων από τον νομοθέτη. Ειδικότερα, προτάθηκε η κατοχύρωση στον νόμο-πλαίσιο τόσο του διεθνώς αποδεκτού ορισμού περί συνεταιρισμών όσο και των διεθνών συνεταιριστικών αξιών και αρχών, καθώς και η εισαγωγή μιας ενδεικτικής κατηγοριοποίησης των συνεταιρισμών. Στο εν λόγω νόμο-πλαίσιο θα προβλέπεται, ακόμα, η θέσπιση μιας κοινής, γρήγορης και απλής διαδικασίας σύστασης για όλους τους συνεταιρισμούς, η δημιουργία μιας ενιαίας εποπτικής αρχής και η διεξαγωγή συνεταιριστικού ελέγχου ασκούμενου από εξειδικευμένους ελεγκτές. Επιπλέον, προτάθηκε να περιλαμβάνεται η οργάνωση των συνεταιρισμών σε οργανώσεις ανώτερου βαθμού υπό ένα γενικό, ελαστικό πλαίσιο, η διάκριση της έννοιας του πλεονάσματος από εκείνη του κέρδους προβλέποντας διακριτό τρόπο διανομής τους και, σε περίπτωση που συνεταιρισμός τεθεί υπό εκκαθάριση, θέσπιση ρητής απαγόρευσης της διανομής του εναπομένου υπολοίπου στα μέλη του καθώς και η εισαγωγή κοινών διατάξεων περί ευθύνης των μελών για τα χρέη του συνεταιρισμού έναντι τρίτων. Στόχος των προτάσεων οι οποίες παρατέθηκαν είναι, τόσο στην αντίληψη των ενδιαφερομένων όσο και στην υλοποίηση της ύπαρξης των συνεταιρισμών, οι τελευταίοι να αντιμετωπίζονται νομικά ως διαφορετικές κατηγορίες του ίδιου είδους επιχείρησης, της συνεταιριστικής, με μόνες διαφοροποιήσεις, αυτές που η φύση του κάθε συνεταιρισμού επιβάλλει.

Μετά από μια μακρά περίοδο εσωτερικών ζυμώσεων, το σύγχρονο συνεταιριστικό κίνημα απεγκλωβίζεται από τις προσλαμβάνουσες του καταναλωτικού συνεταιριστικού κινήματος και με τη Διακήρυξη της Συνεταιριστικής Ταυτότητας του 1995 της ΔΣΕ αναγνωρίζεται πανηγυρικά η ενότητα και συνάμα η ποικιλομορφία των συνεταιρισμών. Η Διακήρυξη αυτή σκιαγραφεί το προφίλ των συνεταιρισμών, ορίζει την έννοια του συνεταιρισμού, καθώς και τις αξίες και τις αρχές του, η προστασία των οποίων συγκροτεί τη βασική αποστολή του συνεταιριστικού δικαίου. Το εν λόγω δίκαιο διακρίνεται για την έντονη ποικιλομορφία του από χώρα σε χώρα, με το συνηθέστερο αλλά και προκρινόμενο μοντέλο συνεταιριστικής νομοθεσίας να είναι η θέσπιση ενός νόμου-πλαίσου, που ισχύει κατ' αρχήν για όλους τους συνεταιρισμούς.

Σε αντίθετη κατεύθυνση φέρεται να κινείται το ελληνικό συνεταιριστικό δίκαιο, το οποίο διακρίνεται για τον ολοένα και αυξανόμενο αριθμό ειδικών νόμων με αλληλεπικαλυπτόμενες και αντικρουόμενες μεταξύ τους διατάξεις, με συνέπεια τη διαμόρφωση ενός έντονα κατακερματισμένου νομικού τοπίου για τους συνεταιρισμούς με άμεσες επιπτώσεις στην ανάπτυξή τους. Σε αντίθεση με τα ισχύοντα σε άλλες εταιρικές μορφές, όπως για παράδειγμα στις ΑΕ ή στις ΟΕ, όπου ισχύει ένας γενικός νόμος που διέπει κατ' αρχήν όλες τις ΑΕ ή τις ΟΕ αντίστοιχα, στους συνεταιρισμούς το φαινόμενο του θεσμικού κατακερματισμού τείνει να προσλάβει στοιχεία κανονικότητας, αποτελώντας μια χρόνια παθολογία.

Η πολυδιάσπαση αυτή δεν φέρεται να είναι ούτε ωφέλιμη ούτε αναγκαία. Ειδικότερα, οι εξειδικευμένοι ορισμοί εν απουσία ενός γενικού συνεταιριστικού ορισμού ενισχύουν τη διασπασμένη αυτή αντίληψη. Η διάκρισή τους σε τεχνητές κατηγορίες και υποκατηγορίες εν τέλει εμποδίζει τη διεύρυνση των δραστηριοτήτων τους και των σκοπών τους. Επιπρόσθετα, η σύστασή τους ενώπιον διαφορετικών αρχών και βάσει διαφορετικών προθεσμιών, καθώς και η υπαγωγή τους σε διαφορετικά εποπτικά και ελεγκτικά όργανα με ίδιες όμως αρμοδιότητες δεν διευκολύνει την παρακολούθηση και στατιστική καταγραφή του συνεταιριστικού κινήματος στο σύνολό του, ενώ η εμπόδιση συσπείρωσής τους σε δεύτερο και τρίτο βαθμό αντιτίθεται στην 6η διεθνή συνεταιριστική αρχή «συνεργασίας μεταξύ των συνεταιρισμών». Επίσης, η χαοτική αυτή ελληνική πολυνομία επέτρεψε την εισαγωγή στοιχείων από κεφαλαιουχικές-κερδοσκοπικές εταιρείες ως προς τη διανομή των κερδών και του προϊόντος εκκαθάρισης, τα οποία δεν συμφωνούν με την ιδιαίτερη μη κερδοσκοπική φύση των συνεταιρισμών. Τέλος, η διάταξη περί απεριορίστης και άμεσης ευθύνης των μελών για τα χρέη του συνεταιρισμού, που προβλέπεται για ορισμένες κατηγορίες συνεταιρισμών αντανακλά απαρχαιωμένες αντιλήψεις και χρήζει εναρμόνισης με τις αντίστοιχες διατάξεις των ειδικών συνεταιριστικών νόμων, αλλά και εκσυγχρονισμού της σύμφωνα με τα νέα δεδομένα.

Κατά συνέπεια, η πολυδιάσπαση αυτή διαμορφώνει μια κατακερματισμένη αντίληψη γύρω από τον συνεταιριστικό θεσμό, οδηγεί σε άνιση μεταχείριση ορισμένων κατηγοριών συνεταιρισμών έναντι άλλων, και, τέλος, κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση από το πνεύμα που επικράτησε στο Συνέδριο του Μάντσεστερ όπου, με τη Διακήρυξη της Συνεταιριστικής Ταυτότητας, κλήθηκαν να συσπειρωθούν όλοι οι συνεταιρισμοί, ανεξαρτήτως κατηγορίας ή χώρας προέλευσης.

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω διαπιστώσεις κατατέθηκαν ορισμένες προτάσεις, οι οποίες δεν αξιώνουν πληρότητα, αλλά φιλοδοξούν να θέσουν ορισμένες κατευθύνσεις για κρίσιμα κατά τη γνώμη μας ζητήματα τα οποία οφείλει να αντιμετωπίσει ο νομοθέτης. Ειδικότερα, προτάθηκε η θέσπιση ενός νόμου-πλαίσιου, ο οποίος θα διέπει κατ' αρχήν όλους τους συνεταιρισμούς. Ο νόμος-πλαίσιο, όπως προαναφέρθηκε, θα κατοχυρώνει τον διεθνώς αποδεκτό ορισμό περί συνεταιρισμών, τις διεθνείς συνεταιριστικές αξίες και αρχές, θα εισάγει μια ενδεικτική κατηγοριοποίηση των συνεταιρισμών, θα θεσπίζει μια κοινή, γρήγορη και απλή διαδικασία σύστασης για όλους τους συνεταιρισμούς, θα προβλέπει τη δημιουργία μιας ενιαίας εποπτικής αρχής και τη διεξαγωγή συνεταιριστικού ελέγχου από εξειδικευμένους ελεγκτές, την οργάνωση των συνεταιρισμών σε οργανώσεις ανώτερου βαθμού υπό ένα γενικό, ελαστικό πλαίσιο, τη διάκριση της έννοιας του πλεονάσματος από εκείνη του κέρδους εισάγοντας έναν διακριτό τρόπο διανομής τους, ενώ σε περίπτωση που συνεταιρισμός τεθεί υπό εκκαθάριση θα απαγορεύει ρητώς τη διανομή του εναπομένοντος υπολοίπου στα μέλη του και, τέλος, θα εισάγει κοινές διατάξεις περί ευθύνης των μελών για τα χρέη του συνεταιρισμού έναντι τρίτων.

Απώτερος στόχος των προτάσεων αυτών είναι ο νόμος-πλαίσιο με τις διατάξεις του να συμβάλει στην εδραίωση της αντίληψης ότι οι διάφορες κατηγορίες συνεταιρισμών παρά τις μεταξύ τους διαφορές διέπονται από ένα κοινό θεσμικό πλαίσιο, καθώς μοιράζονται τις ίδιες συνεταιριστικές αξίες και αρχές, αποτελώντας εκφάνσεις της ίδιας μορφής επιχείρησης, της συνεταιριστικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- United Nations, Guidelines aimed at creating a supportive environment for the development of cooperatives, A/56/73-E/2001/68, 14 Μαΐου 2001.
- Cracogna, D., Derecho cooperativo e identidad cooperativa: Una visión latinoamericana, σε: J.E. de Miranda, L.R. de Souza, E. Gadea, *Derecho cooperativo e identidad cooperativa*, Brazil Publishing, 2019.
- Cracogna, D., Fici, A., Henrý, H., *International handbook of cooperative law (part III Cooperative Law: An international overview)*, Springer, 2013, σ. 189-799.
- Cracogna, D., The framework law for the cooperatives in Latin America, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrý (eds.), *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 165-186.
- Cracogna, D., The statute of Mercosur cooperatives, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrý (eds.), *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013.
- Devaney, P.L., *Global agricultural value chains: sustainable growth as a means for sustainable development*. Community Development Investment Review, Federal Reserve Bank of San Francisco, 2011. <http://www.frbsf.org/community-development/files/Devaney.pdf>
- Douvitsa, I., National constitutions and cooperatives: an overview, *International Journal of Cooperative Law*, 1, 2018, σ. 128-147.
- Fairbairn, B., *The meaning of Rochdale: The Rochdale pioneers and the co-operative principles*, Occasional paper series, Centre for the study of co-operatives, University of Saskatchewan 1994.
- Fajardo, G., Fici, A., Henrý, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I., *Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports*, Intersentia, 2017.
- Fauquet G., *The co-operative sector*, *Annals of public and cooperative economics*, 17(2), 1941.
- Fefes, M., Greece, σε: *Study on the implementation of the Regulation 1435/2003 on the Statute for European Cooperative Society (SCE)*, Final Study Part II. National Reports, 5 October 2010, σ. 587–617.
- Fici, A., An introduction to cooperative law, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrý, *International handbook of cooperative law*, 2013, Springer, σ. 3-62.
- Fici, A., Italy, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrý, *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 479-501.
- Fici, A., *The essential role of cooperative law*, *The Dovenschmidt Quarterly*, 4, 2014 https://www.elevenjournals.com/tijdschrift/doqu/2014/4/DQ_2211-9981_2014_002_004_003
- Fici, A., The European cooperative society regulation, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrý (eds.), *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 115-151.
- Fontanari, E., *The modern agricultural cooperative: A cognitive-knowledge-based approach*. Euricse Working Papers, 91|17, 2017
- Fjørtoft, T., Gjems- Onstad, O., Norway and Scandinavian counties, in: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrý, *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 563-584 (565).
- Fjørtoft, T., Gjems- Onstad, O., *Cooperative law in Norway- Time for codification?* *ScandStudLaw*, 45, 2003, σ. 119-137.
- Gadea, E., Sacristán, F., Vargas Vasserot C., *Régimen Jurídico de la Sociedad Cooperativa del Siglo XXI, Realidad actual y propuestas de reforma*. Madrid: Dykinson, 2009.
- Gargarella, R., Latin American Constitutionalism: Social Rights and the “engine room” of the constitution. *Notre Dame Journal of International & Comparative Law*. 4(1), 2014 <http://scholarship.law.nd.edu/ndjicl/vol4/iss1/3>
- Henrý, H., Cooperation among cooperatives in: G. Fajardo, A. Fici, H. Henrý, D. Hiez, D. Meira, H.H. Münkner, I. Snaith, *Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports*, Intersentia, 2017.

- Henrý, H., *Guidelines for cooperative legislation*, (3rd Ed.), International Labour Organization, 2012.
- Henrý, H., Una teoría del derecho cooperativo. ¿Para qué? σε: José Eduardo de Miranda Enrique Gadea Leonardo Rafael de Souza José Eduardo de Miranda Enrique Gadea Leonardo Rafael de Souza (eds.), *Derecho cooperativo e identidad cooperativa*, 2019.
- Hiez, D., Introduction, σε: J. Fajardo, G., Fici, A. Henrý, H., Hiez, D., Meira, D., Münkner, H.H., Snaith, I., *Principles of European cooperative law: Principles, commentaries and national reports*, 2017, σ. 1-15.
- Hiez, D., Tadjudje, W., The OHADA Co-operative Regulation, σε: D. Cracogna, A. Fici, H. Henrý (eds.), *International handbook of cooperative law*, Springer, 2013, σ. 89-113.
- International Co-operative Alliance (ICA), Background paper to the Statement on the Cooperative Identity, International Co-operative Alliance, 8 Ιανουαρίου 1996 https://www.academia.edu/6524851/Background_Paper_to_the_Statement_on_the_Cooperative_Identity
- MacPherson, I., The international co-operative movement and peace: Questions drawn from its early history, in: J. Emmanuel, I. MacPherson, *Co-operatives and the pursuit of peace*, British Columbia Institute for Co-operative Studies, 2007, σ. 35-51.
- MacPherson, I., *Συνεταιριστικές αρχές για τον 21 αιώνα*, Ινστιτούτο Συνεταιριστικών Μελετών, 1997.
- Miller, C., Jones, L. *Agricultural Value Chain Finance: Tools and Lessons*, Food and Agriculture Organization (FAO) & Practical Action Publishing, 2010.
- Münkner, H.H., *Cooperative principles and cooperative law*, (2nd Ed. Revised), LIT Verlag, 2015.
- Münkner, H.H., *Ten lectures on co-operative law*, (2nd Ed.), LIT Verlag, 2016.
- Pistor, K., *The standardization of law and its effect on developing economies*, G-24 Discussion Paper Series, United Nations, 2000.
- Principles Committee, Guidance Notes to the cooperative principles, International Co-operative Alliance, 2015.
- Report V (1), Promotion of Cooperatives, 89th Session, June 2001 International Labour Office, Geneva. <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc89/rep-v-1.htm>
- Stiglitz, J., Moving beyond Market Fundamentalism to a More Balanced Economy, 80 (3), *Annals of Public and Cooperative Economy*, 2009, σ. 345-360.
- Valko, L., *The first co-operative law*, in: *Essays on modern co-operation*, Washington State University Press, 1964.
- Voinea, A., Denmark's co-op movement looking for formal recognition, Coop News, 7 Σεπτεμβρίου 2018. <https://www.thenews.coop/131770/sector/community/denmarks-co-op-movement-looking-formal-recognition/>

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αβδελίδης, Π., Σ., *Ο συνεταιρισμός σε συνθήκες καπιταλισμού, Θεωρία - Εξέλιξη - Πράξη*, Εκδόσεις Gutenberg, 1978.
- Αβδελίδης, Π.Σ., *Το αγροτικό συνεταιριστικό κίνημα στην Ελλάδα – ιστορική εξέλιξη και δράση, προβλήματα και προοπτικές ανάπτυξης*, (2η εκδ.), Εκδόσεις Παπαζήσης, 1976.
- Αδάμ, Σ., Κορνηλάκης, Α., Καβουλάκος, Κ., *Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας στην Ελλάδα. Η εμπειρία της δημόσιας διαβούλευσης και μια κριτική αποτίμηση του νόμου 4430/2016*, Ίδρυμα Χάινριχ Μπέλ Ελλάδας, 2018.
- Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Απλοποίηση διαδικασιών σύστασης προσωπικών και κεφαλαιουχικών εταιριών και άλλες διατάξεις».
- Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Ενεργειακές Κοινότητες και άλλες διατάξεις» https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=24ac2366-281a-488b-97a9-a846014bc8bb
- Αιτιολογική Έκθεση του σχεδίου νόμου «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις», <https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Er>

gou?law_id=de53343e-dbb3-4c24-b7c9-a69700b7f2bb

Αλεξανδρίδου, Ε., *Δίκαιο εμπορικών εταιριών. Προσωπικές και κεφαλαιουχικές εταιρίες*, (2η έκδ.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2016.

Δουβίτσα, Ι., *Η εποπτεία και ο έλεγχος των αγροτικών συνεταιρισμών*, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Νομική Σχολή, Τομέας Δημοσίου Δικαίου και Πολιτικής Επιστήμης, 2016 (διδακτορική διατριβή).

Δουβίτσα, Ι., *Στοχεύοντας στην εναρμόνιση του νομικού πλαισίου για τους συνεταιρισμούς*. Τελική έκθεση υποβληθείσα στο πλαίσιο του προγράμματος «Τεχνική βοήθεια για την ανάπτυξη του σχεδίου Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα», 2018.

Καμινάρη, Ο., Παπαγεωργίου, Κ., *Οι έννοιες πλεονάσματα, κέρδη και καθαρό εισόδημα στους συνεταιρισμούς, Κοινωνική Οικονομία*, τεύχος Απριλίου, 2016, http://isem-journal.blogspot.gr/2016/04/blog-post_72.html

Κασσαβέτης, Δ., *Κώδικας συνεταιρισμών. Με νομολογία κατ' άρθρον & εισηγητικές εκθέσεις*, εκδόσεις Βασ. Ν. Κατσαρός, 2006.

Κασσαβέτης, Δ., *Συνεταιριστικοί θεσμοί Ι. Αγροτικές συνεταιριστικές οργανώσεις (θεωρία – νομοθεσία – νομολογία)*, εκδόσεις Σταμάτη, 2005.

Κιντής, Σ., *Δίκαιο συνεταιρισμών ΙΙ*. Αστικοί συνεταιρισμοί εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2004.

Κιντής, Σ., *Δίκαιο συνεταιρισμών: Εισαγωγικές γνώσεις*, (2η έκδ. αναθεωρημένη και συμπληρωμένη), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997.

Κλήμη-Καμινάρη, Ο., Παπαγεωργίου, Κ., *Κοινωνική οικονομία. Μια πρώτη προσέγγιση*, Ελληνοεκδοτική, 2010.

Κλήμης, Α., *Οι συνεταιρισμοί (με την ειδική έννοια του ν. 602) και τα ελληνικά Συντάγματα*, 1975.

Λαμπέρ, Π., *Η διδασκαλία του συνεργατισμού*, (μτφ Σ. Σωμερίτη), Τυπ. Ι. Ζόμπολα- Δ. Χέλμη και ΣΙΑ, 1963.

Μάνεσης, Α., *Η Συνταγματική Αναθεώρηση του 1986*, Παρατηρητής, 1989.

Μαριάδης, Σ., *Συνεργατισμός: Συνεταιρισμοί. Ιστορία, φιλοσοφία, αποστολή: Η εναλλακτική λύση*, Εκδόσεις Αμφικτυονία Ελληνισμού, 2012.

Μαυρογιάννης, Δ., Κασσαβέτης, Δ., Τσουραμάνης, Χ., *Κείμενα ελληνικού, κοινοτικού και διεθνούς συνεταιριστικού δικαίου και πολιτικής*, (2η έκδ., τ. 1), εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998.

Μαυρογιάννης, Δ., *Η αναθεώρηση των διεθνών κανόνων λειτουργίας των συνεταιρισμών, Συνεταιριστική Πορεία*, τεύχος 38, 1995, σ. 65-90.

Μητροπούλου, Α.Α., *Σχολιασμός του προτεινομένου σχεδίου νόμου για τους Δασικούς Συνεταιρισμούς Εργασίας, Κοινωνική Οικονομία*, τεύχος Οκτωβρίου 2016, ΙΣΕΜ. http://isem-journal.blogspot.gr/2016/10/blog-post_66.html

Παπαχρήστου, Θ., *Κοινωνιολογία του Δικαίου*, εκδόσεις Α. Ν. Σάκκουλα, 1999.

Ρόκας, Ι., *Εταιρίες. Εισαγωγή στο δίκαιο των εταιριών του εμπορικού δικαίου*, (5η έκδ.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.

Σταμάτης, Κ., *Μεθοδολογία του δικαίου*, εκδόσεις Σάκκουλα, 2016.

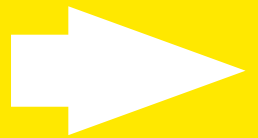
Σωτηρόπουλος, Δ., Χριστόπουλος, Λ., *Πολυνομία και κακονομία στην Ελλάδα: Ένα σχέδιο για ένα καλύτερο και αποτελεσματικότερο κράτος*, Διανέσεις, 2017.

Τζίβα, Ε., *Η εταιρική συμμετοχή στο συνεταιρισμό και ειδικότερα τα δικαιώματα των συνεταιριτών*, εκδόσεις Σάκκουλας, 2009.

Φεφές, Μ., *Ευρωπαϊκοί θεσμοί κοινωνικής οικονομίας: Η ευρωπαϊκή συνεταιριστική εταιρεία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007.

Χασαπόπουλος, Π., *Το δίκαιον των συνεταιρισμών: Ερμηνεία του νόμου 602/1915 «περί συνεταιρισμών»*, 1967.

Ψυχομάνης, Σ., *Δίκαιο εμπορικών εταιριών*, εκδόσεις Σάκκουλα, (3η έκδ.), 2018.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ (ICA) ΓΙΑ ΤΗ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ¹

Ορισμός

●

Συνεταιρισμός είναι μια αυτόνομη ένωση προσώπων η οποία συγκροτείται εθελοντικά για την αντιμετώπιση των κοινών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και επιδιώξεών τους διά μέσου μιας συνιδιόκτητης και δημοκρατικά ελεγχόμενης επιχείρησης.

Αξίες

●

Οι συνεταιρισμοί διέπονται από τις αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτευθύνης, της δημοκρατίας, της ισότητας, της ισοτιμίας και της αλληλεγγύης. Ακολουθώντας την παράδοση των πρωτεργατών, τα μέλη των συνεταιρισμών στηρίζονται στις ηθικές αξίες της εντιμότητας, της διαφάνειας, της κοινωνικής υπευθυνότητας και της μέριμνας για τους άλλους.

¹ H. Henry, Guidelines for Co-operative Legislation, International Labour Organization, 2012 (μετάφραση στα ελληνικά), σ. 117-118 https://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_195533/lang-en/index.htm

Αρχές

Οι συνεταιριστικές αρχές αποτελούν τις κατευθυντήριες γραμμές με τις οποίες οι συνεταιρισμοί θέτουν σε εφαρμογή τις αξίες τους.

1η Αρχή: Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή. Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοικτές σε όλα τα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν να αποδεχθούν τις ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας.

2η Αρχή: Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών. Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις ελεγχόμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στη λήψη των αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο) και στους συνεταιρισμούς ανωτέρου βαθμού οργανώνονται επίσης με δημοκρατικό τρόπο.

3η Αρχή: Οικονομική συμμετοχή των μελών. Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος τουλάχιστον θα είναι αδιανέμητα β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

4η Αρχή: Αυτονομία και ανεξαρτησία. Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Εάν συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, είναι σ' αυτό ελεύθεροι, ακολουθώντας κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν τη συνεταιριστική αυτονομία.

5η Αρχή: Εκπαίδευση, κατάρτιση και πληροφόρηση. Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και κατάρτιση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό –ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης– σχετικά με τη φύση και τα οφέλη της συνεργασίας.

6η Αρχή: Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών. Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου.

7η Αρχή: Ενδιαφέρον για την κοινότητα. Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους, με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους.

[Εγκρίθηκε στο Μάντσεστερ (Ηνωμένο Βασίλειο) στις 23 Σεπτεμβρίου του 1995]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Η καταγραφή των μεταβολών (τροποποιήσεων, αντικαταστάσεων, συμπληρώσεων, καταργήσεων) στο δίκαιο των Ομόρρυθμων (ΟΕ) και Ανώνυμων Εταιρειών (ΑΕ) και των συνεταιρισμών στο χρονικό διάστημα 2000-2019, χωρίς να αξιώνει πληρότητα, έχει ως στόχο να συγκρίνει τα βασικά νομοθετήματα περί συνεταιρισμών και περί ΟΕ και ΑΕ, ώστε να δοθεί μια εικόνα του ρυθμού και τρόπου παραγωγής νόμων στις τρεις αυτές κατηγορίες εταιρειών.

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ	ΔΙΚΑΙΟ ΟΕ
Βασικός Νόμος	Εμπορικός Νόμος
Νεότερος Βασικός Νόμος (αντικαθιστά τις διατάξεις του Εμπορικού Νόμου)	4072/2012
Τροποποιήσεις	4403/2016, 4541/2018

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ	ΔΙΚΑΙΟ ΑΕ
Βασικός Νόμος	Εμπορικός Νόμος
Νεότερος Βασικός Νόμος (αντικαθιστά τις διατάξεις του Εμπορικού Νόμου για ΑΕ)	2190/1920
Τροποποιήσεις	2837/2000, 2842/2000, 60/2001 (πδ), 2919/2001, 2941/2001, 3021/2002, 3156/2003, 3229/2004, 3301/2004, 3340/2005, 3453/2006, 3460/2006, 3487/2006, 3548/2007, 3604/2007, 3756/2009, 3763/2009, 3867/2010, 3873/2010, 3884/2010, 20/2011(πδ), 86/2011 (πδ), 4013/2011, 4072/2012, 4156/2013, 4161/2013, 4250/2014, 4281/2014, 4308/2014, 4324/2015, 4331/2015, 4336/2015, 4403/2016, 4441/2016, 4541/2018, 4548/2018, 4587/2018, 4601/2019, 4609/2019.

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ	ΔΙΚΑΙΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ
Ειδικός Βασικός Νόμος για αστικούς συνεταιρισμούς	1667/1986
Τροποποιήσεις	3156/2003, 3483/2006, 3588/2007, 3631/2008, 3867/2010, 4019/2011, 4030/2011, 4141/2013, 4223/2013, 4261/2014, 4280/2014, 4316/2014, 4340/2015, 4446/2016, 4583/2018, 4601/2019, 4605/2019
Ειδικές Διατάξεις για ΚΟΙΣΠΕ	2716/1999 (αρθ.12)
Τροποποιήσεις	4542/2018
Ειδικός Νόμος για κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα (ΚΟΙΝΣΕΠ)	4019/2011
Τροποποιήσεις	4052/2012, 4110/2013, 4412/2016
Νεότερος Ειδικός Νόμος ΚΑΛΟ (ΚΟΙΝΣΕΠ-ΣΥΝΕΡΓ) (αντικαθιστά Ν. 4019/2011)	4430/2016
Τροποποιήσεις	4483/2017, 4554/2018, 4555/2018, 4447/2016, 84/2019 (π.δ.), 4635/2019
Ειδικός Νόμος για Ενεργειακές Κοινότητες (ΕΚ)	4513/2018
Τροποποιήσεις	4618/2019
Ειδικές διατάξεις για Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης (ΚΟΙΝΣΕΝ)	4600/2019 (αρθ.143)
Τροποποιήσεις	-
Ειδικός Νόμος για αγροτικούς συνεταιρισμούς	2810/2000
Τροποποιήσεις	3147/2003, 3399/2005, 3698/2008, 4015/2011, 4062/2012, 4072/2012, 4099/2012, 4138/2013, 4171/2013, 4174/2013, 4203/2013, 4224/2013, 4262/2014, 4277/2014, 4282/2014, 4296/2014, 4301/2014, 4305/2014, 4312/2014, 4315/2014, 4409/2016
Νεότερος Ειδικός Νόμος για αγροτικούς συνεταιρισμούς (καταργεί Ν. 2810/2000)	4384/2016
Τροποποιήσεις	4405/2016, 4443/2016, 4492/2017, 4612/2019
Ειδικός Νόμος για Δασικούς Συνεταιρισμούς Εργασίας (ΔΑΣΕ)	4423/2016
Τροποποιήσεις	4446/2016, 4483/2017, 4484/2017

ISBN 978-618-84649-3-3

